

БІЛІМДЕГІ ЖАҢАЛЫҚТАР

№2 (62), 2018

Республикалық ақпаратты-әдістемелік журнал
2003 жылдан бастап шығарылады

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

Меншік иесі

«Өрлеу» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы»
акционерлік қоғамының филиалы Астана қаласы
бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін
арттыру институты

Бас редакторы:

Л.А. Саинова, магистр,
ПҚ БАИ директоры

Редакция алқасының мүшелері:

Ә. И. Чокушева, PhD, ПҚ БАИ
Қ. К. Ахметова, п.ғ.к., ПҚ БАИ
Б. Ф. Ғалымжанов, магистр, ПҚ БАИ
Г. У. Тусупова, ПҚ БАИ
Г. Қ. Дәулетбаева, магистр, ПҚ БАИ
Н. А. Клименко, ПҚ БАИ
В. И. Нұрмаганбетова, ПҚ БАИ
Ж. С. Нұрмагамбетова, ПҚ БАИ
Ж. Р. Айтжанова, ПҚ БАИ
М. Ж. Асамбаев, ПҚ БАИ

Дайындаған редактор:

О. А. Бегалина
Ә. С. Жұматаева

Әрлендірген және қалыптаған:

Н. Ж. Исенов

Жазылым бойынша таратылады:

«Қазпошта» каталогы, индексі 75584

Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және
қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген. Лицензия
№ 3463 - Ж, 2002 ж., 21 желтоқсан

Журнал зарегистрирован Министерством культуры,
информации и общественного согласия Республики
Казахстан Лицензия № 3463 - Ж от 21 декабря 2002 г.

Редакцияның мекен-жайы:

Астана қаласы, Мәңгілік Ел даңғылы, 18
Телефон/факс: 8 (7172) 48-76-85

Жарияланған материалдар редакцияның пікірін
білдірмейді. Қолжазбалар және суреттер
рецензияланбайды және қайтарылмайды

Позиция редакция не обязательно совпадает
с мнением авторов. Рукописи и фотоснимки не
рецензируются и не возвращаются

Дана / Тираж:
298

БІЛІМ БЕРУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТ / ГОСУДАРСТВЕННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА

Саинова Л. А. Система повышения квалификации Республики Казахстан: на пути духовной модернизации.....	5
Ауталипова Б. Ж. Инновационные подходы в организации учебной деятельности для детей с особыми образовательными потребностями в условиях развития инклюзивного образования.....	4
Сарсенова С. К. Развитие функциональной грамотности учащихся в обучении видам чтения.....	9

ПЕДАГОГИКА САЛАСЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ ТӘЖІРИБЕ НАУЧНЫЙ ОПЫТ В ОБЛАСТИ ПЕДАГОГИКИ

Погожева Е. Ю. Овладение иноязычной речевой деятельностью при изучении разносистемных языков.....	15
--	----

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАР / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ

Даирова А. Қ. Инновациялық технологиялардың шығармашылық әлеуетті дамытудағы рөлі.....	19
Әлмағамбетов Қ. Жаңартылған білім мазмұны - жаңашылдыққа бастаудың жолы.....	23
Боранбаева Л. К. Использование инновационных технологий в дошкольных организациях образования.....	27
Несипбаева А. Ж., Мешитбаева Г. А. Интеграция программы нравственно-духовного образования «Самопознание» в целостный педагогический процесс колледжа как необходимое условие подготовки педагогов.....	29

ӨЗЕКТІ АҚПАРАТ АКТУАЛЬНАЯ ИНФОРМАЦИЯ

Елеуова А. А. Содержание и организация учебно-исследовательской деятельности учащихся.....	33
Карагозина М. И. Повышение уровня психологической компетенции учителя в рамках современных подходов в преподавании и обучении.....	36

БІЛІМ БЕРУ: МОДЕЛДЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІ / ОБРАЗОВАНИЕ: МОДЕЛИ И МЕТОДЫ

Дюсембинова Б. С. Тиімді оқыту стратегиялары бойынша сабақ жоспарлау.....	41
Айтжанова Ж. Р., Өбдіманалова Л. С. Lesson planning and preparation in CLIL.....	44
Нұрғалиева С. Д., Айжарықов Н. Ө. Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы қазақ күйлерінің маңызы.....	48
Алпыспаева А. Б. Using ICT in teaching and learning English in Kazakhstani secondary schools.....	50

МЕКТЕПKE ҚАДАМ: МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕН ТӘРБИЕ СТУПЕНЬКИ К ШКОЛЕ: ДОШКОЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ

Кенжетеева Қ. А., Бейсейбекова Т. С. Мектеп жасына дейінгі балалардың байланыстырып сөйлеу тілін дамыту тәсілдері мен әдістері.....	53
Алтынбекова Ф. З. Тілдік ортаға енаізу арқылы балалардың байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамыту.....	59

ӨНЕГЕЛІ ТӘРБИЕ / ИСКУССТВО ВОСПИТАНИЯ

Жеткізген Ж. Б. Мектепшілік қосымша білім беру қызметін тиімді ұйымдастыру жолдары.....	61
Сержанова Г. А., Шортонбаева Ш. Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың тұлғалық ерекшеліктерін қалыптастырудағы отбасы тәрбиесінің қоғамдық рөлі.....	66
Руколеева Л. В. Освоение учащимися семейных ценностей в процессе аналитического чтения.....	69

МҰҒАЛІМГЕ КӨМЕК В ПОМОЩЬ УЧИТЕЛЮ

Клименко Н. А., Хачатрян Л. А. Создание условий для выявления общечеловеческих ценностей через интеграцию предметов «История Казахстана» и «Самопознание».....	77
Нурмагамбетова Ж. С. Текст как средство развития функциональной грамотности.....	79

СИСТЕМА ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: НА ПУТИ ДУХОВНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ

Саинова Л. А.,
директор филиала
АО НЦПК «Өрлеу»
ИПК ПР по г. Астана, магистр

Для общества вполне очевидно, что глобальные перемены в системе казахстанского образования, в первую очередь касаются педагогов как носителей культуры, научного знания, педагогического наследия, нравственных и духовных приоритетов общества. Учитель сегодня находится в условиях смены парадигмы образования, обновления содержания образования, смены модели профессионально-педагогической деятельности. Это очень активная модернизация, направленная на качество казахстанского образования, но этот процесс не даст ожидаемого результата, если педагогические кадры не будут иметь достаточно-го уровня профессионального развития. Очень важно, чтобы педагог сам понимал суть новых изменений, смысл новых требований и качественных образовательных результатов.

В связи с этим систему повышения квалификации можно рассматривать как один из важнейших механизмов подготовки высококвалифицированных специалистов, как платформу для целенаправленного и непрерывного профессионального развития педагогов. Во всех развитых странах в последние десятилетия идет процесс модернизации систем повышения квалификации. В Казахстане результатом этого процесса стало открытие в 2012 году Акционерного общества «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу». Это был вызов эпохи реформ, стратегически верный шаг на

пути в международное образовательное пространство.

«Өрлеу» - это совершенно новая система управления повышением квалификации педагогов с единым содержанием и подходами к реализации своей миссии и задач.

«Өрлеу» - это многообразие модульных программ повышения квалификации всех специалистов сферы образования, перспективная и целевая подготовка педагогических кадров к реформам, современные методики и технологии, мобильность, гибкость, сотрудничество, регулярный мониторинг качества, сертифицированный тренерский корпус.

«Өрлеу» - это посткурсовое сопровождение профессионального развития и методическое сопровождение практической деятельности педагога, трансляция лучшего отечественного и зарубежного опыта в межкурсовых мероприятиях и периодических изданиях филиалов.

«Өрлеу» - это равные возможности для профессионального развития сельского и городского педагога.

«Өрлеу» - это новые горизонты для формирования не только профессиональных, но и личностных качеств педагогов.

В этом контексте очевидны возможности «Национального центра повышения квалификации «Өрлеу» в реализации программы духовного обновления казахстанского общества «Рухани жанғыру».

Духовная модернизация подразумевает собой сохранение национальной

казахстанской идентичности и открытости сознания казахстанцев к ценностям нового времени, открывает новые перспективы для развития государства. Мы понимаем, что экономическая модернизация неизбежно затронет гуманитарную сферу жизни общества. И мы должны адаптироваться к этим изменениям, быть готовыми к масштабным внутренним реформам. Это требует определенных изменений в сознании, прежде всего, учительства страны. Поэтому одним из приоритетов в деятельности Национального центра повышения квалификации «Өрлеу» является сохранение собственной культуры, исторического опыта, традиций и духовно-нравственное воспитание подрастающего поколения. Данная миссия возложена на педагогическое сообщество, призванное осуществлять проактивную деятельность, направленную на духовную модернизацию на основе казахстанского патриотизма и общечеловеческих ценностей.

В АО НЦПК «Өрлеу» разработан план мероприятий по реализации республиканского проекта «Туған жер. Туған ел. Туған глобал» до 2022 года. В образовательных программах курсов повышения квалификации по реализации программы «Рухани жаңғыру» педагогами всех уровней образования предусмотрено изучение таких тем как:

- «Концептуальные аспекты духовной модернизации в свете реализации программы «Рухани жаңғыру»;
- «Организационно-методические основы патриотического воспитания в контексте программы «Рухани жаңғыру»;
- «Формирование любви к малой Родине как основа воспитания нравственной личности»;
- «Формирование национального сознания и духовная модернизация»;

- «Культурное и духовное развитие малой Родины»;
- «Туристско-краеведческая деятельность в школе»;
- «Формирование духовно-нравственного воспитания, любви и уважения к истории своей Родины в рамках программы «Духовные святыни Казахстана» и т.д.

Вместе с тем запланировано проведение педагогических чтений, круглых столов, дискуссионных площадок, научно-практических конференций, методических семинаров, конкурсов профессионального мастерства, выставок и т.д. Педагоги смогут поделиться своими работами, опытом и лучшими идеями по реализации основных задач программы «Рухани жаңғыру». Тематика мероприятий разнообразна:

- III Республиканские Педагогические чтения «Туған жер. Туған ел. Туған глобал: ориентиры национальной системы воспитания» для педагогов всех уровней образования.
- Республиканская научно-практическая конференция «Модернизация общественного сознания: состояние и перспективы».
- Республиканский видео-мост «Сакральные места (объекты) Казахстана, включая входящие в список Всемирного культурного наследия ЮНЕСКО».
- Информационный час для педагогов организаций образования «Кітап. Ел. Рух».
- Региональная выставка творческих работ педагогов дошкольных организаций образования «Біз - сенің болашағың, Қазақстан!»
- Республиканский заочный Интернет-конкурс для классных руководителей «Я воспеваю Родину свою!».
- Региональный семинар-практикум для педагогов организаций образования «Личность и история» в рамках реализа-

ции проекта «100 новых лиц Казахстана».

- Региональный конкурс воспитательных мероприятий и классных часов для классных руководителей и педагогов дополнительного образования «Горизонты прошлого, настоящего и будущего народа Казахстана».

Сегодня мы стали участниками процесса изменений результатов образования казахстанских школьников, в основе которого лежат национальные и общечеловеческие нравственно-духовные ценности: любовь к родине, доброта, уважение, труд, творчество, сотрудничество, открытость и обучение в течение всей жизни. А реализовать такое образование способен учитель, хорошо владеющий

современными подходами духовно-нравственного воспитания ученика, обеспечивающими духовное здоровье нации и стабильное процветание Казахстана. В этом и состоит суть программы модернизации общественного сознания «Рухани жаңғыру».

Мы понимаем, что духовное возрождение казахстанского общества возможно только через непрерывное профессиональное развитие Учителя, готового к качественному изменению как самого себя, так и окружающей действительности. Поэтому АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» всегда идет на шаг впереди в профессиональном развитии педагогов как гарантов качественного образования.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ауталипова Б. Ж.,
старший преподаватель ППС ПРУ,
филиал АО НЦПК «ӨРЛЕУ» ИПК ПР
по Павлодарской области

Инклюзивное образование является одним из процессов трансформации системы образования, ориентированных на формирование условий доступности качественного образования для всех. Инклюзивное образование предполагает включение детей с особыми образовательными потребностями независимо от их физических, психических, интеллектуальных, культурно-этнических, языковых и иных особенностей в общеобразовательную среду, устранение всех барьеров для получения качественного образования, а также социальную адап-

тацию и интеграцию в социум.

С конца прошедшего столетия развитие инклюзивного образования стало ведущим ориентиром образовательной политики многих развитых стран мира: США, Великобритании, Дании, Испании, Финляндии, Германии, Италии, Австралии и др.

В мировой практике инклюзивное образование основывается на реализации индивидуализированного подхода в обучении и воспитании лиц с особыми образовательными потребностями.

Лица (дети) с особыми образователь-

ными потребностями – лица, которые испытывают постоянные или временные обусловленные здоровьем трудности в получении образования, нуждающиеся в специальных, общеобразовательных учебных программах и образовательных программах дополнительного образования [2].

К лицам с особыми образовательными потребностями относятся:

- дети с ограниченными возможностями;
- дети-мигранты, дети семей беженцев, оралманов, национальных меньшинств;
- дети, имеющие трудности социальной адаптации в обществе (дети-сироты, дети с девиантным поведением, из семей с низким социально-экономическим и социально-психологическим статусом) [2].

К детям с ограниченными возможностями развития (ОВР – термин, принятый в Казахстане) относят: детей – инвалидов; детей с диагнозом умственной отсталости; детей с нарушением слуха, зрения, с недоразвитостью речи; детей с аутизмом; детей с нарушением интеллекта; детей с задержкой психического развития; детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата; детей с комбинированными нарушениями в развитии.

Инклюзия – это включение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательный процесс [2].

В расширенном понимании инклюзивное образование – образовательный процесс, направленный на устранение барьеров и включение всех лиц с особыми образовательными потребностями в процесс обучения и их социальная адаптация с целью обеспечения равного доступа к качественному образованию [3].

В основу инклюзивного образования положена идеология, которая исключает любую дискриминацию детей, которая

обеспечивает равное отношение ко всем людям, но создает особые условия для детей, имеющих особые образовательные потребности.

В связи с введением инклюзивного обучения у организации образования появится возможность создания вариативных условий для реализации права на образование всех категорий школьников с учетом их психофизических особенностей. Дети смогут обучаться среди сверстников в обычных общеобразовательных школах и с раннего возраста не будут чувствовать себя изолированными от общества. Важно осознать, какие барьеры предстоит преодолеть, чтобы предоставить каждому ребенку право на доступное и качественное образование по месту его проживания, без отрыва от семьи, родителей и сверстников.

Инклюзивное образование – это естественный и закономерный этап в развитии системы образования, подходов к образованию особенных детей, обладающих специальными образовательными потребностями в силу ограниченных возможностей своего здоровья [3].

Инклюзивное образование предполагает изменение образовательной системы школы, а не самого ребёнка. Внимание педагогов при включении детей с особыми образовательными потребностями в единое образовательное пространство урока, занятия, мероприятия акцентировано на возможностях и сильных сторонах в развитии ребёнка.

В отечественной педагогике в настоящее время разработаны новые подходы к содержанию образования детей с ОВР, к технологиям их образования и воспитания, современным моделям коррекционно-развивающего педагогического процесса и сопровождения учащихся с особыми образовательными потребностями.

стями, направленные на решение задачи приближения образования к требованиям современного общества.

В данное время в организациях образования интенсивно внедряют в работу современные инновационные подходы и педагогические технологии, которые направлены на реализацию государственных образовательных стандартов в условиях инклюзивного образования.

1. Дифференцированный и индивидуализированный подходы.

Школьники с особыми образовательными потребностями имеют различные возможности в усвоении знаний, умений, навыков и разный резерв психосоматического здоровья. Общеобразовательная школа должна учитывать эти различия. В частности, необходимо предусмотреть разные формы включения детей в общеобразовательную среду:

а) обучение в обычном классе – для учеников с сохранными познавательными возможностями. Для них не требуются специальные образовательные программы, возможна лишь потребность в индивидуальном подходе учителя. В таком классе могут обучаться 1-2 ученика с особыми потребностями. Педагогом такого класса может быть специалист в области обучения школьников, развивающихся без отклонений. При необходимости учитель получает дополнительную профессиональную информацию в ресурсных центрах, у специалистов службы психолого-педагогического сопровождения [2].

б) обучение в специальном классе – для учащихся, требующих специальных условий (специальной программы, особых методов и приемов обучения, специфического оборудования и дидактических пособий, щадящего психолого-педагогического режима) [2].

В данных классах должны работать

учителя, имеющие специальное педагогическое образование, либо курсовую подготовку. Обучение ведется по специальным учебному плану и программам с соблюдением всех требований к организации учебного процесса, предъявляемым к специальным организациям образования.

Специальные классы должны быть дифференцированы по видам нарушений – для детей с нарушениями слуха, зрения, интеллекта, с тяжелыми нарушениями речи, с задержкой психического развития, с нарушениями опорно-двигательного аппарата. Специальные классы открываются при наличии контингента, при этом учитывается желание родителей обучать детей в таком классе. Вся внеучебная деятельность (кружковая, факультативная, спортивная, воспитательная) в данном случае осуществляется совместно с учащимися обычных классов.

в) обучение на дому – освоение общеобразовательных и профессиональных образовательных программ лицом, состоянию здоровья временно или постоянно не посещающим организацию образования, при котором обучение осуществляется на дому педагогическими работниками соответствующих организации образования, в том числе с использованием дистанционных средств обучения [2].

Индивидуальный подход - важный принцип развития инклюзивного образования. Даже если у детей сходные нарушения, требующие создания похожих условий в образовательной среде, у каждого из них есть различия в особенностях микросреды, стиле воспитания в семье, в возможностях для развития, потребностях и мотивах. Поэтому каждый ребенок и его семья требуют индивидуального подхода с учетом всех этих факторов.

Динамический подход, предполагающий поощрение различий и восприятия индивидуальных особенностей каждого ребенка не в качестве проблемы, а как возможности обогащения процесса познания [7].

2. Деятельностный подход (А. В. Запорожец, А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн и др.) является основой организации учебной деятельности для детей с особыми образовательными потребностями в условиях развития инклюзивного образования.

Данный подход означает организацию и управление целенаправленной образовательной деятельностью ученика в общем контексте его жизнедеятельности, направленности интересов, понимания смысла обучения и воспитания, личностного опыта в интересах становления субъектности ученика [7].

Суть образования с точки зрения деятельностного подхода заключается в том, что в центре внимания стоит не просто деятельность, а совместная деятельность детей и взрослых по реализации вместе выработанных целей и задач.

3. Под личностным подходом (Л. И. Божович, Л. С. Выготский, В. В. Давыдов, А. Н. Леонтьев, В. А. Петровский и др.) принято понимать методологическую ориентацию в педагогической деятельности, позволяющую обеспечивать и поддерживать процессы самопознания и самореализации личности ученика, развития его неповторимой индивидуальности.

Личностный подход имеет много общего с индивидуальным **подходом**, но отличается тем, что главной целью ставит развитие **личности**, «принятие ее такой, какая она есть», а не ее «переделывание» под заданный стандарт и подавление ее индивидуальности. **Личностный подход** предполагает не формирование лично-

сти с заданными свойствами, а создание условий для полноценного проявления и соответственно развития личностных функций субъектов образовательного процесса [7].

4. Междисциплинарный подход выражается в таких конкретных вещах, как опора на единую научно-методологическую концепцию в понимании нормативного и нарушенного развития ребенка; общий междисциплинарный язык в трактовке тех или иных результатов диагностики; разработка взаимодополняющей коррекционно-развивающей программы; открытость информации о ребенке для всех специалистов, работающих с ним и его семьей; единое планирование; проведение специалистами коррекционно-развивающих занятий на материале, включенном в содержание общеобразовательной программы [10].

Актуальным является междисциплинарное взаимодействие в команде специалистов сопровождения. От того, насколько сотрудники объединены идеей инклюзивного образования, насколько понимают друг друга и придерживаются единого подхода к сопровождению «особого» ребенка и его семьи, зависит эффективность работы, успешность сопровождения ребенка и эмоциональный климат в коллективе [10].

Обучение детей с особыми образовательными потребностями предполагает умение учителя быстро осваивать знания из смежных областей, повышая свою профессиональную компетентность и мастерство, поскольку удовлетворение особых образовательных потребностей предполагает междисциплинарное взаимодействие специалистов. Ясное осознание педагогических задач позволяет учителю четко определить не только проблемы детей, но и проблемы своего профессионализма.

5. Педагогические технологии.

Распространение в Республике Казахстан идеи инклюзивного образования, которое обеспечивает каждому ребенку уважение и принятие его индивидуальности вне зависимости от его соответствия или несоответствия критериям школьной системы, закономерно обусловило появление новых требований к профессиональной компетентности педагогов. К современным педагогам, и прежде всего к школьным учителям, предъявляются требования, связанные с выполнением новых функций: способность самостоятельно, творчески и адекватно отбирать и использовать технологии, пригодные для работы с различными образовательными группами, будь то ученики с ограниченными физическими и интеллектуальными возможностями, дети разных социальных групп, проживающие в мегаполисе или селе и др.

Используемые технологии одновременно должны быть и универсальными, и индивидуальными, так как каждый ребенок обладает собственными образовательными потребностями и способностями. Именно такими возможностями обладают современные интерактивные и дистанционные технологии обучения, позволяющие в полном объеме ввести инклюзивное образование.

Интерактивные технологии позволяют:

- наладить контакт детей со сверстниками в группе и со взрослым;
- незаметно вмешиваться в учебный процесс, так как оценка, данная ученику, понятна ему и воспринимается им объективно;
- создать в группе различные учебные ситуации (при этом учитываются индивидуальные особенности каждого ученика), для решения которых можно попро-

бовать различные варианты [7].

Кроме того, данные технологии позволяют педагогам самостоятельно создавать для ученика учебный материал с учетом его особенностей и потребностей, а также максимально быстро и гибко вносить необходимые изменения.

Дистанционные технологии.

Современные компьютерные технологии полностью меняют понятие дистанционного образования. Ведь теперь, несмотря на то, что учащийся находится вне аудитории, он может видеть и слышать происходящее и активно участвовать в учебном процессе. Также крайне важной задачей является постоянное и эффективное сопровождение и поддержка специалистов, учителей и воспитателей, ведь именно от них зависит успешное обучение детей [7].

В то же время необходима реализация системы поддержки всех участников образовательного процесса, которая может быть достигнута с помощью многофункционального интерактивного сенсорного комплекса. С его помощью можно решать такие проблемы, как психофизиологическое развитие, коррекция и развитие функций сенсорной интеграции, проведение различных комплексов, направленных на реализацию коррекционных и развивающих мероприятий.

Таким образом, говоря об инклюзивном образовании, следует отметить, что это не только создание технических условий для беспрепятственного доступа детей с ограниченными возможностями в организации образования, но и специфика учебно-воспитательного процесса, подбор подходов, форм, методов, которые должны строиться с учетом психофизических возможностей ученика с ограниченными возможностями здоровья.

Литература:

1. Об образовании. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III.
2. Организация обучения детей с особыми образовательными потребностями по 8 категориям в условиях инклюзивного образования. Методические рекомендации. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2016. – 64 с.
3. Семаго Н.Я., Семаго М.М., Семенович М.Л., Дмитриева Т.П., Аверина И.Е. Инклюзивное образование как первый этап на пути к включающему обществу// Психологическая наука и образование. 2011. №1. С. 51-59.
4. Аркатова Л.Р. Педагогические условия организации домашнего обучения учащихся с ограниченными возможностями. Научная библиотека диссертаций и авторефератов. // www.dissercat.com – дата обращения 01.04.2017.
5. Алехина С. «Инклюзивное образование в контексте современной образовательной политики». Режим доступа: <http://inclusive-edu.ru/>.

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В ОБУЧЕНИИ ВИДАМ ЧТЕНИЯ

Сарсенова С. К.,

ст. преподаватель кафедры ИТ И МП Е(Г)
дисциплин ФАО «НЦПК «ӨРЛЕУ»
ИПК ПР по Павлодарской области

Сегодня обучение чтению и письму в школе не может ограничиваться академическими целями, оно должно включать функциональные и операционные цели, связанные с повседневной жизнью и трудовой деятельностью. Новая программа обучения ориентирует учителя на развитие функциональной грамотности учащихся. В процессе обучения родному языку делается акцент на текстоведение, актуализируется коммуникативный подход и учитываются особенности мультикультурной среды. В программе по предметному циклу «Язык и литература» в разделе «Языковая и литературная компетенция» на разных ступенях обучения дублируются навыки и умения, без которых сегодня невозможно справиться с решением жизненно важных задач:

- осмысленно читать и воспринимать на слух, а также продуцировать тексты

разных типов (информационного и прикладного характера, литературные тексты);

- уметь извлекать информацию из разных источников;
- учиться находить и критически оценивать информацию из СМИ и Интернета;
- уметь пользоваться источниками и ссылаться на них;
- уметь читать таблицы, диаграммы, схемы, условные обозначения и уметь применять их при подготовке собственных текстов;
- реализовывать разные стратегии чтения при работе с текстом.

В новой программе обучения особое внимание уделяется сквозным темам. Сквозные темы – это один из методов интеграции учебных предметов. Без этого невозможно решить проблемы современных учащихся, так как зачастую

они просто не понимают, что на разных предметах изучают одно и то же. Школа должна научить своих учеников применять полученные знания в повседневной жизни. Именно поэтому сквозные темы и их интеграция в учебных предметах – это ключевые понятия новой программы обучения.

Функциональная грамотность – это способность человека использовать навыки чтения и письма в условиях его взаимодействия с социумом, то есть это тот уровень грамотности, который дает человеку возможность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В частности, сюда входят способности свободно использовать навыки чтения и письма в целях получения информации из текста и в целях передачи такой информации в реальном общении, общении при помощи текстов и других сообщений.

Чтение – это технология интеллектуального развития, способ обретения культуры, посредник в общении, средство для решения жизненных проблем. Без чтения невозможно интеллектуальное развитие и самообразование, которое продолжается в течение всей жизни. Содержание текста всегда имеет множество степеней свободы: разные люди понимают один и тот же текст по-разному в силу своих индивидуальных особенностей и жизненного опыта (Л. Выготский) [2].

Функциональное чтение – это чтение с целью поиска информации для решения конкретной задачи или выполнения определенного задания. При функциональном чтении применяются приемы просмотрового чтения (сканирования) и аналитического чтения (выделение ключевых слов, подбор цитат, составление

схем, графиков, таблиц).

Ученик, у которого сформированы навыки функционального чтения, может «свободно использовать навыки чтения и письма для получения информации из текста – для его понимания, сжатия, преобразования и т.д.» (А. А. Леонтьев) [3]. Ученик, у которого сформированы навыки функциональной грамотности, умеет пользоваться различными видами чтения (изучающим, просмотровым, ознакомительным). Он способен переходить от одной системы приемов чтения и понимания текста к другой, адекватной данной цели чтения и понимания и данному виду текстов.

Разный уровень понимания текста и предъявляемые к нему требования позволили ученым разработать классификацию видов чтения. В основу каждой из них входят разные принципы. Так, одни авторы разделяют чтение на виды по психологическим особенностям их восприятия: переводное – беспереводное, аналитическое – синтетическое; другие авторы – по условиям их выполнения: самостоятельное или несамостоятельное, подготовленное – неподготовленное; по обилию прочитываемого: экстенсивное – интенсивное и др.

В настоящее время получила распространение классификация чтения, предложенная С.К. Фоломкиной [4]. Она разделяет чтение на следующие виды:

1. Просмотровое чтение.

Этим видом чтения мы пользуемся тогда, когда нам необходимо просмотреть книгу, журнал, статью и т. п. Нам не нужно знать подробности и понимать смысл текста. Здесь для нас главное – получить самое общее представление о содержании в целом, понять, о чем данный материал вообще, представляет ли он для нас интерес.

Все наши усилия направлены лишь на то, чтобы определить есть ли нужная нам информация в данном тексте. Данный вид чтения мы используем для того, чтобы понять в самых общих чертах, о чем данный текст, а не что именно сообщается по тому или иному вопросу. Читатель получает самое общее представление о содержательно-смысловом плане текста.

Наша задача – сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста. Учебные программы необходимо нацелить на развитие способностей критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации.

Н. А. Назарбаев

В естественном процессе коммуникации этот вид чтения выполняет важную роль: из большой массы печатной информации выбрать именно ту, которая нужна, и исключить необязательное и второстепенное. К просмотровому чтению прибегают в профессиональной и бытовой сферах жизни, например, при чтении газет. Этот вид чтения предполагает высокий уровень сформированности умения чтения, развитую способность к обоснованному предвосхищению по скудным языковым и неязыковым средствам, большую скорость восприятия.

2. Ознакомительное чтение.

Этот вид чтения мы используем, когда нам нужно бегло прочитать текст для общего ознакомления с содержанием. Это чтение как бы для себя. Так мы читаем художественную литературу для собственного удовольствия.

Такой вид чтения часто используется и при работе со специальной литературой. В отличие от просмотрового чтения, при ознакомительном чтении уже возникает вопрос не только о чем этот текст, но и что именно говорится в нем по тем

или иным вопросам.

Мы не только понимаем содержание прочитанного, но и можем доказать свою точку зрения относительно содержания, охарактеризовать главные действующие лица и оценить их поступки. Кроме этого мы в состоянии дать оценку прочитанному - интересно ли оно нам, понятно ли, нашли ли мы для себя что-то новое. При ознакомительном чтении целью является извлечение основной информации (приблизительно 70%), при этом делается ставка на воссоздающее воображение читателя, благодаря которому частично восполняется смысл текста. Для ознакомительного чтения подбираются большие по объему тексты и тогда вступает в силу языковая избыточность. Навыки, приобретенные при изучающем чтении, используются при ознакомительном чтении.

3. Изучающее чтение.

Изучающее чтение мы используем тогда, когда нам нужно понять текст до мельчайших подробностей. Когда нам необходимо наиболее полно и точно извлечь из текста содержащуюся в нем информацию. Часто предполагается, что эту информацию впоследствии нам придется воспроизводить или использовать в той или иной форме.

При изучающем чтении мы читаем, зная, что содержание нужно осмыслить и запомнить на длительное время. Так мы читаем все, что нам очень нужно для нашей дальнейшей деятельности - важные для нас письма, инструкции, параграфы учебника, материал для контрольных работ и экзаменов и т. п. Изучающее чтение представляет собой внимательное вчитывание, проникновение в смысл при помощи анализа текста. Изучающее чтение является, прежде всего, самостоятельной целью обучения чтению, так как

в жизни читатель часто попадает в положение, когда ему нужна точная информация, например, при чтении научно-технических текстов. Изучающее чтение одновременно является средством обучения чтению, так как оно представляет собой максимально развернутую форму чтения, при которой оттачиваются все приемы чтения, развивается «бдительность» ко всем сигналам, исходящим от текста. Оно практикуется обычно на небольших по объему текстах определенной степени трудности, так как главная задача – качественная сторона чтения, полнота и точность понимания.

Существуют различные точки зрения по поводу того, какие этапы работы над текстом необходимо включить в учебный процесс, какие наиболее эффективны. Естественно, что выбранные виды работы зависят от целей, которые мы ставим перед чтением [5,6].

Обычно выделяются 3 этапа работы над любым текстом: дотекстовый этап (предречевые упражнения), текстовый этап (контроль понятия содержания), послетекстовый этап (контроль понятия важных деталей текста, анализ и оценка). Очевидно, что послетекстовый этап будет присутствовать в том случае, когда текст рассматривается не столько как средство формирования умений читать, сколько для развития продуктивных умений в устной или письменной речи, а проще говоря, умений говорить и писать на иностранном языке.

Предтекстовые упражнения (работа над словами и грамматикой, использованных в тексте):

1. Найти, выписать и перевести предложения с определенными словами.
2. Найти пары: слово и его дефиниция. Учащимся даны 2 колонки, их задача соединить пары стрелочками.

3. Выбрать антоним слова из предлагаемых.

4. Выбрать синоним слова из предлагаемой группы.

5. Объяснить слово или фразу, идиому, не переводя ее.

6. Соединить пары слов по смыслу.

7. Работа над словообразованием.

8. Работа с предлогами.

9. Выписать и перевести предложения с определенной грамматической структурой: пассивным залогом, инфинитивом, косвенной речью и т.д.

10. Перефразировать предложения, используя определенную грамматическую структуру.

11. Перефразировать предложения, заменив выделенное слово или выражение на синоним, использованный в тексте.

12. Составить предложения с определенными словами, чтобы стало ясным их значение.

13. Перевести на английский слова и выражения, используя лексику текста.

14. Частичный перевод предложения, где учащимся остается перевести на английский только одно слово, данное в скобках.

Контрольная обратная связь осуществляется в процессе чтения и способствует более полному осмыслению информации текста:

1. Озаглавить главные смысловые части текста;

2. Найти (выписать) предложения, выражающие главную мысль отдельных частей текста;

3. Прочитать (выписать) те фрагменты из текста, которые характеризуют того или иного героя;

4. Найти (выписать) предложения, подтверждающие или отрицающие определенное мнение;

5. Перечислить последовательно всех

действующих лиц;

6. Назвать по порядку все места действий, названные в тексте;
7. Продолжить (окончить) рассказ одной-двумя фразами на иностранном языке;
8. Ответить на вопросы, ответы на которые учащиеся могут найти в тексте;
9. Угадать и описать ситуации, в которых автор употребляет ту или иную лексическую единицу, сочетания слов или целое предложение.
10. Согласиться или не согласиться с высказываниями в соответствии с содержанием.
11. Учитель называет 2—3 предложения. Нужно выбрать утверждение, соответствующее содержанию, и повторить его.
12. Пересказать текст, сокращая его и выбирая главное. Возможен пересказ по плану или по ключевым словам.
13. Написать вопросы, ответы на которые послужат пересказом текста.
14. Перевести отрывок на хороший русский.

Понимание текста — лишь часть задания, подготовка к следующему этапу: — к **беседе по прочитанному**. В сущности, этот второй подход к контролю чтения скорее является упражнением в устной речи, нежели в чтении. Обсуждение предполагает понимание содержания текста. Понятое содержание служит базой для построения бесед, сообщений, моделирования ситуативно-обусловленных речевых актов, высказывания суждений, выражения отношений, эмоций и т. п. Упражнения для организации беседы по прочитанному должны представлять собой последовательную серию заданий, направленных на постепенный переход от подготовленной речи к речи неподготовленной. Эта система упражнений должна быть всячески ориентирована на выяснение взаимоотношений

действующих лиц, на вскрытие и оценку мотивов их поступков. Здесь возможны такие задания:

1. Передать содержание отдельных эпизодов из текста.
2. Рассказать, как действовал герой повествования в сложившейся ситуации;
3. Инсценировать поведение (поступок) тех или иных героев.
4. Охарактеризовать того или иного героя повествования: внешность и характер.
5. Охарактеризовать время, место и обстоятельства действия;
6. Объяснить намерения автора;
7. Ответить на вопросы с изложением в ответе собственной точки зрения по затронутому вопросу.
8. Прокомментировать событие, эпизод или поступок, содержащиеся в тексте;
9. Организовать беседу-дискуссию в связи с оценкой событий или поступков героев текста;
10. Дать развернутую оценку поступкам героев, изложенным в тексте;
11. Выразить главную идею текста одним предложением;
12. Рассказать о своих впечатлениях о тексте, оценить его. Сказать, что понравилось, что нет и почему.

Послетекстовый этап.

Творческие задания:

1. Попытаться представить поведение героев в изменившихся обстоятельствах, например, несколько лет спустя или спросить, чтобы стало с героями, если бы что-то не произошло;
2. Пересказать текст от лица различных персонажей. Здесь учащимся можно даже пофантазировать, ведь в тексте не может содержаться вся информация о поведении и местоположении того или иного героя;
3. Предложить картину-иллюстрацию к

тексту, не рисуя ее, а просто описать, что там будет;

4. Написать свои вопросы к персонажам, если бы была возможность оказаться там.

5. Рассмотрев иллюстрацию к тексту, написать сочинение на тему «Что чувствует герой (героиня) в данный момент».

6. Написать рекламную брошюру какого-либо места из текста или заведения.

7. Написать краткую аннотацию к книге, которая могла бы послужить вступлением.

8. Написать письмо герою или героине книги, предупреждая его (ее) о том, что может случиться.

9. Дать совет герою (героине).

10. Написать сочинение о своем любимом персонаже.

11. Сравнить персонажей книги, которые там явно противопоставлены друг другу или с персонажем ранее прочитанной книги.

12. Взяв за основу ситуацию текста, на-

писать собственный текст в другом жанре.

13. Подобрать / отобрать пословицы, которые наиболее точно подходят по смыслу к данной ситуации и наиболее точно передают идею текста.

Таким образом, функциональная грамотность в области чтения формируется только в процессе обучения, а ежедневная работа учителя на уроке, стратегии и приемы, которые он выбирает, этому способствуют. Поэтому важнейшей задачей в развитии профессиональной компетенции современного учителя является формирование его функциональной компетентности, включающей в себя глубокую теоретическую подготовку и практический опыт продуктивного применения современных образовательных моделей на уроке, готовность к гибкости, адаптации и модификации с учетом индивидуальных и возрастных особенностей учащихся и временных потребностей.

Литература:

1. Назарбаев Н. А. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» от 31 января 2017 г. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana.
2. Л. Выготский. Мышление и речь. Издательство "Лабиринт", М., 1999. — 352 с.
3. А. А. Леонтьев. Язык. Речь. Речевая деятельность. Издательство «Просвещение». Москва 1969. Леонтьев А. А. Л-47 Язык, речь, речевая деятельность., 1969. 214 стр.
4. С. К. Фоломкина. Классификация видов чтения. Издательство «Просвещение». Москва, 1987г.
5. Вершиловский С. Г., Матюшкина М. Д., Функциональная грамотность выпускников школ. \\Социологические исследования №5. Май 2007. стр. 140-144.
6. Евстратова С. Б. Интеграция предмета — Русский язык в основной школе с русским языком обучения. Lõiming. Lõimingu võimalusi põhikooli õppekavas. Tartu Ülikooli Haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus 2010, стр. 128-164

ОВЛАДЕНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКОВ

Погожева Е. Ю.,
к.п.н., начальник отдела МОИР
филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР
по Павлодарской области

В современном мире эффективность обучения иностранному языку приобретает все большее значение, поэтому ученые-лингвисты и представители пограничных наук активизировали поиски в области совершенствования процесса обучения иностранным языкам. Одним из перспективных направлений являются психолингвистические исследования, с помощью которых раскрывается механизм овладения вторым и последующими языками. Задача психолингвистики в настоящее время состоит в изучении сложных процессов, которые происходят на уровне психологии и психики индивида при овладении устной иноязычной речью, и определении, как эти процессы реализуются в языковой действительности.

Одной из основных проблем, имеющих важнейшее значение для носителя любого языка, является языковая и речевая способности. Чтобы порождение высказывания и его восприятие на иностранном языке осуществлялось успешно и эффективно, необходимо, чтобы языковая и речевая способности, которые изначально присущи всякому индивиду, могли быть развиты при помощи особых психологических и психолингвистических методов.

Понятие «языковой способности» было введено в науку А. А. Леонтьевым, он определял это понятие как «психофизический механизм, обеспечивающий

владение и овладение языком» [1]. Языковая способность – это многоуровневая фундаментальная система, которая формируется в психике индивида в процессе его развития. Представляя собой одну из психических функций, она может развиваться, что связано как с врожденными задатками, так и с внешними факторами – взаимодействием человека со средой и обучением, причем это развитие при благоприятных условиях может продолжаться на протяжении всей жизни.

Однако языковая способность не существует, да и не может существовать сама по себе, в отрыве от речи, так как язык и речь теснейшим образом связаны в своем порождении и функционировании – речь существует на основе языка. Как известно, язык усваивается от окружающих говорящих людей, то есть социальным путем, но после усвоения принадлежит самому человеку, его личности, и тем самым становится частью его психики, поэтому исследование языка, языковой способности в отрыве от речи оказывается непродуктивным и неоправданным. Как явление психики и фундаментальная часть речи языковая способность является особой психической функцией головного мозга человека. Другими словами, вся фонетическая, лексическая, семантическая и грамматическая информация в отвлеченной, абстрактной модели языка разлагается на уровни и подуровни, но в аппарате

головного мозга работает одновременно, и все ее уровни как бы переплетены и взаимосвязаны друг с другом. Именно качество и уровень развития языковой и речевой способностей лежит в основе успешного (или неуспешного) обучения иноязычной речи.

Уровни сформированности полиязычной личности в определенной степени условны, так как могут иметь самые различные сочетания. В качестве основополагающей цели обучения иностранным языкам становится формирование поликультурной многоязычной личности, обладающей информационными, коммуникативными и интеллектуальными потребностями, способностями и компетенциями, которые позволяют ей успешно действовать в условиях межкультурного общения и профессионально-языковой деятельности в роли субъекта иноязычного познания, иноязычного общения и иноязычного творчества. Полиязычная компетенция делает возможной и успешной деятельность по самостоятельному овладению основами незнакомых ранее языков, поэтому компетенция полиязычия может рассматриваться не только как владение несколькими иностранными языками, но и как способность к изучению иностранных языков, владение «чувством языка», желание и умение самостоятельно изучать иностранные языки [2; 133].

Выделяя принципы обучения в системе полиязычия, можно отметить следующие:

- изучение языков идёт параллельно, языки не пересекаются, опорой является родной язык;
- обучение иностранному языку – это обучение речевому мышлению, овладение новыми средствами выражения мыслей и миром изучаемого языка;

- развитие у учащихся полиязыкового сознания личности.

Опыт работы показывает, что некоторые обучающиеся на начальном этапе обучения сталкиваются с рядом трудностей, когда являются носителями разносистемных языков, так как:

- еще слишком мала лексико-грамматическая база, на которую можно опираться при изучении языков;
- недостаточно сформировались речевые умения и навыки;
- не сформировано общее представление о грамматическом строе языка.

Кроме того, определенные трудности у некоторых групп учащихся, и особенно у носителей разносистемных языков, вызывают еще не сформированные артикуляционные навыки, которые отвечают орфоэпическим нормам изучаемых языков.

По мнению Леонтьева А.А., процесс порождения любого речевого высказывания как у носителя языка, так и билингва проходит четыре этапа: формирование мотивации, составление плана высказывания, его осуществление и контроль реализации замысла высказывания.

Носители языка при построении плана высказывания обычно ограничиваются использованием внутренней речи максимальной степени свернутости, которая затем сразу разворачивается во внешнюю речь. Иначе обстоят дела у изучающих второй (третий), разносистемный язык: путь к порождению речевого высказывания удлиняется – обязательным становится этап внутренней речи со средней или минимальной степенью свернутости, а для индивидов, слабо владеющих языковым материалом или несформированными речевыми навыками, появляется еще одно звено – внутреннее проговаривание [3; 116].

Обучение второму языку, особенно когда родной и изучаемый языки относятся к разносистемным, имеет свои особенности.

Л. С. Выготский дал точный анализ сходств и различий, возникающих с психологической точки зрения между обучением родному и иностранному языку: «Можно сказать, что усвоение иностранного языка идет путем, прямо противоположным тому, которым идет развитие родного языка. Ребенок усваивает родной язык неосознанно и ненамеренно, а иностранный – начиная с осознания и намеренности. Поэтому можно сказать, что развитие родного языка идет снизу вверх, в то время как развитие иностранного языка идет сверху вниз. В первом случае раньше возникают элементарные свойства речи, и только позже развиваются ее сложные формы, связанные с осознанием фонетической структуры языка, его грамматических форм и произвольным построением речи. Во втором случае раньше развиваются высшие, сложные свойства речи, связанные с осознанием и намеренностью, и только позже возникают более элементарные свойства, связанные со спонтанным, свободным пользованием чужой речью» [4].

Следует обратить внимание также на то, что в нашем случае иностранным языком овладевают взрослые люди, которые уже сознательно владеют определенным объемом теоретических знаний и практических умений и навыков пользования родным языком. Естественно предположить, что уже имеющиеся знания, умения и навыки, сформированные на базе родного языка, коммуниканты переносят на изучаемый язык.

Однако, если речь вести о разносистемных языках, то следует признать, что помощь родного языка при овладе-

нии иностранным языком будет минимальной. Дело в том, что когда языки являются разносистемными, точек соприкосновения у них значительно меньше, чем различий. Общими для двух языков являются такие знания, например, как понимание того, что речь – это определенным образом организованный звуковой поток, что в лексемах, выполняющих функцию глагола, заключено значение действия, что слова в основной своей массе полисемичны.

Процесс порождения устного речевого высказывания усложнен по следующим причинам:

- внутренняя речь максимальной степени свернутости, которая является первым звеном реализации содержательной части высказывания, кодируется с использованием средств родного языка;
- для реализации речевого высказывания обязательным является звено внутренней речи минимальной степени свернутости (и даже внутреннее проговаривание), которое обычно отсутствует у носителей языка;
- темп высказывания замедлен, что связано не только с тем фактом, что устное речевое высказывание строится на осознанном уровне, но и с тем, что физически артикуляционная система далека от требований другого языка.

Ясное и четкое понимание психологических и лингвистических особенностей овладения иноязычной речью носителями неблизкородственного языка позволит преодолеть трудности обучения и разработать правильную стратегию и тактику обучения.

Интегративный подход к обучению разносистемным языкам требует, во-первых, конкретизации в определении целеполагания изучаемых дисциплин, во-вторых, разработки интегрального

плана структуры и содержания компетенций:

- владение языковыми средствами, процессами порождения и распознавания текста (лингвистическая компетенция);
- способность передавать и принимать информацию на изучаемом языке (речевая компетенция);
- умение добиться взаимопонимания, выйти из затруднительного в языковом отношении положения (компенсаторная компетенция);
- знание и владение русским, казахским и английским речевым этикетом; знание традиций, обычаев народа изучаемых языков (социокультурная компетенция).
- наличие способностей производить действия: 1) совершенствование общеучебных умений, например, умение работать с книгой, учебником; 2) умения, которые специфичны для обучения иностранным языкам, например, умение пользоваться двуязычным и толковым словарем и др.; 3) умения самостоятель-

ного изучения иностранного языка, совершенствование уже имеющихся знаний (учебно – познавательная компетенция) [5; 292].

Для того чтобы реальный процесс обучения мог функционировать, необходимо выполнить ряд педагогических условий полиязычного образования: 1) установить основание для взаимодействия изучаемых языков; 2) осуществить последовательное социокультурное развитие обучающихся; 3) разработать учебно-методический комплекс по изучению иностранного языка на межпредметной основе; 4) использовать интернет-ресурсы как естественную поликультурную среду и как инструмент моделирования реальных ситуаций межкультурного общения.

Процесс обучения разносистемным языкам должен разрабатываться с учетом данных психолингвистики, данных общей педагогики, дидактики и методики обучения иностранному языку.

Литература:

1. Леонтьев А. А. *Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания*. – 2-е изд. – М.: УРСС, 2003. – С. 225.
2. Погожева Е. Ю. *Развитие билингвального образования в конце XX века в европейских и казахстанских школах // Сравнительный анализ модернизации системы образования Казахстана и зарубежных стран в контексте глобализации и интеграции: материалы III республиканской научно – практической конференции – Алматы: АПН Казахстана, 2010. - С. 133.*
3. Колесниченко, Л. В. *Обучение носителей разносистемных языков научному стилю речи. – Филологическая наука и школа: диалог и сотрудничество: сборник трудов по материалам научно-методической конференции [Текст] / Л.В. Колесниченко – М.: Русская школа, МИОО, 2010. – С. 115-118.*
4. *Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2005. - С. 375.*
5. *Погожева Е. Ю. Реализация поликультурной и полиязычной модели образования в республике Казахстан. – Инновации в образовании: поиски и решения: материалы международной конференции, Астана, 5–7 декабря, 2014 г. В 2-х т. – Ч. 2. – Астана. – С. 291–294.*

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТТІ ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Даирова А. Қ.,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалының
Павлодар облысы бойынша ПҚ БАИ

Мектепте оқыту жүйесі заман талабына сай мүлде жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы жүзеге асырылады, ол педагогтен аса жоғары біліктілік пен шеберлікті қажет етеді. «Инновациялық технология», «инновация», «инноватика» деген ұғымдар білім беру үдерісіне енгелі біршама уақыт болды. Педагогтердің лексиконында берік орын алған бұл терминдердің маңызы ерекше, өйткені олар адамды іс-әрекеттің жаңа әдіс-тәсілдеріне негізделген жүйемен табысты жұмыс істеуге дағдыландырады. «Педагогикалық инноватика-педагогикалық жаңалықтарды жасау, педагогикалық қауымдастықтың оны меңгеруі мен бағалауы, ең соңында, тәжірибеде пайдалануы және қолдануы туралы ілім». [1;91;] «Педагогикалық инновация-педагогикалық әрекетке енгізілген жаңалықтар, мазмұндағы өзгерістер, оқыту мен тәрбиелеудің тиімділігін арттыруды мақсат тұтатын оқу-тәрбие технологиялары», - деп тұжырымдайды зерттеушілер. [2;51;] Инновациялық технологиялар кез келген маманды белсенділікке, ойлылыққа, ізденуге итермелейді, нақты мақсаттар мен міндеттерді белгілеп, нәтижеге қол жеткізуді, өздігінен әрекеттенуге және сапалы өнімге ие болуды нысанаға алады. Әрі маманның кәсіби құзыреттілігі мен функционалдық сауаттылығын дамытып, педагогикалық шеберлігін ширатады, білім-біліктілігін тереңдетеді. Ол өздігінен ізденудің, шығармашылық әлеуетті шарықтатудың, алға жыл-

жуды қарқындататын және тұлғалық қасиеттерді тұрақтандыратын күштің қайнар көзіне айналады. Сондықтан мұғалімдер қауымы инновациялық технологияларға қызығушылық танытып, оларды меңгеруге және педагогикалық қызметінде қолдануға өте жоғары ынтамен кірісуде. Оның өзі мұғалімдердің кәсіби өсу жолын қалыптастырып, білім-білігін үздіксіз жетілдіру әрекетіне, ізденуге, ғылыми еңбектерге жүгінуге жетелейді.

Әбу Насыр әл-Фараби ойдың, интеллектінің дамуы логикалық жаттығулар мен сабақтар нәтижесінде іске асатындығын, тек солар арқылы адам айналадағы ақиқатты танып білетіндігін және оны ұдайы жаттықтыру барысында іске қосқанда өз өнімін беретіндігін айтқан. Ал Сократ әр адамның тұлға ретінде жетілуіне ерекше мән бере келе, «интеллектіні» дамыту, қабілеттерді қалыптастыру оқытушының басты міндеттерінің бірі деп қарастырған, ол оқушыға дайын ұсыныстар бермей, «ақиқатқа жетуді» өздеріне тапсырып отырған. Осы «Сократтық әдістің» құндылығы әлі де өз мәнін жойған жоқ.

Жетілу - адамның ыждахаттылықпен еңбектенуі, өзін-өзі ұдайы қамшылап, өмір жолында кездескен кедергілермен күресе отырып өрге ұмтылуы, өзгелерден үйренуі арқылы алдына қойған биік мақсаттарына қол жеткізудегі жеңісі. Кейде өзін мәжбүрлеп, уақытын оқып-тоқуға арнап, танымы мен қабілетін дамытуға, білгенін ұлғайтуға күш

жұмсауын, ерік-жігері мен қайрат-қуатын бір арнаға жұмылдыруын қажет етеді. Осыған бейімделіп, көндіккен адам үнемі қызығушылықпен еңбектенуді әдетке айналдырады, сондықтан оның әрекеті нәтижелі болған сайын жұмысы қарқындап, қабілеттері ширай түседі. «Кәсіби өсу - кәсібиліктің тұрақты дамуына әкелетін педагогикалық әрекеттің қайта жаңғыруы, өзгеру үдерісі. Ол әлеуметтік-маңызды функцияларды орындайды, қоғамның, ұжымның, жеке қызметкердің белгілі бір қажеттіліктерін қанағаттандырады. ... Жаңа формация мұғалімі – ол рухани дамыған, рефлексияға қабілетті, кәсіби дағдылары бар және жанаға құштар, педагогикалық дарынды шығармашыл тұлға». [3;5;]

Даму жолындағы қоғамда ең алдымен білім беру жүйесіне ерекше мән беріледі, өйткені бүгінгі оқушы – ертеңгі маман, елдің тізгініне ие болатын азамат, болашақ соның қолында. Қоғамда болып жатқан өзгерістер жаңа сападағы адамға деген сұранысты ұлғайтып, құзыреттілігі жоғары, өздігінен шешім қабылдайтын, белсенді әрекетке бейім, парасатты тұлғаны тәрбиелеу мәселесін білімдендіру жүйесінің өткенін философиялық, психологиялық-педагогикалық тұрғыда қайта қарап, талдай алатын, қалыптасқан жағдайды пайымдап түсіне алатын шығармашыл педагогтер қауымына жүктеп отыр. Сондықтан мектеп алдында әр баланың зияткерлік қабілетін, адами қасиеттерін дамыту тәрізді әлеуметтік міндет тұрса, онда әр мұғалімнің шығармашылық әлеуетін дамыту да маңызды қажеттілікке айналады. Демек, әр педагогтің кәсіби білігі мен шеберлігін үздіксіз жетілдіріп, инновацияларға ұмтылуы, шығармашылық ізденісін нақты нәтижелерге және тұрақты өнім мен

сапаға бағыттауы – орынды құбылыс.

Біліктілікті арттыру үдерісінде педагогтің зерттеу-зерделеу және шығармашылық әрекетін ұйымдастырудың мәні айрықша, өйткені ондай үдерісте әрекеттенген адам ғана оқушыларды соған үйрете алады. Білімдену кеңістігінде инновациялық технологиялар баршылық, соның ішінен пәннің мазмұнына сай тиімдісін пайдаланудың маңызы терең. Ойлау, сөйлеу және іздену әрекетін белсенділендіретін әдіс-тәсілдер мен амалдардың ұтары көп.

Шығармашыл педагог әр сабағында оқушылардың талдау, саралау, іздену әрекетін дамытуға ықпал жасайтын жұмыс түрлерін ұйымдастыруға айрықша көңіл бөледі. Сондықтан шығармашылықпен ойлануды қажет ететін кейбір тапсырмаларды қарастырайық. Мысалы: А). Абайдың «Өкінішті көп өмір кеткен өтіп» өлеңі бойынша тапсырмалар. [4;60;] 1. Реті ауысып кеткен тармақтарды (цифрмен көрсетіп) дұрыс орналастыр, тыныс белгілерін қой, себебін дәлелде. Адамдықты жоғалтар ақыр бұл іс, Жылпылдақтан айрылып, сенісе алмай, Тура тілді кісіні дейміз - орыс, Жиреніп жылмаңдықты демес бұрыс, ә) Қылт етпеге көңілдің кешуі жоқ, Анық таза көрмейміз досымызды, Жүрегінде жатады өкпе сызы, Сенімі жоқ серменде сырды бұзды, 2. Жылмаңдық, жылпылдақ сөздерінің мағынасын тарқат. 3. Серменде, қылт етпе дегенге түсінік бер. 4. Ұсынылған сұрақтарға жауап дайындаңдар: а) Тура тілдіні неге орыс - дейміз? ә) Адамдықтың жоғалу себебі? б) Серменде неге сырды бұзады? в) Қылт етпе неге кешірілмейді? 5. «Анық таза көрмейміз досымызды» деген тұжырымды тарқатыңдар. 6. Жаман мінез-құлықтың себептері мен салдар-

ларын түсінік ағашы түрінде көрсетіп, ой-тұжырымдарыңды дәлелдендер. 7. Оқырмандық пайым жазыңдар. 8. Өлең шумағындағы сөздерді пайдалана отырып, кейіпкерге сипаттама беріңдер (түрлі тәсілмен: сөз, өлең, сурет, слайд, фото т.б.). 9. Лирикалық қаһарманның көңіл-күйі, мақсат-мүддесі туралы айтырым ... (менің ойымша автор ...). 10. Абай өлеңіндегі өмірдің мәні (шағын ғылыми жоба дайындау, қорғау, топтық жұмыс). Ұсынылған тапсырмалар оқушылардың көркем мәтінді зерделей-зерттей оқуына ықпал жасап, шығармашылық қабілеттерін дамытады, әрі сөздік қорын байытуға үлес қосады.

Ал прозалық шығармаларды танытудың да өзіндік ерекшеліктері бар, мұнда да оқушыларды ізденіс пен шығармашылық әрекетке қосу айрықша мәнге ие болады. Мысалға, Ғ. Мүсіреповтің «Ананың анасы» әңгімесіндегі кейіпкерлердің іс-әрекеті мен мінез-құлқын, қарым-қатынасын тану үшін қажет эпизодты әрқырынан зерделеу, ішкі сырына үңілу, нақты фактіні бағалау, мәтіндегі подтексті анықтау мәселелері оқырмандық мәдениетті қалыптастырып, байқампаздық пен болжағыштық қасиеттерді жетілдіреді. Әңгімедегі Кейкі деген жігіттің немесе тезек теріп жүрген қыздың өзі туралы монологін балалар қалай құрар еді? Мәтіндегі сол кейіпкерді сипаттайтын эпизодтарды екшеп алып саралау, зерделеу қажеттігі туады. Немесе ана мен қызының диалогін қалай құруға болады? Мұндағы мақсат-ұсынылған жағдаяттағы кейіпкерлердің характерін, сезімін ашу. Ерекше көңіл бөлерлік мәселе - шығармадағы подтексті, яғни оның тереңдегі эмоционалды, психологиялық мәнін ашу, автор бейнеленген образдың іс-әрекеті арқылы тал-

дау жасау басты міндеттің бірі осы болса, подтексті ашу сөздің, мәтіннің, автор стилінің ішкі мәніне ерекше ден қоюды талап етеді. Мысалы: «Біз көгендеген қозыға ұқсап, мұрынды тарта түсіп ... » деп басталатын абзацты қайта оқып, « ... оң жағыңа ұрса, сол жағыңды тосатын» кеше адамдар әзірленіп жатырмыз ... » дегенде подтекст бар ма, болса, автор нені меңзеп тұр? Немесе: «Жалпақ жаз. Сайсалада сағым ойнаған саршаның тамызы ... » деп басталатын пейзаж бен «Жалғыз-ақ жүні түспеген көпей тайыншаға ұқсап, қойшы-малшылар ғана жалба-жұлба тон мен жабағы күпісін тастай алмайды ... » деп сипатталатын көріністерді салыстыру, саралау арқылы жазушының айтайын дегені не? Қойшылардың, тезекші әйелдердің кейпінен қандай қорытынды шығаруға болады? Осы көріністерді бергенде Ғ. Мүсірепов қандай әдіс-тәсілдерді қолданған, алдына қандай мақсат қойғанын дәлелдендер деген сұрақ-тапсырмаларға жауап дайындау міндеті - оқушылардың подтексті табуға, оны аргументтер арқылы дәлелдеуге үйретеді. Осыдан өмір ақиқаты, оған автордың қатысы, позициясы деген мәселелерді нақтылап айтуға болады. Жазушының сөз қолданысындағы ерекшелікті айқындау үшін: «Ертемен төрт бұрышы жемірілген ... » деп басталатын бөлшекті талдауға болады. Мұнда көңіл бөлетін объектілер: саудагер Рамазанның бейнесі; Әйтілес қарттың сипаты; Әйтілестің Жанай балуан туралы әңгімесі. Мұндай тапсырмалар дербес немесе жұппен, топпен орындауға ыңғайлы. Бұл ғылыми жобалар жасауға апарар жұмыс түрлері, өйткені зерделеу-зерттеу әрекеті ұсынылған нысанға ерекше ынтамен зер сала қараудан және өзіндік ізденістен басталады. Мұғалімге де әр сабағында барынша ойланып-

толғанып, жаңа әдіс-тәсіл, амалдарды іздестіруге түрткі жасайды.

Кәсіби өсудің, жетілудің кепілі шығармашылық десек, ол жаңашылдықпен яғни инновациялармен тікелей байланысты. Еңбегін сапалы ету талабы мұғалімді жаңа деңгейге көтерілуге мәжбүрлейді, оның түрткісі-қызығушылық, ал қызығушылық шығармашылықпен тығыз байланысты. Ғалымдар шығармашылық үдерісін зерттеу барысында түрлі тұжырымдар мен идеялар айтады. П. М. Якобсон: 1) «интеллектуалдық-шығармашылық дайындық (ізденіс); 2) проблеманы табу (міндеттер); 3) идеялардың пайда болуы және оларды дамыту (ассоциациялар); 4) шешімнің жолын іздеу (үлгілер, кестелер, құрастырулар); 5) негізгі қағидаларды табу; 6) логикалық негіздеме; 7) нәтиженің дұрыстығын дәлелдеу», - деп жіктейді. Ал В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров: «1) педагогикалық ойдың пайда болуы; 2) түпкі ойды талдау; 3) педагогикалық ойды әрекетке айналдыру; 4) шығармашылықтың нәтижесін талдап, бағалау», - дейді зерттеу еңбектерінде. [5;3-8]. «Мұғалімнің өзінің шығармашылығын жүзеге асыру қабілеті оның кәсіби және әдіснамалық мәдениетіне негізделеді. Бұл үдерістің нәтижелі болуының көрсеткіштері ретінде: мұғалімнің оқытудағы жеке шығармашылық тұжырымдамасының болуы, оның жаңашылдығы, соған сәйкес әдістері мен технологиясын таңдауы, педагогикалық диагностиканы қолдана алуы қабылданады». [6;52;]

Мұғалім іс-әрекетінің өзі көздеген нәтижеге жетуін мақсат тұтса, педагогикалық қызметіне үнемі ана-

лиз жасап, кемшілігін түзетуге жедел кіріседі, талдау мен рефлексия жасау, баға бере білу кәсібилікті шыңдауға жетелейді. Кемшілікті түзету, шеберлікті дамыту өз тәжірибесін өзгелердікімен салыстырғанда іске асады, сондықтан өзара ынтымақтаса жұмыс істеу аса қажет. Осы қажеттілік курс, семинар, конференциялардан басқа мұғалімдердің желілік қауымдастығы, педагогикалық шеберхана, қонақжай, клуб, шығармашылық топ, мұғалімдер қоғамдастығы, ізденіс алаңы, педагог мінбері, инновациялық бағдаршам, әдістемелік кеңес, ұстаздар ассоциациясы, әріптестер бірлестігі, тәлімгерлер алқасы, шеберлік мектебі т.с.с. ұжымдасып әрекеттесудің, пікірлесудің және тәжірибе алмасудың түрлерін туындатты. Аталған ұйымдастыру формалары бойынша жұмыс істеуде инновациялық технологияларды қолданудың тиімділігі өте жоғары, мүмкіндігі кең және әр педагогтің кәсіби шеберлігі мен шығармашылық әлеуетін дамытуға үлкен үлес қосады. Білімдену үдерісінде кездесетін проблемалар мен қиыншылықтарды анықтап, оларды шешудің ұтымды жолдарын айқындауда атқарар рөлі де зор. Сондықтан ұстаздар біліктілігін, кәсіби құзыреттілігі мен шығармашылық әлеуетін шыңдауда инновациялық технологияларды игеруге ынталы, олар жаңарған мазмұнды оқушыларға сапалы меңгертуде жаңашыл әдіс-тәсіл, амалдарға жүгінеді. Ал заманауи білімдендіру кеңістігі талаптарына сай креативті, ізденімпаз да жасампаз ұстаз ғана талантты, дарынды, шығармашыл тұлға тәрбиелей алады.

Әдебиеттер:

1. Юсуфбекова Н. Р. *Общие основы педагогической инновации. Опыт разработки*

инновационных процессов в образовании. М: ЦСПО, 1991. С-91

2. Таубаева Ш. Т., Лактионова С. Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. – Алматы: 2006, с.-51.

3. Жайтапова А.А. Моделирование и мониторинг профессионального роста учителей в системе повышения квалификации. – Алматы: 2006, с.-4.

4. Абай Құнанбаев. «Жазушы» баспасы, – Алматы: 1968, 60-б.

5. Никандров Н. Д. Исследование педагогического творчества. // М: 1992. №4. с-3.

6. Тұрғынбаева Б. А. «Ұстаздық шығармашылық» – Алматы: 2007. 52-б.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫ - ЖАҢАШЫЛДЫҚҚА БАСТАУДЫҢ ЖОЛЫ

Әлмағамбетов Қ,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалының
Павлодар облысы бойынша ПҚ БАИ

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің алға қойған мақсаттарының бірі – әлемдік білім беру кеңістігінің көшінен қалмай ықпалдаса отырып, үздіксіз білім берудің ұлттық үлгісін қалыптастыру. Осыған орай, Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту аясында бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курстары оң нәтижесін беруде [4]. Курс барысында өзекті мәселелерді қарастыра отырып, шешу жолдары мен қиындықтарын, мүмкіндіктерін ескереміз. Бағдарламаның негізгі мақсаты бастауыш сынып пәндері бойынша білім беру бағдарламасын жаңарту және критериялды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру. Білім беру үдерісінде білім мазмұны түбегейлі де, оған қойылатын талаптар да өзгерді. Бүгінгі таңда білім беру мазмұнын жаңарту өте маңызды өзгерістердің сатысында тұр. Білім беру мазмұнын жаңарту арқылы оқу-тәрбиелік үрдісті ұйымдастырудың жаңа

әдістері мен түрлерін білу, жинақтаған іс-тәжірибе негізінде жаңа заман талабына сай берілетін ақпараттарды пайдалана отырып, білімге деген құлшынысын арттырып, өздігінен ізденуге бағыт беретін әдіс-тәсілдердің жаңа формаларын оқу-тәрбие үрдісінде қолдану болып табылады [1].

Қазір еліміздің түкпір-түкпірінде оқыту мен оқудағы жаңа әдіс-тәсілдермен қаруланған біршама ұстаздар қауымының өз мамандығына деген сүйіспеншілігі арта түсіп, жаңа нәтижелерге жетуде, білім алушыларға жаңа белестерді бағындырудың әртүрлі жолдарын ашуда. Оқушының жеке тұлға және әлеуметтік нысан ретіндегі келешегі басты назарға алынууда. Оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас өзгерісті қажет етеді. Дәстүрлі оқытуда мұғалім мен шәкірт арасындағы көп жағдайлар оқушы көңілін қанаттандыра бермейтін қалыптасқан заңдылықтар ұстаз бен оқушы арасындағы серіктестік қарым-қатынасқа ауысады. Сонымен қатар оқушыға қалай оқу керектігін үйрету,

соның нәтижесінде еркін, өзіндік дәлел-уәждерін нанымды жеткізе білетін, ынталы, сенімді, сыни ойлай алатын, пікір көзқарастары жүйелі дамыған, сандық технологияларда құзырлылық таныта алатын оқушы қалыптастыру.

Бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымымен, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретімен, мазмұнымен және мақсаттарымен танысып, педагогикалық тәсілдерді түсінуін және қолдана білуін, критериялды бағалау жүйесінің тиімділігін көрсету [1]. Оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шыннайы мәселелерді анықтап зерттей білуді, сондай-ақ дағдыларды, мұғалім жетекшілігімен жүретін оқылым және жазылым, дәлелдеу, белсенді оқу, зерттеуге негізделген оқуды іс жүзіне асыру.

Бағдарлама мұғалімдерге белсенді оқу жаттығуларына қатысып, оқытуды тиімді жүргізуге ненің көмегі бар деген мәселе тұрғысынан кәсіби әңгімеге қатысуға мүмкіндік береді. Мұғалімдер осы тәсілдерді қолдана отырып, дағдылар мен білім арттыруға қол жеткізуге болады. Оқытуда қарым-қатынас тәсілін қолдану арқылы мұғалімдер барлық оқушылардың оқу бағдарламалары мен оқу жоспарларында көрініс тапқан оқу мақсаттарына жету үшін ынталандыратын белсенді жаттығуларды қалай жоспарлауға болатынын өздері көре алады. Топтағы бірлескен жұмыс бөлінген таным қағидатына негізделеді. Осы орайда мұғалімдер бір-бірімен білімімен және түсінігімен тәжірибелерімен бөлісе отырып, бірлесіп жұмыс жасайды. Олар түсініктеме беріп, болжамдарын ұсынады, бірлескен сұрақ-жауап кезінде

өз түсініктерін кеңейтеді. Кері байланыс берудің түрлі тәсілдерімен танысады. Өзін-өзі бағалауға мүмкіндік береді. Өзін басқалармен салыстырып, бағалай отырып, өзін-өзі реттей алады [5].

Қазір бәріміздің алдымызда «Қалай оқу керектігін үйрету» сұрағы тұр. Ол үшін «Қалай оқу керектігін» үйретуді қозғаушы күші метатану болып табылатынын білуіміз керек. Метатану индивид қалай ойлайтынын қадағалау, бақылау, өзін-өзі бағалау арқылы, реттелу, өзгеру деп түсінеміз. Озық технологиялар оқу мазмұнын өңдеуге, көлемі мен мақсатын тұжырымдауға арналған әдістер мен құралдардың жиынтығы болса, екінші жағынан, оқушының оқыту үрдісінде қажетті ақпараттық, техникалық құрал-жабдықтарды пайдаланып, оқушыға оң әсер ететін әдістерді зерттейді. Демек, оқыту технологиясы–педагогикалық әрекеттерді ғылыми-әдістемелік, іс-тәжірибелік негізде нәтижелі болатындай етіп, жоспарлы түрде ұйымдастыру қажет. Кез-келген сабақты қызықты өткізу үшін ізденіс, жаңалыққа ұмтылу, жұмысын жүргізу әрбір мұғалім үшін бұлжымас қағида. «Оқытып жүріп, өзіміз де үйренеміз» қағидасын ұстанған мұғалім үшін өзінің әрбір сабағы бірінші өзіне жаңалық болатындай дәрежеде болуы керек. Яғни, белсенді оқыта отырып, нәтижеге бағытталған сабақ болуы шарт. Мұғалім әркез ізденуші болса, өзі үшін білім жинақтайды, оқушы үшін сабақты түрлендіріп қызықты ете алады. Білім алуды үйрету өз бетімен оқуды ойластыру және ойлау нәтижелерін сабақта оңтайлы қолдана алу болып табылады. Бұл жерде мұғалім оқушыға:

- білім міндеті қоятын талаптарды түсіне білуге;
- жеке ойлау үдерісін және олардың

жұмыс қағидаттарын зерттеуге;
 - қойылған міндеттерді орындай алатын стратегияларды әзірлеу және ойластыру;
 - міндет үшін нақты келетін стратегияларды таңдай алуға көмектеседі.

Білім беру әдістері ішінде ерекше орын алатын – диалог. Диалог оқушылардың сөйлеу әрекетін, сұрақты дұрыс қоя білуін, ақпарат алмасу, тіл үйрену, ойлауын дамытуда таптырмайтын жұмыс түрі. Әртүрлі тақырыпта диалог құру төмендегідей нәтиже береді:

- сабаққа деген белсенділігі жоғрылайды;
- сөздерді есте сақтау қабілеті дамиды;
- дұрыс сөйлемдер құрауға дағдыланады;
- оқуға деген қызығушылығы артады;
- өз бетімен іздену, өз ойын жинақтау, басқалармен салыстыру дағдылары қалыптасады. Мұғалімнің шеберлігіне байланысты кез келген білім беру үдерісін дұрыс ұйымдастырған уақытта ұжымдық, топтық жұмыс кезінде диалогтік оқытудың тиімділігін көруге болады.

Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз шындалған ойлау, кез келген даму деңгейіне байланысты мәселелерге сын көзбен қарай отырып, күрделі мәселелерді шешуге, аса маңызды жауапты шешім қабылдауға, шешімін, пікірін басқалармен салыстырып, өз шешіміне көз жеткізу. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту әдістерін қолданған кезде білім алушының белсенділігін арттыру, пәнге деген қызығушылығын ояту, өзіндік көзқарасын білдіруге мүмкіндік беру, зерттеуге икемділігін дамыту, сөйлеу белсенділігін арттыру, бір-бірімен қарым-қатынас жасай алады, басқаларды тыңдау, кез келген жауапқа сыйластық, түсіністікпен қарау сынды нәтижелерге жетуге болады.

Жалпы сын тұрғысынан ойлау страте-

гиясын қолданған кезде оқушылар сыни тұрғыдан ойлана алады, белсенділігі артады, сұрақтар қою арқылы ойларын дәлелдейді, талдай алады[5].

Бағалау – оқыту нәтижесін анықтау үшін қолданылатын тәсіл, оқушының берілген тақырыпты меңгерудегі кемшіліктерін жоюда, үлгерімінің нәтижелі болуына ықпал ететін негізгі фактор. Жалпы бағалау баға қоюмен ғана шектеліп қалатын тәсіл емес. Берілген материалды меңгеру, меңгермеу фактісімен қатар себептерін анықтауға мүмкіндік беретін оқытудың маңызды құрамды бөлігі болып табылады. Бағалау «оқыту үшін бағалау», «оқытуды бағалау» болып екіге бөлінеді. Оқыту үшін бағалау бұл формативті, оқытуды бағалау суммативті екенін де айта кетуге болады. Формативті бағалау әр сабақ кезінде, сабақ үстінде, оқушының барлық іс-әрекеті ойлауы, түсінігі, тәртібі де бағаланады. Ал суммативті белгілі бір кезеңдегі бақылаулар, тесттер, тоқсандық, қорытынды жиынтық баға өлшемі.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына, іскерлігі мен кәсіби құзыреттілігін, шығармашылығын еркін дамытуға, компьютерлік сауаттылығын қалыптастыруға тиімді екенін айтуға болады. Интербелсенді тақта арқылы әр түрлі грамматикалық тапсырмаларды, мәтіндермен жұмыс, жаңа сөздерді табу, сөздерге талдау жасау, уақытты үнемді пайдалану, оқушының сабаққа деген ынтасын арттыруға пайдалы әрі қажетті құрал. Тест тапсырмалары бойынша оқушылардың білім сапасын бақылауда компьютерлік технологияның атқаратын үлесі зор.

Осы уақытқа дейін, біз талантты және

дарынды балаларды оқытуда, көбінесе «Дарынды оқушы - бұл жақсы оқитын оқушы» деген пікір қалыптастырып келдік. Олар оқуда қиындық туғызбайды, тәртіпті, ұйымшыл, білімді, тұрақты, ұғымтал, өз ойын нақты жеткізе алатындықтан мұғалімдерге жұмыс істеуге де оңай болды, сол себептен ұнайды. Ал қисынсыз сұрақ қоятын, өз жұмысымен ғана айналысатын, көбінесе түсінбеушілік туғызатын, қияли, оқушыларды қабілеті нашар деп шеттейміз. Ол дұрыс түсінік емес, қабілеті төмен оқушылардың арасында да дарынды, талантты оқушылар бар екенін көбінесе мойындамаймыз [5]. Сондықтан кез келген оқушының іс-әрекетінен бір дарындылық иесін анықтауға болады. Көптеген табиғи талант дарынсыз ұстаздардың кесірінен жойылып кетеді. Олар дарынның табиғи құбылысына терең бойлай алмайды. Сондықтан жаңашыл ұстаз осындай келеңсіздікке жол бермеуі керек. Дарынды оқушымен жұмыстың негізгі мақсаты - олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру. Ал мақсатқа жету - оқу бағдарламасын тереңдетіп оқыту және оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады.

Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және оқыту мұғалімнің жан-жақты ойластырылған шеберлігін, іскерлігін қажет етеді. Оқушы бойына білім нәрін сіңіруде ең бастысы оқушының жас ерекшеліктерін ескере отырып, тапсырмаларды айқындау. Топтық жұмыс немесе диалог барысында оқушының жас ерекшелігіне сай сұрақтар түрлерін ойластыру болып та-

былады.

Мұғалімнің көшбасшылық қабілеті ең бірінші сабаққа даярлықтан басталады. Өтілетін сабақтың жоспарын құра отырып, әдістемелік жағын, иллюстрациясын, пайдаланатын техникалық құралдарды, дидактикалық материалдарды дұрыс таңдап, ұйымдастыру. Ал, көшбасшылық қабілет шығармашылық елес, шығармашылық ойлау арқылы жүзеге асады. Оқушыны шығармашылыққа жетелеу, жылдамдыққа, икемділікке баулу, тапқырлыққа үйрету ол мұғалімнің әр сабақта қалыптасып отыратыны анық. Жоғарыда аталған алты модулдің оқыту барысы оқытудағы басқару мен көшбасшылық арқылы іс-жүзіне асады. Яғни оқытудың барлық модулін осы көшбасшылық қоршап тұрады деген түсінік туады [5].

Қорыта келгенде, білім беру мен білім алудағы жаңа әдіс-тәсілдер оқушылардың алған білімдерін өмірде пайдалана білу, олардың функционалдық сауаттылығын арттыру арқылы еліміздегі білім мен ғылымды дамыту мәселелеріне басымдық берілуі тиіс. Білім беру жүйесін жаңғырту жағдайында педагогтерді заманауи әдістермен, технологиялармен жаңаша жұмыс жасауға бейімдеу, интеллектуалдық кәсіби деңгейі және тұлғалық қасиеттері мен білімді дамытуға өз үлесін қосуды қамтамасыз ету арқылы педагог мәртебесін көтеру-біліктілікті арттыру жүйесіндегі қызметкерлердің басты міндеттерінің бірі деп ойлаймын [4]. Заманауи оқыту білім берудің жеке тұлғаны жан-жақты дамытудың жаңа ізденістерін басқа қырынан танып білуіне молынан септігін тигізеді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы.
2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. Астана. 2012 жылғы 25 маусым.
3. Камзина Б. М., Жаңа инновациялық технологиялардың оқу-тәрбие үрдісіне енгізудің педагогикалық шеберлігі //Бастауыш мектеп-2001. №1, 2, 7.
4. ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана. 2010.
5. Мұғалімге арналған нұсқаулық. 3 басылым. Астана. 2012.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

Боранбаева Л. К.,
старший преподаватель кафедры
ППП ОП филиала АО «НЦПК «Өрлеу»
ИПК ПР по г. Астана

Развитие системы дошкольного воспитания и обучения является приоритетным направлением государственной политики Республики Казахстан. Глава государства Н. А. Назарбаев, акцентируя внимание общества на модернизации дошкольного образования, поручил: «На основе передового международного опыта внедрить современные методики обучения в дошкольное воспитание и обучение. Они должны быть инновационными, а образовательные технологии – креативными».

Инновационность педагогического процесса в дошкольной организации образования заключается в целенаправленном внедрении новых технологий, способствующих эффективной организации учебной деятельности.

Инновации определяют новые методы, формы, средства, технологии, ориентированные на личность ребёнка, на развитие его способностей.

На современном этапе развития Казахстана происходят следующие изменения в образовательных процессах: усложняется содержание образования, акцентируя внимание педагогов дошкольных организаций образования на развитие творческих и интеллектуальных способностей детей, коррекцию эмоционально-волевых и двигательных сфер; традиционные методы заменяются активными методами воспитания и обучения, направленными на улучшение когнитивного развития ребенка. В этих изменяющихся условиях педагогу дошкольной организации образования необходимо ориентироваться в многообразных подходах к развитию детей, в широком спектре современных технологий.

Современная образовательная политика Казахстана характеризуется сменой образовательных парадигм, переходом на инновационные технологии, которые ориентированы на вариативность. Также

новейшие технологии дают возможность проводить занятия увлекательно, включать в учебный процесс интересные игры, обучать детей вести исследовательскую, проектную деятельность.

На сегодняшний день образовательных технологий, применяемых в детских садах, насчитывается более сотни. Большинство дошкольных организаций используют в работе информационные, здоровьесберегающие, игровые технологии, технологии интеллектуально-творческого развития дошкольников В. Воскобовича, М. Монтессори, проектно-исследовательский метод, «Step by step», ТРИЗ и др.

Внедрение новых методик и эффективных педагогических технологий в образовательный процесс требует оказания методической помощи педагогическим кадрам. Проблемы и затруднения, с которыми сталкиваются методисты и педагоги в своей профессиональной деятельности зачастую устраняются на основе тесного взаимодействия и сотрудничества с ППС ИПК ПР по г.Астана и Центром модернизации образования г.Астаны.

Система методического взаимодействия органично включает в себя совместную работу по проведению семинаров-практикумов, мастер-классов, тематических конференций, выставок-конкурсов. Методическая служба на сегодняшний день играет ключевую роль в оказании практической помощи педагогам. Сегодня актуальным является оказание помощи педагогическим работникам с выездом на места.

С целью обобщения, распространения лучших педагогических практик в дошкольном образовании и оказания помощи педагогам дошкольных организаций образования филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по г. Астана провел методический десант на тему «Применение инновационных технологий в дошкольных организациях образования»

в детском саду №4 «Аружан». Проведение данного мероприятия помогло решить следующие задачи: повышение профессионального мастерства педагогов дошкольных организаций образования на основе использования современных интерактивных технологий и методик; оказание практико-ориентированной методической помощи методистам, учителям казахского, русского и английского языков; изучение, обобщение опыта работы.

В работе методического десанта приняли участие 52 педагога дошкольных организаций образования, работающие в кластере «Полиязычие». Развитие интереса к изучению языков в дошкольных организациях образования осуществляется посредством живого и постоянного общения с детьми на трех языках. Главными целями в обучении дошкольников триединству языков является: формирование у детей первичных навыков общения на иностранном языке, создание положительной установки на дальнейшее изучение иностранных языков, пробуждение интереса к жизни и культуре других стран, воспитание поликультурной личности, формирование компетентной личности ребёнка. Полиязычное и поликультурное развитие детей реализуется в организованной учебной деятельности: казахский язык, английский язык, русский язык, использование пословиц, поговорок, загадок, дидактических игр не только на занятиях, но и в свободное время, создание предметно-развивающей языковой среды, использование инновационных технологий, привлечение к сотрудничеству родителей с целью изучения языка.

В заключение хотелось бы отметить, что познание и изучение нескольких языков в дошкольном возрасте нелегкий процесс, но благодаря труду педагогов дошкольных организаций образования и усилиям родителей, его можно сделать доступным, познавательным и увлекательным. Изучение иностранного языка в

случае правильной организации занятий, развивает детей, поднимает их образовательный и культурный уровень. Усвоение понятий родного и иностранного языков способствует развитию и формированию личности ребенка, выработке адекватного поведения в различных жизненных ситуациях, совершенствованию коммуникативных навыков. Использование ин-

новационных технологий в преподавании казахского, русского, английского языков помогает совершенствовать и оптимизировать учебный процесс и сделать занятие более интересным, так как при условии применения современных технологий процесс обучения становится более эффективным и личностно-ориентированным.

Литература:

1. Внедрение современных образовательных программ и технологий в работу дошкольных организаций. Методическое руководство. Астана, 2013.
2. Новые тенденции внедрения современных методик и технологий в дошкольных организациях. Республиканский центр «Дошкольное детство» МОН РК. Материалы Международной научно-практической конференции. Астана, 2016.

ИНТЕГРАЦИЯ ПРОГРАММЫ НРАВСТВЕННО-ДУХОВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ «САМОПОЗНАНИЕ» В ЦЕЛОСТНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС КОЛЛЕДЖА КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ

Несипбаева А. Ж.,
 тренер НДО «Самопознание» ФАО НЦПК
 «Өрлеу» по Павлодарской области,
Мешитбаева Г. А.,
 преподаватель спец.дисциплин
 ППК им Б. Ахметова

В одном из своих выступлений Президент нашей страны Нурсултан Назарбаев подчеркнул, что «новое мироустройство немыслимо без высокой нравственности и духовности». С каждым днём в современном обществе всё больше осознаётся значимость ценностной ориентированности образования, в связи с чем многие учебные заведения республики перестраивают педагогическую систему, выбирая в качестве приоритетного направления деятельности интеграцию Программы нравственно-духовного образования «Самопознание» в целостный педагогический процесс. Такой подход особенно

важен при подготовке педагогов. Педагог новой формации — это духовно развитая, творческая личность, обладающая способностью к рефлексии, профессиональными навыками, педагогическим даром и стремлением к новому, личность, для которого нравственное воспитание учеников является актуальнейшей задачей. «Учительство – это искусство..., учитель воспитывает личность своей, своими знаниями и любовью, своим отношением к миру» писал академик Д. С. Лихачев. Такое понимание учительской миссии выделяет в качестве важнейших проблем педагогического образования формирование

нравственной позиции, включающей прежде всего воспитание любви и внимания к человеку.

Сегодня в Павлодарском педагогическом колледже им. Б. Ахметова реализуется пилотный проект по интеграции Программы нравственного-духовного образования «Самопознание» в учебно-воспитательный процесс. Интеграция программы «Самопознание» в единое образовательное пространство учебного заведения заключается не в отдельно отведенных часах и проведении мероприятий, а в создании высокодуховной атмосферы, которая способствовала бы духовному становлению личности учащихся. Мы бы хотели поделиться опытом работы педагогического колледжа в этом направлении.

Мониторинг 1-го этапа исследования определил проблемы и вопросы, которые требуют решения в организации учебно-воспитательного процесса. Администрация совместно с преподавателями колледжа разработала концепцию интеграции Программы нравственно-духовного образования «Самопознание», в которой определили цели, задачи и предполагаемый результат. 80% педагогов колледжа прошли курсовую подготовку по нравственно-духовному образованию в НЦПООЦ «Бәбек» и АО НЦПК «Өрлеу».

Интеграцию общечеловеческих ценностей планируется осуществлять по всем направлениям деятельности колледжа, а именно:

- предметное обучение,
- профессиональная практика,
- воспитательная работа,
- дополнительное образование,
- досуговая деятельность.

Нравственный и личностный авторитет педагога имеет приоритетное значение в деле образования духовно богатого, морально сильного, ответственного гражданина страны. Каждый участник педагогического процесса - педагог, ученик, ро-

дители, - может подарить неограниченное количество идей, чтобы содержание было наполнено ценностно-ориентированным смыслом. Педагоги колледжа планируют мероприятия в учебной и внеучебной деятельности.

Как показывает наш опыт, процесс интеграции в организацию воспитательной работы совершенно особенный. Включая нравственно-духовный компонент во все направления деятельности, педагоги с любовью и вдохновением разрабатывают мероприятия, сценарии, индивидуальные беседы с учениками и родителями, оформляют библиотеку, столовую, кабинеты. Нужно постоянно находиться в состоянии творческого поиска и самореализации, работать с различными источниками информации, расширять свой кругозор, увеличивать багаж знаний в области духовно-нравственного воспитания. Всё это повышает педагогическое мастерство и служит личным примером для наших студентов. Через такую деятельность проявляется любовь к выбранной профессии, а значит, и любовь к детям. Чтобы любить свою профессию и служить ей от полноты души, нужно ценить ее и проникнуться ее духом, сохранить и утвердить в сознании и сердце общечеловеческие ценности, чтобы на их основе строить и совершенствовать свою жизнь.

Необходимым условием процесса интеграции является организация деятельности в рамках дополнительного образования и досуга. Проведение в колледже клубов по интересам, спортивных секций, занятий в танцевальном ансамбле, хорового пения, киноклуба способствует гармоническому развитию будущих педагогов, формирует культурные и нравственные потребности, эстетический вкус. Приобретенные духовно-нравственные знания становятся личным опытом каждого нашего студента. Помогают глубоко осознать свои возможности, увидеть слабые

стороны своего характера и изменять себя, чтобы быть нужным и полезным.

При организации профессиональной практики особое внимание уделяется формированию такой нравственной категории как созидательный труд. Созидательный труд несёт в себе нравственный результат, ведь в процессе труда развивается сам субъект труда – человек, отчего приходит нравственное удовлетворение. В договор о профессиональной практике, инструктажи, программы профессиональной практики и в научно – методическое сопровождение профессиональной практики включен компонент интеграции. Многие учебные заведения, в которых наши студенты проходят профессиональную практику, перенимают наш опыт и перестраивают педагогический процесс.

Также на данном этапе осуществляется разработка учебно-планирующей и нормативной документации: рабочих программ по дисциплинам, календарно – тематических планов, контрольно-измерительных материалов, где нравственно - духовный компонент подчеркивает созидательную ценность знаний.

При изучении темы информатики «Алгоритмы. Типы и виды алгоритмов» предусмотрено решение задач алгоритмическим способом нравственно-духовного содержания. Например, «Если каждый из группы 25 человек сделает себе подарок, то у него будет только один подарок. Если каждый Человек из группы подарит мысль или идею о том, как совершить доброе дело, то каждый сможет совершить 25 добрых дел».

При разработке рабочей программы по математике, при повторении темы «Неравенство. Решение неравенства. Свойства неравенств», не отклоняясь от основной темы урока, рассматриваются слова выдающегося мыслителя, философа, писателя Николай Александровича Бердяева. Он говорил, что «от неравенства родился

и мир, и космос. От неравенства родился и человек. Абсолютное равенство оставило бы бытие в нераскрытом состоянии, в безразличии, т.е. в небытии». Неравенство это соотношение, связывающее два числа знаками «<» «>». В мире должно быть больше доброты, в мире должно быть больше людей совершенного характера, каждый человек должен стремиться совершать больше хороших поступков и больше проявлять такие качества характера как терпение и настойчивость. Мы хотим обратить особое внимание на то, что интеграция – процесс системный, охватывающий все направления деятельности.

Вспомните слова автора Программы нравственно – духовного образования Назарбаевой С. А., которая говорит о том, что «именно через образование мы хотим возродить в нашем обществе нравственно-духовные ценности, чтобы каждый человек мог в полной мере реализовать заложенные в нем от рождения способности и тем самым принести пользу не только нашему государству, но и всем людям на Земле». Выдающийся просветитель и учитель Юсуф Баласагуни утверждал, что образование должно быть направлено на поиски реализации нравственных принципов истины, счастья, добра, на жизненные реалии. Великие казахские просветители XIX века – Ш. Валиханов, Ы. Алтынсарин, А. Кунанбаев справедливо полагали, что через развитие просвещения, науки и культуры необходимо формировать нравственность, духовную и моральную культуру народа и общества в целом. Гениальный физик Майкл Фарадей, которого называли властителем молний и королем физиков, всю жизнь оставался скромным и простым человеком, читал лекции для детей и верил в великие тайны Природы. Майкл Фарадей читал в Лондонском Королевском Институте популярные Рождественские лекции о физике и химии для детей и взрослых, которые были идеальными

образцами доступности научного языка, простоты и ораторского искусства. Например, лекция Майкла Фарадея «Химическая история свечи» заканчивалась так: «В заключение – рано или поздно - конец нашим беседам должен быть. Я могу только выразить вам свое пожелание, чтобы вы могли с честью выдержать сравнение со свечой, то есть могли бы быть светочем для окружающих, и чтобы во всех ваших действиях вы подражали красоте пламени, честно и эффективно выполняя свой долг перед человечеством». На уроках математики, физики, химии, информатики педагоги колледжа используют задания, для решения которых необходим нравственный поступок, либо подчеркивают созидательную силу изучаемого явления. Мировоззренческая позиция учителя – это основа всех методик интеграции. Учитель физики Ирена Стульпинене написала мудрую книгу «Физика языком сердца», в которой она отмечает: «Когда основы определены, тогда и содержание предмета могут интерпретировать согласно своему мировоззрению. Не приходится ничего специально заучивать, интерпретации естественно живут во мне – этим живу. Остаётся собрать и не растерять факты передовых научных изысканий. Понимание может расширяться бесконечно, но главное – всегда оберегать основы. Содержание учебника и новые научные факты – это текст урока. Но мировоззрение есть возможность эти знания «очеловечить», «согреть», облагородить, одухотворить – это подтекст урока».

Особого внимания заслуживает работа с родителями. При встречах мы стараемся давать только положительные от-

зывы и рекомендации, советы о том, как правильно взаимодействовать с ребёнком. Обращаем внимание родителей на проблемные вопросы семейного воспитания, учим родителей духовности и нравственности. Например, на вступительные экзамены чаще всего абитуриенты приходят с родителями. Пока абитуриенты проходят вступительные экзамены, для родителей проводится лекция по самопознанию, где лекторы Института гармоничного развития Человека совместно с педагогами колледжа раскрывают содержание программы нравственно-духовного образования «Самопознание». Многие родители признаются, что впервые в жизни задумались о важности именно такого подхода к воспитанию детей.

«Будущее - в руках школьного учителя», - когда-то сказал Виктор Гюго. Интеграция нравственно-духовного образовательной программы «Самопознание» в целостный педагогический процесс колледжа способствует личностному развитию педагогов и определяет вектор их дальнейшего развития - уверенное движение вперёд к поставленной цели сделать мир добрее, а Человека в этом мире более счастливым.

Только нравственно чистый и цельный человек видит цель жизни в том, чтобы работать для людей. От красоты и любви, от процесса познания истины жизнь становится нравственнее и безмерно богаче. И сама страсть познания, прошедшая через титанический труд, через сам его процесс, становится восхитительным даром природы, обогащающим чувства и возвышающим душу.

Литература:

1. Назарбаева С. А., *Этика жизни*. - Алматы, 2001.
2. Маллаев Д. М. *Педагогика любви – основа возрождения духовно-нравственных ценностей в образовании*//Сборник материалов международного педагогического форума «Самопознание: педагогика любви и творчества». - Алматы, 2017.

СОДЕРЖАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Елеуова А. А.,
учитель химии и биологии
ШГ № 80 г. Астаны

Происходящие в современности изменения в общественной жизни требуют открытия новых способов обучения, новых педагогических технологий, имеющих дело с индивидуальным развитием личности, творческой инициативой, навыком самостоятельного движения в информационных полях, формирования у обучающегося универсального умения ставить и решать задачи для разрешения возникающих в жизни проблем – в профессиональной деятельности, при самоопределении, в повседневной жизни.

Ребенок – исследователь по своей природе. Неутолимая жажда новых впечатлений, любознательность, постоянное стремление наблюдать и экспериментировать, самостоятельный поиск новых сведений о мире традиционно рассматриваются как важнейшие черты детского поведения. Огромное значение для развития творческих способностей учащихся имеет хорошо организованная и систематизированная исследовательская работа учащихся, которая способствует не только развитию способностей ребенка, но и мотивирует его к социальной адаптации в среде сверстников, помогает менять его статус в коллективе, позволяет почувствовать собственную значимость.

Успех человека в современном мире во многом определяется его способностью организовать свою жизнь как проект: определить дальнюю и ближайшую перспективу, найти и привлечь необходимые ресурсы, наметить план действий и, осуществив его, оценить: удалось ли

достичь поставленных целей. Многочисленные исследования, проведенные как в нашей стране, так и за рубежом показали, что большинство современных лидеров в политике, бизнесе, искусстве, спорте – люди, обладающие проектным типом мышления.

*Ценнейшее в жизни качество –
вечно юное любопытство, не уто-
ленное годами и возрождающееся
каждое утро.*

Р. Роллан

Сегодня в школе востребованы творческие ученики, умеющие легко адаптироваться к постоянно меняющимся жизненным ситуациям, способные искать пути нестандартного разрешения ситуаций и проблем. Особое место занимает развитие исследовательской культуры и творческого мышления школьника – свойство личности, определяющее успешность решения творческих задач.

В наше время творчество является собой необходимый момент активного участия личности в происходящих социальных переменах. Именно на творческих детей государство и общество возлагают большие надежды в построении будущего. А творческий исследовательский поиск становится неотъемлемой частью любой профессии. Главной особенностью метода проектов является обучение на активной основе, через целесообразную деятельность ученика, соответствующую его личным интересам.

Подготовка ребенка к исследовательской деятельности, обучение его умениям и навыкам исследовательского поиска становится важнейшей задачей современного образования.

Под исследовательской деятельностью учащихся сегодня понимается такая форма организации учебно-воспитательной работы, которая связана с решением учащимися творческой, исследовательской задачи с заранее неизвестным результатом в различных областях науки, техники, искусства и предполагающая наличие основных этапов, характерных для научного исследования:

- постановка проблемы;
- ознакомление с литературой по данной проблематике;
- овладение методикой исследования;
- сбор собственного материала, его анализ и обобщение;
- выводы.

Исследовательская работа возможна и эффективна только на добровольной основе, как и всякое творчество. Работы учащихся должны быть выполнены на высоком уровне и отвечать следующим требованиям, зафиксированным в соответствующем положении:

- носить исследовательский характер: формируется цель исследования, выдвигаемая гипотеза, определяются задачи исследования посредством решения которых цель может быть достигнута;
- содержать характеристику того, что известно по данному исследованию;
- содержать описание того, что и как делал исследователь для доказательства гипотезы;
- содержать обработанные данные, полученные при исследовании;
- демонстрировать глубину знания автором избранной области исследования;
- демонстрировать наличие теоретических (практических) достижений автора.

Определение одаренности.

Практическая работа с одаренными детьми во многом зависит от понимания содержания понятий «одаренность», «одаренный ребенок». Под одаренностью ребенка понимается более высокая, чем у его сверстников, при прочих равных условиях восприимчивость к учению и более выраженные творческие проявления. Понятие «одаренность» происходит от слова «дар» и означает особо благоприятные внутренние предпосылки развития. В педагогической энциклопедии, к примеру, дается следующее определение: «Одаренность – высокий уровень развития способностей человека, позволяющий ему достигать особых успехов в определенных областях деятельности».

Одаренный ребенок – это ребенок, который выделяется яркими, очевидными, иногда выдающимися достижениями в том или ином виде деятельности.

Творчество – это наличие у личности способностей, мотивов, знаний, умений, благодаря которым создается продукт, отличающийся новизной, оригинальностью.

Талант – высокий уровень способностей. Характеризуется оригинальностью продукта труда художника, изобретателя, ученого, представителя любой профессии, требующей творческого решения задач.

Гениальность – высшая степень одаренности, выражающаяся в творчестве, имеющем для жизни общества историческое значение.

Основными структурными компонентами одаренности являются:

- Доминирующая роль познавательной мотивации;
- Исследовательская творческая активность (постановка и решение проблем);
- Возможность достижения оригинальных, нестандартных решений;

- Возможность прогнозирования и предвосхищения;

С психологической точки зрения одаренность представляет собой очень сложное психическое образование, в котором неразрывно переплетены познавательные, эмоциональные, волевые, мотивационные психофизиологические и другие сферы психики. Проявления одаренности разнообразны и характеризуются большей индивидуальностью, что определяется исключительно своеобразным сочетанием разных сфер психики одаренного человека. Одаренных детей отличает сильная поглощенность интересующей их задачей, экстремальное упорство в достижении поставленной задачи, способность к длительному сохранению интереса к какой-либо области знаний. Многие одаренные дети обладают высоким уровнем энергии, они относительно мало спят, обладают высокой физической и умственной активностью. У части одаренных детей высокая интенсивность мыслительной деятельности может приводить к истощению, усталости и болезни. Высокий уровень ожиданий от себя, от своих способностей, высокая требовательность к другим часто вызывают у одаренных детей сильные и разрушительные переживания, уменьшение уверенности в себе, ссоры с друзьями и близкими. Существует множество видов и форм одаренности, так как психические возможности ребенка чрезвычайно пластичны на разных этапах его возрастного развития. Также одаренность зависит от того, в какую среду попадет тот или иной ребенок.

Выделяют следующие виды одаренности:

Интеллектуальная одаренность – учащихся отличает острота мышления, исключительная память, любознательность, увлеченность каким-либо заняти-

ем. Они легко и охотно учатся, обладают умением излагать свои мысли, знают многое из того, о чем его сверстники и не подозревают.

Академическая одаренность – концентрированное внимание к деятельности, склонность к оперированию понятиями, терминологией, полная отдача сил, энергии, времени для достижения результатов, тяга к логическим умозаключениям и абстрактным понятиям.

Творческая одаренность – стремление к нестандартным решениям задачи, изобретательность подхода к проблеме, чувство юмора.

Лидерская одаренность - потребность в общении, организаторские способности, уверенность в себе.

Художественная одаренность - способность к рисованию или музыке.

Психомоторная одаренность - высокая скорость двигательной реакции, ловкость моторных навыков (бег, прыжки и т.д.).

Причинами отсутствия проявления того или иного вида дарования могут быть:

Недостаток соответствующих знаний, умений и навыков, некоторые трудности развития ребенка (например, заикание, повышенная возбудимость, характер общения и т.д.), отсутствие квалификационных педагогов. При работе с одаренными детьми необходимо иметь в виду, что потенциальные возможности детей к более успешным достижениям в каком-либо занятии трудно распознаваемы. Следует иметь в виду и такие обстоятельства, как исчезновение признаков одаренности по мере взросления ребенка. Поэтому надо быть весьма осторожным в «присвоении» ребенку статуса «одаренный».

Жизнь требует формирования у молодого поколения самостоятельности и

инициативы в приобретении новых знаний в школе, в высшем учебном заведении, а затем и в последующие годы. Поэтому важнейшей задачей школы XXI века становится обучение учеников основам учебно-исследовательской деятельности. Учебно-исследовательская деятельность учащихся определяется как специально организованная, познавательная творческая деятельность, по своей структуре соответствующая научной деятельности, характеризующаяся целенаправленностью, активностью, предметностью, мотивированностью, сознательностью. В процессе учебно-исследовательской деятельности осуществляются (с различной степенью самостоятельности) активный поиск и открытие учащимися новых знаний с использованием доступных для них

способов. Ученик перестает быть пассивным объектом, становится активным субъектом познания. Умственный багаж, приобретенный самостоятельно, усваивается глубоко и прочно. Если ученик приложил собственные силы к добычанию знаний, пробиваясь через трудности, отстаивая свои позиции, тогда оно станет его достоянием надолго. Роль учителя при этом сводится не просто к передаче информации, а к организации работы учащихся, мотивации ее, консультациям. Участвуя в учебно-исследовательской деятельности, школьники осознают свою значимость, причастность к миру взрослых, принадлежность к большой науке и знакомятся с методологией научной и творческой работы.

Литература:

1. Гельманова Б. Б. *Исследовательская деятельность учащихся. Учебно-методическое пособие*, 2009.
2. Сергеев И. С. *Как организовать проектную деятельность учащихся*, 2007.
3. Обухов А. С. *Исследовательская позиция и исследовательская деятельность: что и как развивать?* – 2003.
4. Поддьяков А. Н. *Исследовательское поведение, интеллект и творчество* -2002.
5. Савенков А. И. *Содержание и организация исследовательского обучения школьников* – 2003.

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧИТЕЛЯ В РАМКАХ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ В ПРЕПОДАВАНИИ И ОБУЧЕНИИ

Карагозина М. И.,
начальник отдела мониторинга и анализа
ФАО «НЦПК «Әрлеу» ИПК ПР по г. Астана

Мир быстро становится другим в связи с глобализацией и модернизацией, которые влекут за собой огромные проблемы для людей и общества. Ускоренная модернизация влияет не только на наличие рабочих мест, но и влияет на требо-

вания к работникам, и в связи с этим на знания и навыки, необходимые для получения профессии. Образование является одной из приоритетных долгосрочных стратегий, обеспечивающих позитивное развитие страны в этих условиях. Систе-

мы среднего образования многих стран по всему миру задаются такими вопросами, как: «Что необходимо изучать детям, чтобы быть успешными в XXI веке?» и «Каков наиболее эффективный способ обучения этому?».

В Казахстане на протяжении нескольких лет ведется работа по развитию системы среднего образования в соответствии с глобальными вызовами общества. Вследствие этого в 2012 году внедрена Программа по обучению учителей на уровневых курсах повышения квалификации и с 2016 года внедряется разработанная АОО «НИШ» образовательная Программа курсов повышения квалификации педагогических кадров по предметам в рамках обновления содержания среднего образования Республики Казахстан.

Для реализации современных подходов в преподавании и обучении современный учитель должен повышать не только свой образовательный уровень, но и уровень своей психологической компетентности. Компетентность, профессионализм, мастерство, успешность в профессии – эти и многие другие факторы, определяющие деятельность педагога, широко исследуются в современной науке. Выделяется много параметров, определяющих компетентность специалиста, работающего в школе. Это и умение учителя решать профессиональные проблемы, связанные с преподаванием определенного предмета, и организация эффективного взаимодействия с участниками учебно-образовательного процесса, и психологическая компетентность, связанная с организацией своего дальнейшего профессионального развития. В современном мире, чтобы быть профессионально компетентным, педагог должен, с одной стороны, постоянно учиться, заниматься самообразованием, а с другой стороны, самореализовываться в педагогической

деятельности. Развитие образования делает все более актуальным решение проблемы оценки профессионализма педагога, уровня его профессиональной компетентности, перспектив роста, возможностей профессиональной реабилитации. Важным условием успешного решения этого вопроса является исследование критериев профессионализма, разработка модели профессиональной компетентности учителя. Такая модель, по мнению психолога Л. Н. Захаровой, может явиться основой диагностики подготовки и переподготовки педагогических кадров.

Под профессиональной компетентностью целесообразно понимать способность эффективно решать практические задачи по социализации развивающейся личности, обеспечению внутренних условий деятельности, интеграции личности в общество за счет развития ценностных ориентаций, ориентированности в природе, обществе, духовном опыте людей, самом себе, а также по формированию практических умений и самореализации. В основе решения этих задач лежат известные педагогические способности, специфическая мотивационная направленность, педагогические умения. Под психолого-педагогической компетентностью понимается также умение строить педагогическую деятельность, соответствующую требованиям ориентировочной, структурной и функциональной полноты, мотивационной и коммуникативной адекватности. По мнению доктора психологических наук Сорокиной Т. М., под профессиональной компетентностью педагога понимается «...единство его теоретической и практической готовности к осуществлению педагогической деятельности. Компетентность педагога трактуется как способность личности на разном уровне решать различные типы педагогических задач».

Сегодня в психологии идет интенсивный поиск конструкторов, адекватно отражающих способность личности к успешному осуществлению профессиональной деятельности в условиях энтропии окружающей среды. Одним из таких конструкторов в профессиональной педагогической деятельности и является психологическая компетентность. В контексте реализации компетентностного подхода психологическая компетентность педагога провозглашена как необходимое условие его профессионализма. Именно ей принадлежит особая роль в структуре профессиональной компетентности профессий, относящихся по классификации Е. А. Климова к типам «человек-человек», «человек – группа или коллектив», «человек – большие социальные группы». Психологическая компетентность представляет собой структурированную систему знаний о человеке как индивиде, индивидуальности, субъекте труда и личности, включенном в индивидуальную или совместную деятельность, осуществляющем профессиональные и иные взаимодействия. Именно психологическая компетентность учителя является одним из важных факторов в организации личностно-ориентированного обучения учащихся.

Проблема психологической компетентности прочно заняла одно из ведущих мест в исследованиях психологов последних десятилетий (М.Аргайл, А. А. Бодалев, А. В. Брушлинский, М. И. Лукьянова, А. К. Маркова, Л. М. Митина, Л. А. Петровская, Т. Н. Щербакова, Дж. Равен, К. Рубин и др.), рассматривающих содержание, виды, механизмы, детерминанты и условия формирования психологической компетентности. В теории профессионального образования проблема компетентности была раскрыта в социальном, организационном и психолого-педагогическом аспектах. Это нашло

свое отражение в трудах А. Д. Деменцева, И. Ф. Исаева, Н. В. Кузьминой, В. С. Леднева, Л. С. Подымовой, В. А. Сластенина и др. Вместе с тем наблюдается дефицит исследований содержательной специфики психологической компетентности учителя, условий, факторов развития психологической компетентности в пространстве профессионального бытия педагога, остается открытым вопрос о роли и значении данного вида компетентности в профессиональной успешности учителя.

По мнению И. И. Якиманской, психологическая компетентность – это не только совокупность знаний, умений и навыков по психологии, четкость позиции в отношении роли психологии в профессиональной деятельности педагога, умение использовать психологические знания в работе, но и умение видеть за поведением ребенка его состояние, уровень развития познавательных процессов, эмоционально-волевой сферы, черт характера, способность ориентироваться, оценивать психологическую ситуацию в отношениях с ребенком и коллективом детей и избирать рациональный способ общения, включать ребенка в мотивационно-личностный план, строить на его основе систему отношений, принимать адекватные психологические решения. Таким образом, можно сказать, что термин «психологическая компетентность» выходит за рамки психологической грамотности и должен включать профессионально-действенный компонент, личностные установки на восприятие и использование психологической информации. Из вышеуказанного следует, что в модели психологической компетентности можно выделить следующие блоки или структурные элементы: блок психологических знаний, блок «Я-концепции», блок активности, блок саморегуляции, блок профессионального самосознания.

Это интегрируется с основными идеями личностно-ориентированного обучения:

- ребенок обладает врожденным стремлением к личностному росту и самореализации;
- главное влияние на поведение ребенка оказывают его субъективные переживания, которые в большей степени определяются его витагенным опытом;
- ребенок является личностью и субъектом учебной деятельности с первых же шагов обучения в школе;
- любое свойство личности может возникнуть лишь на основе дифференциации и обобщения определенных видов активности человека в тех или иных жизненных ситуациях при наличии некоторых способностей и успешности их проявления;
- учителя как «сопроводителя» (фасилитатора) при личностно-ориентированном образовательном процессе.

В современных условиях активизируется развитие педагогики в самых разных направлениях: гуманистическая, социальная, диагностическая, коррекционная, экспериментальная, коллективно-творческого воспитания, педагогика сотрудничества. Предметом гуманистической педагогики является воспитание Человека, гуманной свободной личности, способной жить и творить в будущем демократическом обществе. В теории гуманистической педагогики, где личность ребенка представляется как общечеловеческая ценность, правомерны понятия «личностно-ориентированное образование», «личностно-ориентированное воспитание», «личностный подход». Ведь не секрет, что в последние годы произошла смена доминант в обучении: от общественного заказа на уровень образования личности к индивидуальной потребности каждого человека в уровне образования, соответствующего собственным запросам. Яркий пример тому внедрение в на-

шей стране обновленной образовательной программы с первых классов.

Признание ученика главной фигурой в обучении составляет основу профессиональной компетентности педагога при организации личностно-ориентированного обучения. Это связано с новым взглядом на личность:

- ребенок – личность, которая живет сейчас;
- личность субъект в педагогическом процессе;
- личность – цель образования;
- приоритетные качества личности – это важные этические ценности (доброта, любовь, трудолюбие, совесть, достоинство и т.д.).

Личностно-ориентированное обучение предоставляет возможность каждому школьнику реализовывать себя в познании, в учебной деятельности с опорой на свои склонности и интересы, возможности и способности, на свои ценностные ориентации и субъективный опыт. Личностно ориентированное обучение – это такое обучение, где в центре стоит ученик со своими личностными качествами, и процесс обучения строится в зависимости от возможностей и запросов ребенка, его желаний. Личностно-ориентированное обучение – это педагогика, направленная на ребенка, через организацию, кооперацию, коммуникацию, самовыражение. Это обеспечивает ответственность, самостоятельность и гражданственность в жизни.

Системообразующим стержнем личностно-ориентированного обучения является личность учащегося, на которую необходимо ориентироваться преподавателю в учебном процессе. Поэтому, только учителя с высоким уровнем психологической компетентности обеспечивают успешное освоение методов управления в системе «человек-человек». Однако современная ситуация показывает низкий

уровень психологической компетентности педагогов, работа которых не ориентирована на учёт психологического состояния детей, на своеобразие детских мотивов учения, труда и поведения, что делает эту работу во многом формальной и порождает в образовательной среде негативные явления.

«Если учитель имеет только любовь к делу, он будет хороший учитель. Если учитель имеет только любовь к ученику, как отец и мать, он будет лучше того учителя, который прочел все книги, но не имеет любви ни к делу, ни к ученикам. Если учитель соединяет в себе любовь к делу и ученикам, он совершенный учитель».

Л. Н. Толстой

Для этого необходимо повышать профессионализм педагогов, развивать их психологическую компетентность. Эта задача может быть успешна как в процессе педагогов в системе непрерывного профессионального образования, так и в рамках психологического сопровождения процесса личностно-профессионального развития.

Профессиональное становление педагога имеет первостепенную важность в развитии общества в целом: личность педагога так же, как и его профессиональные знания, является ценностным капиталом общества. Учитель способен передавать ученикам лишь те ценностные ориентации, которые присущи ему

самому. В связи с этим педагог не просто персонификатор нормативной деятельности, но и активный субъект, реализующий свой способ жизнедеятельности на благо общества. Профессиональное становление педагога охватывает длительный период жизни: от начала формирования профессиональных намерений до профессионального мастерства. И если учитель хочет воспитать творческую, самостоятельную думающую, сомневающуюся и умеющую принимать решения личность, то он должен поощрять это в своих учениках, давать возможность ошибаться, стимулировать самостоятельную работу учащихся, побуждать их к принятию решений, и ответственности за свои решения, так как основная функция учителя сегодня – направляющая. Обучающийся и преподаватель выступают при таком подходе в качестве равноправных партнеров образовательного процесса, происходит изменение стиля взаимоотношений между преподавателем и учащимся, переход от авторитарного к демократическому. Следовательно для формирования мотивации успешной педагогической деятельности, для успешной реализации современных подходов в преподавании и обучении учителю необходимо повышать и свою психологическую компетентность.

Литература:

1. Задорожная Н. П. Средства как показатель профессиональных качеств учителя. // Информационно-методические материалы, Бишкек, 2007.
2. Лазаренко Л. А. Психологическая компетентность педагога как фактор профессионализации. // Современные наукоемкие технологии. 2008 год, № 1.
3. Лежнева Н. В. Теоретические основы личностно-ориентированного образования в начальной школе. 2000 год, с. 436.
4. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях. // Вопросы психологии. 1997 год, №4, с. 28-38.
5. Программа повышения квалификации учителей, ЦПМ АОО «НИШ», 2015 г.
6. Сорокина Т. М. Психологические условия развития профессиональной компетенции учителя начальной школы. 2002 год.
7. Трубайчук Л. В., Оценка деятельности учителя, инновационные технологии обучения в школе. // Информационно-методические материалы, Бишкек, 2007.

ТИІМДІ ОҚЫТУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ БОЙЫНША САБАҚ ЖОСПАРЛАУ

Дюсембинова Б. С.,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалының
Астана қаласы бойынша
ПҚ БАИ, аға оқытушы

Қазіргі білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беруді жаңаша ұйымдастырудың - оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіз-дерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр.

Француз қайраткері «Адамға оқып-үйрену өмірде болу, өмір сүру үшін қажет» дегендей оқыту процесін технологияландыру, осыған сәйкес оқу бағдармаларын жасау, ғалымдар мен жаңашыл педагогтердің еңбектерімен танысу жұмыстары мұғалімдердің үздіксіз ізденісін айқындайды. Жаңа педагогикалық технологиялардың негізгі мәні пассивті оқыту түрінен активті оқытуға көшу оқу танымын ұйымдастырудағы бастамашылдығына жағдай туғызу, субъективтік позицияны қалыптастыру.

Педагогикада оқытудың бірнеше моделін атап көрсетуге болады. Соның ішінде интербелсенді оқыту әдісіне тоқталатын болсақ - *inter* (өзара), *akt* (әрекеттесу).- деген мағынаны білдіреді. Интербелсенді оқыту процесі барлық оқушылардың тұрақты белсенді өзара қарым-қатынасы арқылы жүзеге асырылады. Оқушы мен мұғалім оқытудың тең құқылы субъектісі болып табылады.

Интербелсенді оқыту моделін пайдалану - өмірлік ситуацияларды моделдеуді, рөлдік ойындарды қолдануды, мәселені бірлесіп шешуді қарастырады. Оқу процесінің қандай да бір қатысушысын немесе идеяны яғни, жақсы оқитындарға ғана назар аудару сияқты ерекшеленуді шектейді. Бұл моделге адамгершілікпен, демократиялық жолмен келуді үйретеді.

Интербелсенді оқыту технологиясы – бұл ұжымдық, өзін-өзі толықтыратын, барлық қатысушылардың өзара әрекетіне негізделген, оқу процесіне оқушының қатыспай қалуы мүмкін болмайтын оқыту процесін ұйымдастыру. Мысалы:

1. Жұптасып жұмыс істеу.
2. Шағын топтармен жұмыс.
3. Миға шабуыл әдісі.
4. Рөлдік-іскерлік ойындар.
5. Дискуссия.

Интербелсенді оқыту технологиясының көптеген түрлері белгілі.

Әр ұстаз өзбетінше сыныппен жұмыстың жаңа формаларын ойлап таба алады. Оқушылар бір-біріне сұрақ қойып және оған жауап беруді үйрететін, жұптасып жұмыс істеу әдісін сабақтарда жиі қолданылады.

Мысалы, оқушыларға «аквариум» деп аталатын жұмыс түрі қатты ұнайды. Екі сақина жасалады. Ішкі және сыртқы сақиналар. Ішкі сақина – бұл қозғалмай отырған оқушылар. Сыртқы сақина – бұлар әрбір 30 секунд сайын сағат тілімен ауысып тұрады және ішкі сақинада тұрған оқушылардың сұрағына жауап

береді. Осылайша, олар бірнеше минута бірнеше тақырыпты айтып шығады және әрқайсысы өзінің дұрыстығына әңгімелесушінің көзін жеткізуге тырысады. «**Карусель**» әдісі - бірнеше оқушы шеңбер ішінде ситуацияны жасырады, ал қалғандары оларды бақылап тұрып әрекеттеріне талдау жасайды. «**Броундық қозғалыс**» әдісінде оқушылар бүкіл сынып ішінде қозғала жүріп, берілген тақырып бойынша ақпарат жинайды. «**Есептеу ағашы**» әдісінде – сынып сандары бірдей 3 немесе 4 топқа бөлінеді. Әр топ өз сұрақтарын талдап, ағаштың өздеріне тиісті тармағына (ватман парақ) жауап жазады, содан соң топтар орындарын ауыстырып, көршісінің ағашына өз идеяларын жазады. «**Өз позицияңды ұстан**» - деп аталатын интеграцияның да пайдасы бар. Қандай да бір ұйғарым, көзқарас оқылады, содан кейін оқушылар «Иә» немесе «Жоқ» деген аймаққа бөлінген тақтаға (плакатқа) барады. Мүмкіндігінше олар өз позицияларын түсіндіргені дұрыс.

Мұғалім мен оқушының интерактивтік шығармашылығы шектелмейді. Оны қойылған мақсатқа дұрыс бағыттай білудің маңызы зор. Бүгінгі шығып жатқан методикалық инновациялар оқытудың интербелсенді әдісімен байланыстырылған.

Ең тиімді оқыту – нақты әрекет арқылы оқыту, яғни белсенді оқыту болып есептеледі. Олай болса, педагогтерді жаңартылған мазмұн бойынша нақты тәжірибе негізінде оқыту олардың кәсіби құзыреттіліктерінің дамуына қолайлы жағдай жасаудың ең тиімді түрі болып саналады.

Жаңартылған білім беру мазмұнының мақсат, міндеттерін іске асыру біздердің міндетіміз. Ең бастысы осы бағдарламаны жүзеге асырудағы

күтілетін нәтижелерді білуіміз керек. Бастауыш білім үздіксіз білім берудің алғашқы баспалдағы, қиын да жауапты іс. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтердің іс-тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде. Сондықтан да бастауыш сынып мұғалімдерінің алдында тұрған негізгі мақсат ол:

- баланы оқи білуге үйрету;
- баланы ойлауға үйрету;
- баланың өзін-өзі тұлға ретінде дамуына жағдай жасау.

Сондықтан да сабақты құруда ойланyp оның құрылымын сақтап, күрделілігін ұғынуымыз қажет. Сабақ мақсатын анықтағаннан кейін осы мақсатқа қол жеткізу үшін мен сабақты қалай жоспарлауды бастаймын – деп ойланған жөн.

Сабақ жоспары – белгілі бір пән және сынып бойынша мұғалімдер әзірлейтін құжат. Оқу бағдарламасының талаптарын орындап, жаңа заманауи әдіс-тәсілдерді қолданып, оқушылардың қажеттілігін қанағаттандыра отыра, сабақты тиімді жоспарлау керек. Ол үшін мұғалім төмендегі сұрақтарға жауап іздейді:

- Оқушылар нені білу керек?
- Олар қандай түйінді идеяларды түсіну қажет?
- Оқушылар нені талдау керек?

Осы сұрақтардан сабақта мұғалім не істейді емес, оқушылар немен айналысады – деп, шебер мұғалім тұжырымдайды. Уақытқа негізделген тапсырма нақты, түсінікті болғаны дұрыс. Бұл жағдайда мұғалімнің іс-тәжірибе шеберлігі маңыздырақ. Жоспарлау барысында бастауыш сынып мұғалімдері «Мен өзім оқушы болсам осы тақырыпты қалай қабылдар едім? Бұл баланың қабылдауына қиын ба?» - деп ойлана отырып, басқа қандай шешу жолы

бар екенін іздену керек. Көбіне сабақта мұғалім бағыттаушы, нұсқау беруші, оқушы ойын айтып пікірлерін ортаға салады, бастысы, дайын материалды бермей өзі ізденіп, түсінуіне бағыт беріп отыру қажет.

Мұғалім – қоғамдағы басты тұлға, себебі ол балаға білім мен тәрбие беруші. Білім мен тәрбиенің қалай берілуі – баланың кім және қандай болып өсуі, қалыптасуы сол алған білім мен тәрбиеге тікелей байланысты екені белгілі. Мұғалімнің алдындағы әрбір бала – ертеңгі азамат. Олай болса, сол балаға берілетін білім мен тәрбие қандай мазмұнда жүргізілуі тиіс екенін әр мұғалім курстан алған білімі мен өз іс-тәжірибесін ұштастыра отырып ұйымдастыруы тиіс. Оны жаңартылған білім беру мазмұнын тиімді оқытудың ажырамас бір бөлігі ретінде қарастырсақ, тиімді оқытумен сабақ жоспарлау мұғалімнің өз сабағының жоспарын мақсатты құруына, кәсіби шеберлігін одан әрі жетілдіруіне септігін тигізеді. Бұл бағдарлама оқушылардың бірігіп оқу қабілеттілігіне ықпал ететін бірнеше компоненттерден тұрады. Компоненттер мұғалімнің қолдауы мен оқыту үшін жауапкершіліктен басталады. Мұғалімнің қолдауы оқушылар өздеріне оқу үшін көбірек жауапкершілік сезінгеннен бастап біртіндеп күрделіден жеңілге қарай өтеді. Тиімді оқыту бағдарламасының

бірнеше компоненттері бар. Олар: сабақ мақсатын белгілеу, моделдеу (үлгілеу), оқытуды басқару, бірлескен жұмыс (топтық жұмыс) және өз бетімен орындалатын жұмыс.

Сабақтың мақсаты оқушылар үшін олар орындайтын тапсырма мен оларды оқыту себептерінің арасындағы байланысты көре алуы үшін анық баяндалуы тиіс. Мақсаттар – сабақ кезінде жүргізілетін оқытуды білдіреді. Осы кезеңде оқу-шылар бірігіп жұмыс істейді. Мұндай өзара әрекеттесу оқушылардың оқу материалын меңгеруі үшін аса маңызды. Көптеген зерттеулердің көрсетуі бойынша, оқушылар оқу материалдарын бір-бірімен және өзара әрекеттесу барысында жақсы меңгереді. Басқалармен бірігіп жұмыс істеуі, қазіргі әлемдегі табысқа жетудің қажетті дағдысы болып табылады.

Мұғалімнің жұмысы нәтижелі болу үшін, ол күнделікті өз ісіне қорытынды жасай білуі керек. Бұл дағды жылдар бойы оның үнемі ізденуінің нәтижесінде толығып отырады. Әрине оны шындай түсуде талмай еңбектену қажет.

Ұлы педагог Я. А. Коменский «Мұғалім – мәңгі нұрдың қызметшісі, ол барлық ой мен қимыл – әрекетіне ақылдың дәнін сеуіп, нұр құятын тынымсыз лаулаған жалын иесі» - деп ұстаздың еңбегіне жоғары баға берген, соған лайық болуға тырысайық.

Әдебиеттер:

1. Коростылева Л. А. «Психологические барьеры и готовность к нововведениям» СПб., 1996, 66 стр.
2. Мясоед Т. А. «Интерактивные технологии обучения. Спец. семинар для учителей» М., 2004
3. Пидкасистый П. И., Хайдаров Ж. С. «Технологии игры в обучении и развитии» М., 1996, 268 стр.
4. Суворова Н. «Интерактивное обучение: Новые подходы» М., 2005.
5. Сайт www.albest.ru, www.tor.kz

LESSON PLANNING AND PREPARATION IN CLIL

Айтжанова Ж. Р.,
Әбдіманапова Л. С.,
филиал АО «НЦПК «Өрлеу»
ИПК ПР по г. Астана

This article can be practical tool for developing a plan for CLIL lesson. This article reviews literature on main principles of CLIL lesson and presents the possible frameworks on CLIL lesson plan in Kazakhstani context.

CLIL in Kazakhstani context: integration of content and language

«CLIL is an approach or a method which integrates the teaching of content from the curriculum with the teaching of a non-native language» [1,5]. In other words, it is learning a nonlinguistic subject in a target language.

As Bentley (2009) claims that it is important to consider the context of CLIL being implemented in order to do planning and preparation for conducting CLIL lesson. This might be because CLIL models vary from context to context [2]. Therefore, it is crucial to identify the CLIL characteristics in Kazakhstani context to be sure on the proper lesson planning.

In Kazakhstani context CLIL is used for teaching science subjects and computer studies through the medium of the English language in the main stream schools. This type of CLIL enables to learn the subjects thoroughly and subsequently «developing specific foreign language skills» [2].

Importantly, all CLIL models involves content and language learning elements regardless the different types of CLIL. It means despite the characteristics of CLIL in Kazakhstani context, CLIL should share the elements learning content and language while studying physics, chemistry, biology and computer studies.

Content takes leading role in planning lesson because it covers the content of learning topic, syllabus or project. The content of the subject consists the teaching objectives and learning outcomes. The first includes the intended «teaching knowledge, skills and understanding». The last means what learners can do and comprehend as a result of teaching. In Kazakhstani context, the learning objectives, lesson objectives and language objectives can depict the content which Coyle defines. And language objectives seem to be achieved as a part of content [2].

In Kazakhstani context, learning objectives, which is the part of content, should be taken from National Standard. It also intersects with the updated curriculum of education of Kazakhstan. This is because secondary education swifts gradually to updated curriculum since 2017- 2018 academic year [3]. Within the new curriculum, the learning objectives are discrete and identified in the subject program of each subject [4]. It means that content of the subjects is established in the subject program of biology, chemistry, physics and computer studies.

As for lesson objectives, it involves the lesson outcomes that students have to achieve in particular class. Although TKT CLIL module suggests to use the framework that «... the most learners are able to know, be able to do and be aware of as a result of a learning experience» [1,31], it does not sound “specific, measurable, attainable, relevant and time bound (SMART) objectives” [5]. Only «be able to do» looks

like measurable and the other two show the cognitive outcome students which is abstract and not visible.

In Kazakhstani context, teachers can develop the lesson objectives from learning objective using SMART framework for each class. As it is identified in the handbook for teachers, the lesson objectives should depict the clear visible performance of students which they can do by the end of the lesson [6]. These SMART learning objectives illustrate the focus on students' actions and assessment of their performance. Subsequently, it contributes to plan lesson steps. It implies that teacher in CLIL class should use SMART lesson objectives to be more clear to show students achievement in

terms of content and language.

In addition to content objectives of learning, content aspect of CLIL includes the language objectives. Language objectives show students linguistic achievements of students that are developed during engagement of learning process or those they use for learning [4]. It means students develop academic language, which shows integration thinking and language, to learn the content of academic subject. Hence, the functional language that students apply for operating the content task is likely the intended language objectives that students should achieve by the end of the lesson.

For example:

Unit: mechanical motion	
Topic: Mechanical motion and its description; estimation system	
Learning objectives: 7.2.1.1 – to explain the following physical terms: material points, an estimation system, the comparison of motions, a trajectory, a road and motion.	
Less strong smart lesson objectives: learners will be able to	Strong smart lesson objectives: learners will be able to
Know the explanation of some physical terms as material points, an estimation system, the comparison of motions, a trajectory, a road and motion	observe and explain 5 physical terms on mechanical motion (material points, an estimation system, the comparison of motions, a trajectory, a road and motion) shown in the class to whole group
Language objectives: learners will be able to	Articulate the explanation of 5 physical terms: material points, an estimation system, the comparison of motions, a trajectory, a road and motion shown in the class

Table № 1: The example for Content element and language of CLIL: learning objectives, lesson objectives and language objectives. The unit, topic and learning objectives are taken from CTP of the Physics subject for Grade 7 [9].

The example given above in the Table № 1 can work best to understand better the content elements of CLIL in Kazakhstani context and SMART lesson objectives. This table shows 5 algorithms of showing content

elements. It shows steps as unit name, topic, learning objectives, lesson objectives and language objectives. All five steps consists the knowledge and skills that students should work on and achieve; there is also the comparison of lesson objectives. The less strong lesson objectives show is not clear and less measurable. It is hard to measure if students know or not the explanation of five terms. It sounds more abstract and teacher cannot see if students know or do not know.

However, the strong lesson objectives give clue on students' action, assignment or learning activity and assessment. For instance, learners will observe and explain 5 physical terms on mechanical motion shown in the class to whole group. This objective shows what and how students do. It can help teacher and students to assess the students' progress on explanation of 5 physical terms as well. Assessment can be given for if students can or cannot those 5 physical terms. As for language objectives, students when they should explain terms, they articulate those explanations in English to complete the task. Thus, content can be seen in a unit, a topic, learning objectives and lesson objectives. And language objectives can be seen in the functional language that students use and learn when they complete the task.

Principles for planning and preparation in CLIL

We can adapt the Coyle's framework on «A CLIL topic and project planning: 4 Cs» and «3 As tools» and «CLIL Task and Materials Evaluation: the Matrix» for effective lesson planning in CLIL [2].

According to Coyle, 4 Cs concepts can be useful for planning the units whereas 3 As seems to be helpful to plan the through lesson plan. The third is likely important for CLIL teachers to think the connection of language and cognition. They are supposed to design CLIL tasks cognitively challenging and linguistically accessible.

More deeply, 4 Cs framework of Coyle (2005) can be helpful to visualize the entire picture of CLIL lesson. Content takes the leading role which decides what to learn. The other 3 Cs are derived from content. Communication shows the language to learn the content. According to Coyle, it includes the accessible language to engage in learning

activities. Therefore, communication avoids teaching for grammar and it focuses on the language which is used to learn and provides access for learning. Hence, after identifying the content, teacher can define language structures, vocabulary or registers to involve all learners to learn content. Cognition serves as active learning process which requires students participate actively in cognitively challenging activities to shape knowledge. As Coyle defined, «CLIL is about allowing individuals to construct their own understanding and be challenged – whatever their age and ability». Finally, culture works as integral part of CLIL. This strand looks at shaping «intercultural understanding» or «otherness» on students through content and tasks. It is supposed that students can increase their awareness toward differences if they are engaged in completing activities focused on raising their awareness. Probably, by such learning task students can figure out and accept intended differences, show understanding and tolerance as well.

Although, CLIL purposefully intends to develop students' awareness on otherness, it can challenge Kazakhstani teachers if it is not included in the learning objectives of subject program. It means cultural objectives should have to align with learning objectives which students have to achieve throughout program. Even though Coyle urges the importance of cultural aspect of CLIL, it requires having strong connection with content and learning objectives. Thus, teachers should distinguish which learning objectives connect to culture to raise awareness on otherness of students.

In addition to 4 Cs, teachers can use 3 AS framework to drive the stages of lesson. It starts by analysing content for language of learning. It includes specific vocabulary,

grammar structure and function which are necessary to build the concept and understanding it. It sounds the pre learning stage in the learning process. The second stage covers adding to content for learning. In this stage students engage in active learning process by engaging activities. Here students are scaffolded by getting language frames for doing the assignments. This process shows interaction between learners and learners, learners and teacher, and learner to a class. The last stage covers applying to content language through learning. This is the stage which shows students' language outcome achieved by the result of cognitive and cultural task. It is likely students' articulation cognitive outcome of and cultural awareness on content. The last two stages seem learning or formative process.

The next framework as CLIL Task and Materials Evaluation: the Matrix can explain and show the principle on learning task. This framework ensures the connection of cognition and language [2]. It suggests teachers to develop the learning tasks and materials which are cognitively challenging and linguistically accessible. This is because the cognitively undemanding task cannot cause for learning and it does not meet students' cognitive needs. If language of task becomes difficult for learners, then students can hardly engage in operating the task. Hence, it leads to conclude that learning tasks should be linguistically available and

cognitively challenging for students.

In short, aforementioned there frameworks depict the guiding principles to develop lesson plan. All of them targeted to show how CLIL works and how to prepare for conducting lesson. 4 Cs framework can be well for understanding the general picture of CLIL and its elements in planning. Furthermore, 3 As framework shows the planned activity stages more deeply. It starts analyzing content to language of learning; then adding to content language for learning while students use language for learning; finally applying the content language through language which means to use language to conceptualize the cognitive concepts and cultural understanding.

In conclusion, this paper intends to review on key principles on lesson planning and preparation in CLIL and its implication in Kazakhstani context. Hopefully, the discussion of integration of content and language can work for understanding better about setting objectives: learning, lesson and language in Kazakhstani context. The three conceptual frameworks as 4 Cs, 3 As and CLIL Task and Materials Evaluation: the Matrix can be guiding principles to plan properly each stage. Although, this article reviews and reflected lesson planning stages, it does not show assessment for learning, which is the integral part of learning. Our upcoming papers will focus on assessment for learning and how it should work properly in Kazakhstani context as well.

References:

1. Bentley, K (2010). *The TKT Teaching Knowledge Test Course: CLIL Module: Content and Language Integrated learning*. Cambridge: Cambridge University press.
2. Coyle, D. (2005). *CLIL: Planning Tools for Teachers*. The University of Notttingham. https://www.unifg.it/sites/default/files/allegatiparagrafo/20-01-2014/coyle_clil_planningtool_kit.pdf
3. В МОН РК рассказали о 6 важных изменениях в программе школьного образования (2017). <https://www.zakon.kz/4881013-v-mon-rk-rasskazali-o-6-vazhnyh.html5>
4. НЗМ (2016 а). *Физика пәні бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы*. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық

Шеберлік Орталығы.

5. Bijerke M.B & Renger R. (2017). *Being smart about writing SMART objectives. Evaluation and Program Planning*, 61 *Шеберлік Орталығы*

6. KTZH, n.d. *Calendar thematic plan. Retrieved April; 26 from smk.edu.kz*

БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУДАҒЫ ҚАЗАҚ КҮЙЛЕРІНІҢ МАҢЫЗЫ

Нұрғалиева С. Д.,

*«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалының Павлодар
облысы бойынша ПҚ БАИ*

Айжарықов Н. Ө.,

*№2 Өнер мектебінің
аға оқытушысы, Астана қаласы*

Қазақ халқын басқа халықтардан ерекшелендіретін даралық болмысы – өзіне ғана тән ұлттық музыкасының болуы. Атадан балаға жеткен, халықтың қадірлеп, көзінің қарашығындай сақтап келген ұлттық құндылығы, қазақтың ән-күй, билері бүгінде тәрбие үдерісіндегі, мәдениетіндегі қымбат қазынаға айналды.

Өнердің басқа түрлері сияқты музыканың танымдық маңызы бар. Музыка балаларды эстетикалық және ақыл-ой тұрғысынан жетілдіре отырып, оның қабылдау және көз алдына елестету, қиялдау, әдемілікті түйсіну қабілетін жандандырады. Бала музыканы тыңдап отырғанда, көркем образды, әнді, ойынды көз алдына елестетеді, әдемі әуен оның эстетикалық, патриоттық және адамгершілік сезімдерін қалыптастыруға әсер етеді. Оның ықпалы үгіттеуден де, нұсқаулардан да анағұрлым күштірек болады. Отан, Қазақстан, батырлық туралы әндерді айтқанда балалардың өз еліне деген сүйіспеншілігін, қуаныш сезімін көруге болады.

Қазақ халқының тарихымен астасқан, азапты ғұмырына куә болған, қиын-қыстау кезеңде арашалаған да, болашағына үміт арттырған, алысқа шақырған да, асудан асырған да, жауға шапса семсеріне күш берген де арғы-

бергідей бар болмысының күре тамыры – құдіретті күй. Күйде бабалар үні, батырларымыздың жігері, даламызды дүбірлеткен аттардың дүбірі, тойдumannың қуанышы, жетімнің зары, жалпы алғанда халқымыздың тұрмыс-тірлігі бар – ұлттық рух бар.

Күй өнері ғасырды ғасырға жалғап, ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқан қазақ халқының төл өнері болғанымен, қазіргі таңда адамзаттың мәдени мұрасы болып саналатын 10 мұраның қатарына қазақтың күй өнері де қосылып отыр. Бұл қазақ халқының ғана емес, қазақ өнерінің де мәртебесін көтере түспек және ұлтымыздың мәдени тарихына қосылған сүбелі үлес деу керек. Күй – халқымыздың сол ұланғайыр музыкалық қазынасының ең бір мол саласы, құрылымы, мазмұны, басқа да көп сипаттары жөнінен кемел дамып, биік өреге жеткен жанрларының бірі. Тәрбиелі ұрпақ қана елімізді ұшпаққа шығара алады. «Ұлт тәрбиесі – ұлттық өнерде» деген ұлы сөзді болашақ жастарға жеткізу керек.

Күйшілік өнердің сан ғасырлық даму тарихы бар. Ендеше, Ұлы Қорқыттан бастап ұлы халық күйшілері өзінен-өзі пайда болмағаны белгілі жай. Олардың тәлім-тәрбие алған ұстаздары болғаны, сол ұстаздардың арасында қазақтың әншілік, жыршылық, күйшілік,

шешендік, ақындық сияқты өнер түрлері қалыптасқаны мәлім. Өнерді көріп, әдісін тауып баптайтын шынайы бапкер болғанда ғана шеберліктің шыңына көтерілуге болады.[1]

Қазақтың күй өнерінің негізін салып, бүгінгі күнге жеткізіп кеткен күйші балаларымыз аз емес. Қазақ даласының әр өңірінде туған олардың әрқайсысы өзіндік стилімен ерекшеленеді. Құрманғазының, Тәттімбеттің, Сүгірдің, Динаның, Абылдың, Дәулеткерейдің өздеріне ғана тән күйшілік дәстүрі болған. Сондай дербес мектептің негізін қалап кеткен халық күйшісі – Қазанғап Тілепбергенұлы. Мұны академик Ахмет Жұбанов та «Қазақ домбыра өнеріндегі жеті мектептің бірі – Қазанғап дәстүрі» деп атап көрсеткен. Қазанғап - эпикалық күйші. Оның күйлері қазақтың өткеніне де, бүгінгіне де, болашағына да терең бойлайды. Қазанғап күйлері халық тарихының артта қалған алмағайып кезеңі туралы «Ноғайлы босқыны» деп, он алтыншы жылғы патша жарлығын жарадай сезіне отырып, «Жұртта қалған», «Окоп» деп күніренеді. Қазан төңкерісінен кейінгі ел өмірінің түбірлі өзгерістерін ұлы көшке теңеп, «Қызыл керуен» деп бебеулейді. Ал «Майда қоңыр», «Учитель», «Өтті-ау дүние», «Көкіл» сияқты күйлері өмірдің мәні мен сәні туралы, бүгінгі мен болашақтың қамы туралы таусыла толғанады.[2]

Қазақта күй өнерінің тәжірибесі өте жоғары дәрежеде болғанын дәлелдейтін жүздеген көне күйлер, күй жанрының дәстүрлік сипаты, күй жанрының мектептері т.б. сапалық дамуы тарихи шындық. Халық өнерпаздарының өздері жасаған әдістемелік жүйесі бар екенін осыдан-ақ білеміз. Қазіргі домбыра үйрену әдістемесі ғасырлар бойы қалыптасқан күй үйрену тәжірибесінің қағидаларымен тығыз байланыста болуы керек.

Баланы күй тыңдауға, тыңдай оты-

рып, оны саналы түрде қабылдауға баулу - музыкалық тәрбие беру жұмысындағы күрделі міндеттердің бірі.

Көркемдік талғамы бар, музыканы сүйетін, оны жанымен түсінетін, музыкалық өмірге белсенді адамды дайындау – мектептің міндеті. Сабақта қолданылатын музыкалық материалды таңдай білудің маңызы зор. Өйткені сол шығарма арқылы балалар өмірдің сан-қилы оқиғаларынан мағлұмат алып, музыкалық материалдар уақыт өткен сайын өзгеріп, толықтырылып отырады. Шығармалардың негізгі түйіні өмірдегі құбылыстар мен адамның сезімдерімен байланысып, астасып жатады. Сондықтан, оқушыларды қызықтыра отырып, сабақтың тақырыбына сай, болып жатқан әрекеттерге эмоциялық қарым-қатынасты дамыту, күйдің жайын, сұлулығын, музыканың өмірмен байланысты екенін түсініп, қабылдау сезімталдығын қалыптастырып, күйге деген құштарлықты, шығармашылық қабілетті, ынталылықты дамыту - ерекше мән беретін мәселе.

Қабілет – іс-әрекеттің белгілі бір түрін ойдағыдай орындауда көрінетін қасиет. Бір сөзбен айтқанда, қабілет дегеніміз – ұғымталдық, зеректік, алғырлық, қағілездік, сезімталдық, байыптылық, табандылық, адалдық, еңбекқорлық және т.б. қасиеттердің белгілі деңгейде жетілген жиынтығы. Қабілеттің дамуының табиғи негізін құрайтын бар қабілет жиынтығы дарыған оқушыны – дарынды, талант дейміз. Нышандардың жинағын дарындылық деп атайды. Бұл – туа бітетін қасиет. Кейбір балалар оқуға түспей тұрып та қабілеттіліктерін танытады. Қабілеттілік – шеберлікті тез игеруге алғышарт болса, шеберлік жолындағы еңбек талантының ұшталуына, жетілуіне, іске асуына көмектеседі.

Музыкалық қабілеттің бірінші белгісі – музыкалық шығарманың сипатын, характерін сезіну, естіген әуенге беріліп

бірге қуану, не күйіну, эмоциялық әсерін көрсету, музыкалық образды түсіну. Музыка баланың жан дүниесіне әсер етіп толғандырады, қабылдаушылық қабілетін оятады. Өмір құбылыстарымен таныстырады, болып жатқан жағдаяттарды бір-бірімен салыстыратын ой туғызады.

*Әнге әуес, күйге құмар бала –
жаны сұлу, өмірге ғашық болып
өседі.*

М. Әуезов

Музыкалық қабілеттің екінші белгісі - тыңдау қабілеттілігі, ол ең қарапайым музыкалық дыбысты тыңдап, ести білу мәдениетінен байқалады. Ең қарапайым қасиетін, аспаптардың ең жоғары және ең төмен тембрлік дыбысын салыстырады, шығарманың ең қарапайым құрылымын, әннің бастамасын, қайырмасын, бөлімдерін айқындайды. Музыкалық қабілеттің үшінші белгісі - музыкаға шығармашылық көзқарастың көрінісі. Музыкалық қабілетті дамыту жолдары тұтас алғанда музыкалық оқытудың міндеттеріне сай болуы керек.

Күйді қабылдағанда (тыңдау, әншілік,

басқа да музыкалық әрекет және т.б.) – сапалы түрде, образдардың сипатын түсінуге, идеялық негізін ұғуға үйретудің маңызы зор. Тақырыпқа байланысты күйді қабылдаудағы мақсатты, әншілік икемділіктер мен дағдыларды, түрлі тәсілдер мен әдістерді т.б. шаралар, нұсқаулар ретінде үлгілерді көрсете білу қажет. Күйдегі қабылдау (тыңдай білу, түсіне білу, бағалай білу әсерлену іс-әрекеттері) – күйді тыңдаушының санасына музыкалық образ туғызатын адам психологиясының (сана-сезімінің) сезімдегі және рационалдық-логикалық әрекеттерінің күрделі бірлігі. Күйдің тәрбиелік әсері арқылы жеке тұлға музыкалық мәдени ортаға бейімделеді. Күй арқылы тәрбие беру теориясында музыкалық қабілеттіліктің қалыптасуы жалпы психологиялық заңдылықтардың әрекетін дамыту негізінде қарастырылады. «Еңбек бәрін жеңбек» деген халық мәтелі әр уақыт асқан талантты деген домбырашының жадында болғаны дұрыс.

Тұжырымдай келе, музыка, күй – баланың қиялдауы мен ойлауын, барлық қасиеттерінің ашылуы мен дамуына септігін тигізеді. Дәл осы қасиеттер баланың болашақ өмірдегі жетістік формуласының негізі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Қ. Дүйсембінова «Музыкалық білім беру педагогикасы», Талдықорған, 2006 ж.
2. С. Балмағамбетов «Саз зергері Қазанған», «Өлке» 2001 ж.

USING ICT IN TEACHING AND LEARNING ENGLISH IN KAZAKHSTANI SECONDARY SCHOOLS

Алпыспаева А. Б.,
*The Branch of JSC «NCPD «Orleu»
Institute for Professional
Development of Astana city*

Information and Communication Technology (ICT) is a welcomed development in Kazakhstan and the world at large. In the area of education, ICT has contributed immensely and is still

contributing to teaching and learning. There is universal recognition of the need to use ICT Information and Communication Technology (ICT) in education as we enter the era of globalization where the free flow

of information through satellite and the internet hold sway in global dissemination of knowledge. This article focuses on the reasons of using ICT for teaching and learning English in Kazakhstani secondary schools. It can be useful for understanding the need for integrating iCT in the learning process in general and in English specifically.

Why using ict in learning process is important in Kazakhstan

In Kazakhstani context, implementing e-learning system is important. It was give as an important task by the president of Kazakhstan. The Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan in pursuance of point of the Plan of measures for 2011–2015 on implementation of the State program of education development of the Republic of Kazakhstan for 2011–2020 (the I stage) enables project implementation «The e-learning system implementation in the organizations of secondary, technical and professional education». The project objective is the support of equal conditions of access for all participants of educational process to high-quality educational services and resources on the basis of the use of information communication technologies [1]. It means the main direction of the educational changes in Kazakhstan is the implementation e-learning system. It allows using the ICT in the learning process.

The socio-political process of e-learning education policy seems go smoothly. According M.A. Smirnova, Ye.A.Spirina, E.Riger, there are some positive progress in using ICT tools in Kazakhstani educational organizations. For instance [1], They presented that 581 organizations of secondary, technical and professional education of 12 areas the cities of Astana and Almaty have received IT infrastructures. They are wireless Wi-Fi of a network, the modern personal computers, notebooks, multimedia projectors and digital podiums. Further, M. A. Smirnova, Ye.A.Spirina, E.Riger continue that teachers are allocated the computer and office equipment in their

rooms. It means that in Kazakhstan teachers are provided the ICT infrastructure which enables them to use for quality and effective teaching and learning.

In short, educational organizations are supposed to use the ICT infrastructure to implement the e-learning of Kazakhstani education policy. It implies teachers to use ICT tools in their teaching process.

Why application ict in teaching and learning english in Kazakhstan is crucial

In the previous, we could find out the state task for using ICT in teaching and learning process which urges educational organization. Now we can focus on more the rationales of using them for teaching and learning English. This section presents educational and political rationales.

Educational rationales: Most of the scholars in Second Language Acquisition (SLA) argue that the teachers and students can benefit in integrating tools in learning process (Jeremy Harmer, Richard and Rogers,). Firstly, according to them, using ICT allows to access to opportunities and choices for grammar exercises and activities. Technology is a way in which people use the ideas of science to make their task easier, faster and available [2]. Nowadays, some modern electronic devices such as computer, television, over head projector, mobile phone, multimedia and web based applications have vital roles in language teaching because they help to teach language more effectively and appropriately. Secondly, it makes learning process an active and motivating. Karries states that the major impact of the recent developments in the teaching of foreign languages can be seen in terms of a learner centered, motivation-based and activity oriented approach to language teaching supported by television, radio, and audio-visual aids [3, 32]. Hence, it means students become more active in participating learning process. They will learn any new knowledge and develop their four communicative skills such as listening, speaking, writing and reading. It means teacher avoids traditional

teaching way. Overall, educational reasons presents that integrating ICT in teaching and learning English can be useful for participating in English language process actively and develop all four skills of students.

Political rationales: One of the important reasons is that Kazakhstan is going to become a trilingual country by 2020. According to the President of Kazakhstan, 95 % of citizen should acquire the Kazakh language, 90 % should acquire Russian, and 20 % should have competence in English [4]. Hence, the educational organization takes important role in order to achieve these intended targets. Thus, it means the state task urge the schools to teach English effectively to build trilingual country. In addition to it, Kazakhstan is going to implement trilingual education program in mainstream schools since 2019. It demonstrate that in 2019 academic year students will learn science subjects: physics, biology and chemistry and ICT in English in Grade 10 [5]. It empowers the reasons to teach English effectively for students.

Overall, it came out that in Kazakhstani context it is important to focus on teaching English. This is because there are strong

political goals to build a trilingual country. The use of ICT enhances learning process.

Effective strategies and principles in using ict in teaching and learning english

The scholar in SLA suggests using ICT for active or reactive learning avoiding passive learning (Jeremy Harmer) [6, 24]. It means students be able to use and participate in integrating ICT in the learning process. There are some strategies and principles for developing teacher's competence in using ICT actively:

1) Using ICT infrastructure for giving active task as problem solution, project based making, discovering something, asking questions, games, writing papers, debating and presenting task.

2) asking questions and using active learning techniques.

The main point in using ICT in learning process makes learners to engage in knowledge constructing process. Teacher should avoid using actively ICT in the learning process.

In conclusion, it is important Kazakhstani teachers to use ICT in teaching and learning process. It has political and educational reasons which are the trends in global educational field.

References

1. M.A.Smirnova, Ye.A.Spirina, E.Riger. *Implementation of E-learning in the organizations of secondary education//Bulletin of Karaganda University.-2015. Retrieved from <https://articlekz.com/en/article/14600>*
2. Paudel P.G. *Integrating ICTs in English language teaching: Teachers' perception, strategies and challenges// NELTA ELT Forum on January 7, 2018. Retrieved from <https://neltaeltforum.wordpress.com/2018/01/07/integrating-icts-in-english-language-teaching-teachers-perception-strategies-and-challenges/>*
3. Karries, G.M.. *Information and communication technology in language teaching. New York: Teaches College Press-2008.*
4. *Address by the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan «Socio-economic modernization as main Vector of development of Kazakhstan. January 27, 2012. http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respulikasynyn-prezidenti-n-a-nazarbaevtyyn-kazakstan-khalkyna-zholdauy-27-01-2012zh_1341124121*
5. Abdildina, Zh., Magzumova, A., Khamidulina, Z., & Kabdulinova, A. *Trilingual Education: The Impact Of CLIL On Language And Academic Outcomes. The Case Of Nazarbayev Intellectual Schools. 31 SES 01, CLIL and Bilingualism in Diverse Educational Contexts. 22.08.2017. <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/22/contribution/42015/>*
6. Harmer J. *Practice teaching English||M:Pearson Education Limited 2010.*

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІ

Кенжетаева Қ. А., Бейсыбекова Т. С.,
№ 8 «Балбөбек» бөбекжай-бақшасының
тәрбиешілері, Семей қаласы ШҚО

Бала табиғатының, жаратылысының жалпы табиғи мүмкіндігінің бір белгісі - кіші жас кезеңіндегі сөзге құлақ қойғыштық қабілет нышандары. Тәні таза, жаны сау бала қалай жетілсе, тілі де солай жетіледі.

Байланыстырып сөйлеудің екі формасы бар: өзара ауызекі сөйлеу және ойды өз атынан, өзге адамның, не кітап мазмұны бойынша ауызша әңгімелеп айтуы. Байланысты тіл деп, кем дегенде, үш әйтпесе одан да көп сөйлемдерден тұратын ойды жүйелі құрастырылған мәтінмен жеткізуді айтамыз. Байланыстырып сөйлеу тілін жетілдіруде нәтиже шығару үшін, сол тілде баланың сөздік қорының мол болуына қол жеткізілуі керек.

Тіл негізінен табиғи түрде, табиғи қалыптасқан ортада дамытылатын құбылыс екені белгілі. Балалардың байланысты сөйлеуі қазақ тілі, тіл дамыту, қоршаған ортамен таныстыру ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде біртіндеп үйретіледі. Балаға әр оқу қызметінде берілетін сөздерді өзге сөздермен мағыналық байланысқа түсетіндей етіп беру, баланы келесі оқу қызметінде сол сөздерден тіркестіріп, бір ой шығаруға болатынын түсінуін қамтамасыз ету - олардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастырудың басты жолы. Жеке сөздерді, бір ғана ұғым не бірнеше мағына беретін сөз бен сөз тіркестерін сызбадан, таңбадан көзбен көріп, көңілмен мейірлене қабылдағанда

ғана балада байланыстыра сөйлеу пайда болады. Мектепке дейінгі мекемеден бастап ауызша сөйлету негізі бағдарламаға сай етіліп, дұрыс алынса байланыстыра сөйлеу мақсаты сонда ғана нақты орындалады.

Баланың байланыстырып сөйлеуіне қажетті құралдардың түр-түрлерін компьютермен жасап алудың жолдары көп. Әрбір тапқырыптық лексикалық тілдік материалдар өтілгеннен соң, балалардан ауызша сөйлеу тестілеуі алынуы керек. Топ балаларының айналасындағы қарым-қатынас нысандарына сәйкес мазмұнды тақырыптық суреттер, жергілікті және балалар әдебиетіндегі классик жазушылардың шығармашылығынан лайықты мәтіндер топтамасы әзірленуі балаларды байланыстырып, өз ойларын толық жеткізуге ыңғайлайды.

Мектеп жасына дейінгі мекемелерде әңгімелесу баланың байланыстыра сөйлеу қабілетін дамыту үшін жүргізіледі. Бірақ тіл міндетті түрде шындық құбылыстарды бейнелейтін, белгілейтін болғандықтан, мектепке дейінгі мекемелерде өткізілетін әңгімелесулер мектептегідей білім береді. Тәрбиешінің айтқан мазмұны «Балалар бақшасындағы тәрбие бағдарламасы» бойынша анықталады. Әңгімелесулер әр жағдаятта, әркелкі тақырыпта өткізіледі. Мысалы: баланың өзі туралы, отбасы туралы, балалар бақшасындағы ересек адамдардың еңбегі туралы, тұрмыстық

және еңбекке керекті заттар туралы, жылдың әр маусымындағы табиғат көріністері туралы, қоғамдық өмір туралы яғни атақты адамдар туралы, еңбек ардагерлері, Отанды қорғау жолында ерлік көрсеткен батырлар туралы, Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев туралы әңгімелесуге болады.

Тәрбиеші балалармен күнделікті қарым-қатынас жасау барысында ерекше етіп өткізген әңгімелеріне балаларды алдын ала әзірлеп, арнайы сабақ ретінде де жүргізеді.

Педагог, әдістемеші ғалымдар тіл дамыту, сөйлеуге үйретудің әдіс-тәсілдерін де зерттеген. Зерттеуде анықталған әдіс-тәсілдерді 1981 жылы шыққан «Мектеп жасына дейінгі балалар тілін дамыту методикасы» деген оқу құралдарында жазған. Көпшілік еңбектерде әдіс-тәсілдер сөз бола бермейтін болғандықтан, осы мәселелер тілді дамытуда өте қажет маңызды болғандықтан, оған назар аударуды дұрыс көрдік. Ғалымдар бұл еңбегінде сөйлеуге үйретуде бала өз ойын жеткізу үшін, қайталап айту, әңгімелеп беру, ойдан құрастырып айту әдістерін ұсынып, оларды тіл дамытуда қолданудың нақты жолдарын мысалдармен нақтылы үлгі сабақтар арқылы баяндаған. Ғалымдар алдымен қайталап айтуға қатысты мәтіндерді анықтап, көрсетті. Олар: балалармен күнделікті еркін қарым-қатынас процесінде тәрбиешінің балаларға айтатын және балалардың бір-біріне немесе өз отбасындағы үлкендерге қайталап айтатын тұрмыстық сипаттағы хабарлар; мақала түрінде сөйлеп үйретуге арналған сабақтарда балалар қайталап айтуға тиісті көркем шығармалар.

Ғалымдар тәрбиешінің хабары дидактикалық мақсатына қарай әртүрлі болатынын ескерте отырып, балалар көңілін бір құбылысқа бөлетіп, соны-

мен бірге олардың лексикасын байытатын, грамматикалық және синтаксистік формалардан мағлұмат беретін таза танымдық сипаттағы әңгіме болуы да мүмкін екендігіне назар аударады. Сондай-ақ, хабар - балаларға қайталап айтуды үйрететіндей арнайы дидактикалық материал, яғни балалардың монологты пайдалану қабілетін дамытуға, грамматикалық дағдыларды және лексиканы жандандыруға арналған монолог сөз үлгісі.

Талданып отырған оқу құралында балалардың әңгімелеуін мына түрде жіктеген: оқиғалар туралы әңгімелеп беру: (дәл қазір болған; ертеректе болған), заттар туралы әңгімелеп беру: (бұйымдар, өсімдіктер, хайуанаттар, жаңадан көргендері, есінде қалғандары), сурет бойынша әңгімелеп беру: а) қозғалмайтын; б) қозғалатын-белгілі мазмұн беретін сериялар (типографиялық әдіс пен орындалған, диапозитив түрінде, диафильм немесе кодопозитив түрінде), кинофильмдер бойынша әңгімелеп беру. Әңгімелеудің бұл түрлері тәжірибеде қолданылып жүр, бірақ олар толықтырылуы қажет деп санау керек. Еңбекте бұл мәселеге үлгі ретінде сабақтар берілген.

Ойдан құрастырып айтуға **үйрету**. Ойдан құрастырып айту әңгімелеудің бір түрі. Ол балалар өмірінде кездескен оқиғалар, ойыншықтар, өсімдіктер т.б. таныс құбылыстарды әңгімелеуден басталады. Әрине балабақша балалары әңгімелеуді бірден жүзеге асыра алмайды, ол үшін талай жаттығулар жасалып, әңгімелеуге дайындықтан өткізіледі. Ғалымдар балалардың тілін дамытуда ойдан құрастырып айтуға үйрету мәселесін де көтерген. Бұл балалардың қиялын туғызуда, сөйлеу тілінің біршама дамыған кезіне қатысты. Баланы түрлі сұрақтар арқылы ойланып, суреттеуге,

оқыған шығармаға сүйеніп, кейде еркін өздігінен ой құрастыруды жүзеге асыруға болатынын дәлелдеген.

Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту мәселесі үнемі даму үстінде, жаңа ғылыми зерттеулермен, жаңа идеялармен толығуда. Соңғы кездегі ғалымдар еңбегінде тіл дамыту, тіл дамытудағы әдістер, тездетіп оқыту, тілдік қатысымға үйрету жаңа техника мен жаңа оқыту технологиясы туралы пікірлер басым орын алуда.

Тілді оқытуды қатысым негізінде құру мектепке дейінгі балаларды тыңдауға, сөйлеуге үйретуді қамтиды. Балалардың сөйлеу әрекетін іске асыру үшін үш түрлі тапсырма қолданылады: біріншісі рөлдік ойын, екіншісі проблемалық жағдайларды сөйлеу-ойлау, тапсырмаларды шешу, қорыту т.б., үшіншісі еркін қатысым.

Сонымен бірге мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудағы негізгі міндеттер: **сөздік қорды дамыту**. Балабақшада сөздік жұмысының бағдарламасы бар, тәрбиеші сөздік қорды таңдауда оған сүйенеді, ол қоршаған ортамен баланың қарым-қатынас жасауын қамтамасыз етуі керек. Бала сөзді біліп, түсініп, қана қоймай, оны дұрыс қолдануға тәрбиеші тәрбиелеуі керек. **Сөздің грамматикалық тұлғасын балада қалыптастыру**. Бала айналасындағылардан сөздің грамматикалық жағынан түрленген үлгісін естиді. Естігенін есте сақтау арқылы бірте-бірте тілдің грамматикалық құрылысын меңгереді. Оны бекітуде тәрбиешінің әдіскерлікпен ұйымдастырған жаттығулар жұмысы жақсы қызмет атқарады. **Сөздің дыбысталу мәдениетін тәрбиелеу**. Әр тілдің өз дыбыстық құрамы, олардың орфоэпиясы, интонациясы, екпіні бар. Балабақша кезінде-ақ бала оны меңгеруі

керек. Сөйлеудің мәнерлілігі де белгілі қызмет атқарады. Сондықтан тәрбиеші оларды балада дұрыс қалыптастыруда барлық әдіс-тәсілдерді қолдануы тиіс. **Сөйлеу тілін қалыптастыру**. Бала өзіне қаратылып айтылған сөзді тыңдай біліп, оны түсініп, сұраққа жауап беріп, өзі сұрай алып, әңгімені жалғастыру дәрежесіне жеткенде, оның сөйлеу тілі қалыптасты деуге болады. Тәрбиеші баланы әңгімелесуге үйретумен бірге, сөйлесу мәдениетіне де үйретуі керек. **Әңгімелесуге үйрету**. Бұл баланың сөйлеуін дамытуда маңызды, оны мектепке дайындау деп те санайды. Сөйлеуде бала сөздік қорын ғана пайдаланып қоймайды, байланыстырып сөйлеуге басқаға өз ойын білдіруге үйренеді. Тәрбиеші әңгімелесу кезінде балаға өзін ұстай білуін де үйретуі керек. **Көркем шығарманы таныстыру**. Балалар әдебиеті балалардың досы, тәрбиешісі, ақылшысына айналу үшін тәрбиеші қызықты, баланы жалықтырмайтын шығарманы таңдап, мәнерлеп оқып, оны тыңдауға, түсінуге, ол туралы пікір айтуға, ұнаған кейіпкерін, неге ұнағанын айтуға үйретуі тиіс. Тақпақ жаттау, оны түсініп есте сақтауға, мәнерлеп жатқа айтуға үйрету керек. Көркем шығарма баланы адамгершілікке, эстетикалық сезімділікке тәрбиелейді. **Баланы сауатты оқуға тәрбиелеу**. Балабақшада тілді дамытуға қатысты жұмыстың бәрі баланы мектепке дайындау болып саналады. Балабақша балаларының тілін дамыту мәселесінің әдістемесін белгілеуде тіл білімі жетістіктеріне сүйену қажет. Өйткені баланың сөздік қорын дамыту тіл білімінің лексикология саласының заңдылықтарын білу үшін қызмет атқарды. Сөз сырын лексикология саласының заңдылықтары арқылы ғана білуге болады, ал сөз - көп қырлы тілдік бірлік. Баланың сөздік қорын бай-

ыту, дамыту кезінде сөздің неше алуан сырлары кездесетіні сөзсіз. Ондай жағдайларда лексикология ғылымының заңдылықтарына сүйенеміз.

Балабақша балалары ана тілінде әдемі сөйлеуге, сөздерді дұрыс, анық айтуға, сөйлемді әдемі дұрыс құрастыруға фонетика, орфоэпия, екпін, интонация заңдылықтары көмектеседі, сондықтан тіл дамытуда фонетика заңдылықтарына сүйену керек. Балаларды байланыстырып сөйлеуге үйретуде грамматика заңдылықтары үлкен қызмет атқарады. Байланысты ойды білдіру үшін бала сөз бен сөздің, сөйлем мен сөйлемнің қалай байланыстырылатынын білуі керек. Оны үйрету үшін, оған баланы жаттықтыру үшін, байланыстырып сөйлеу дағдысын қалыптастыру үшін грамматика заңдылықтарына сүйену керек.

Тілдегі сөз құрамы жағынан алуан түрлі, негізгі түбір сөздер, туынды түбір сөздер, күрделі сөздер, оның түрлері бала тілін дамытуда кездесіп отыратыны белгілі. Олар туралы түсінік беру қажеттігі туып отырады. Оған тілдің сөзжасам саласы көмекке келеді.

Қазіргі талап бойынша баланы басты тұлға деп есептесек, жаңа буын оқулықтарымен жаңаша жұмыс істеуде әр тәрбиешінің шығармашылық ізденісті талап етуі орынды және заңды. Өйткені, балабақша сатысы - бала тілі дамуының іргетасы, оқу әрекеті қалыптасуының қуатты жүретін кезеңі. Тіл дамыту ғылымының дамуына үлес қосқан ағартушы ұстаздардың тіл дамыту пәнінің алдына қойған мақсатында бағдарламада көрсетілгендей балалардың оқу дағдысын қалыптастыру; көркем шығарманы оқуға деген қызығушылығын тудыру; шығарманың түпкі мәнін, мазмұнын түсінуі, эмоциялық қабылдауына (кейіпкердің көңіл-күйіне ортақтасу,

күйіну, сүйсіну) қол жеткізу міндеттері туындайды.

Мәтіндегі сөздер мен сөз тіркестерін, сөйлем мен сөйлеу үлгілерін үйрете отырып, балаларды тіліміздегі сөз мағыналарының түрленуіне көңіл аударту. Шығармадан көркем бейнені, ерекшеліктерін аша білуге бағыттау. Ауызекі және жазба тілді байланыстыра отырып сөйлеуін (ойын еркін жеткізу, сауатты да мәнді, түсінікті жаза білу) дамыту. Өзіндік ой-пікірін айта білуге баулу. Балалардың бойына ізгілік пен имандылық, адалдық пен мейірімділік қасиеттерін қалыптастыру. Жалпы сабақтарда тіл дамытуға жеке бөлім берілмейді, бірақ әрбір мәтінді оқығанда сөздік қорын дамыту, жаңа сөздермен таныстыру, ойын жүйелі айту, сөйлей білуге үйрету маңызды іс.

Тіл дамытудың негізгі міндеттерінің бірі – балалармен сөздік жұмысын жүргізу болып табылады. Біз балалармен сөздік жұмысын жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып, атын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр-түсін және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым қатынас жасай білуге үйретеміз. Балалардың сөздік қорын дамытуда ойын, тапсырма, жаттығулардың орны ерекше. Соның ішінде – ойын баланың шын тіршілігі.

Ойын балалар үшін айналадағыны танып, білу тәсілі. Келешек қайраткер азаматты тәрбиелеу алдымен ойыннан басталады. Ойындар мазмұнына қарай, өзіне тән ерекшеліктеріне қарай сюжетті-рөлді, драматизациялық, дидактикалық құрылыс ойындары, қимылды ойындар, ұлттық ойындар болып бөлінеді. Ойын арқылы бала айналасындағы нәрседен өзіне қызықтысына ықыласы ауып,

таңдап алады. Ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным белсенділігінің дамуына жол ашады

Мектеп жасына дейінгі балаларды тіл мәдениетіне тәрбиелеу, сөздік қорды дамыту жұмыстарын бақылау, заттарды қарау, сурет қарау, жұмбақ шешу және құрастыру, саяхат ойын барысында дамытылады. Мысалы: ортаңғы топ балаларымен «Құстар әлеміне саяхат» сабағы бойынша орманға саяхат жасадық. «Ойыншықтар әлеміне саяхат», «Хайуанаттар әлемі», «Қазақстан қалалары» т.б. сияқты сабақтар өткізіледі.

Тіл мәдениетін дамыту жұмыстарын қазақ халқының ғасырлар бойы жинаған ауыз әдебиеті негізінде ұйымдастыру тиімді тәсіл. Өйткені, ұрпақтан ұрпаққа мұра болып келе жатқан халық шығармашылығы - ғажайып ертегілер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар тәрбие әліппесі, өнер көзі.

Тіл мәдениетіне тәрбиелеуде жұмбақтар үлкен рөл атқарады. Жұмбақтар баланы байқағыштыққа, тапқырлыққа баулып, ой-қиялын ұштастыруға көп әсер етеді.

Ойыншықтар, жануарлар, тағамдар, тұрмыстық заттар т.б. туралы жұмбақтарды қоржынға жасырып отырса, балалардың сөздік қорлары молаяды. Баланың тілін дамыту жұмысының негізгі мазмұны – сөздің жалпы ұғым беретін жағын меңгеруге көңіл бөліп, ойлау қабілеттерін дамыту, өз ойын еркін жеткізуін, қоршаған ортамен, айналасындағы адамдармен еркін қарым-қатынасқа түсу, сөйлеу қабілеттерін қалыптастыру.

Кішкентай бүлдіршіндерге балабақша қабырғасынан бастап тіл үйретудің маңызы зор. Әсіресе, өзге ұлт өкілдерінің балаларын екінші тілге үйрету – күрделі жұмыс. Ғалымдардың пікірінше, мектеп

жасына дейінгі балаларға сензетивтік кезеңде тілді қимыл әрекетімен үйлестіріп үйрету тиімді. Қазақ тілін үйреніп жүрген балалардың тілі тез дамуы үшін оның айналасындағы адамдар да осы тілде сөйлесіп, араласуы қажет. Мектеп жасына дейінгі балалар көрген, білгендерін қарапайым түрде әңгімелейді немесе көмекші сұраққа бір сөзбен ғана жауап береді. Сондықтан олардың қиялына қанат бітіріп, ойлау, таным қабілеттерін жетілдіріп шешендікке, тапқырлыққа баулу үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданамыз.

Тәрбие жұмысын жаңа деңгейге көтеру жолында халық педагогикасының маңызы зор. Сол себепті әркім өз оқу қызметін халық педагогикасымен тығыз байланыстырып отырғаны жөн. Мысалы ертегілерді рөлге бөліп ойнаған кезде балалар ұйымшылдыққа тәрбиеленеді, шығармашылық қабілеттері дамиды, сөздік қорлары молаяды. Айтылған ертегінің мазмұнын толық қабылдау және тіл байлықтарын арттыру мақсатында түрлі көңіл көтеру ойындарын өткізіп отырамыз. «Мақта қыз бен мысық», «Бауырсақ», «Шалқан» ертегілерінің мазмұнын қуыршақтар мен ойыншықтар арқылы қайталаймыз. Ал оны сахналап көрсеткен кезде балалар өздерінің қалаған кейіпкерлерінің сөзін жатқа айта отырып, мінез-құлқын, іс-әрекетін көрсетіп тілдерін дамытады.

Тақпақ, жаңылтпаш, жұмбақтар баланың сабаққа қызығушылығын арттырады. Мысалға үй жануарларымен таныстырғанда оларға адамның қамқорлығын айтуға болады. Тек қана суреттер көрсетумен шектелмей, саусақпен қимылды ойындар ойнау арқылы сабақты бекітеміз, сонда тақырып балалардың естерінде көбірек сақталады.

Кішкентай балдырғандарды ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген

сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдануға, әрі оны күнделікті қимыл-әрекет кезінде, тілдік қарым-қатынаста қолдануға, жаттықтыруға ерекше мән берген дұрыс. Жоғарыдағы тәсілдерді қолдану арқылы балалардың сабаққа деген ынталарының дамығанына, тілдерінің машықтанғанына көз жеткіземіз.

Мектепке дейінгі оқудың негізгі түрі болып табылатын сабақтың мектептегі сабақ түрінен айырмашылығы мынада: мәліметтер көлемінде, тәрбиешінің балалармен жұмыс істеу әдістерінде, балаларға қойылатын талап деңгейінде және т.б.

Балабақшалардың оқу-тәрбие базасы мен материалдық жағдайының жақсаруы, ондағы педагогикалық қызметкерлердің білім деңгейінің үнемі көтеріліп отыруы, мектепке дейінгі оқу мен тәрбие құралдарының, әдістері, түрлері мен мазмұнының толық жетілдірілуі және мектептегі оқу мен дене тәрбиесінің, адамгершілік, еңбек-интеллектуалды тәрбиенің жоғары сатыға көтерілуі Қазақстандағы мектепке дейінгі қоғамдық тәрбиенің іргетасының қаланғанын, оның одан әрі қарыштай дамитындығын білдіреді.

Баланың айналадағы өмірді танып білудегі басты жәрдемшісі тіл, ал тіл баланың сана-сезімі, ой-өрісінің жетіле түсуіне негіз болады. Балаларды сөздерді байланыстырып сөйлеуге үйретіп, өлең, тақпақтар жаттату арқылы тіл байлығын дамыту, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіру арқылы жан-жақты білімділікке тәрбиелеу

мақсатында өткізілген сабақта сандық, бесік, асық, түрлі-түсті жіптер, ұршық, құрақ көрпелер, алтыбақан, сәукеле, ұлттық буклеттер, тостағанға салынған бауырсақ, айран, киіз үй айналасындағы жануарлар т.б. көрнекілікке алынады.

Баланы өз күшіне сендіріп үйрету керек.

Мағжан Жұмабаев

Баланың тілін дамыту, таза сөйлеуге үйрету ісінде жұмбақ шештіру, жаңылтпаш, мақал-мәтел айтуға үйретудің маңызы зор. Жаңылтпаш, мақал-мәтел - тіл дамыту, тіл жаттықтыру құралдары. Бала сөзді дәл тауып, дұрыс қолданып дыбыстарды дұрыс айтуға үйренеді. Жұмбақ, мақал-мәтел оқып беру, айтқызу 5-7 жастағы балалармен жүргізілсе, 3-4 жастағыларға үй жануарлары мен жемістер туралы шағын жұмбақтар жасырылады. Мақал-мәтел, жұмбақ, жаңылтпаштар айтқанда бала жасына ылайықты болуы, мақал-мәтелдердің тәрбиелік мәнін ескеріп отырған жөн.

Қазақ халқының ауыз әдебиеті арқылы балалардың тілдерін дамыту бүлдіршіндеріміздің еркін сөйлей алуларына, өз ойларын жеткізіп, байланыстырып сөйлеулеріне тигізер әсері көп болар еді. Болашақта жоғарыда айтылған әдіс-тәсілдерді қолданып көп нәтижелерге жетеміз деп ойлаймыз.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2011.
2. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991.
3. Қазақ ертегілері: Аңыз, тұрмыс-салт, қиял-ғажайып, хайуанаттар туралы ертегілер. – Алматы: «Балауса», 2004.
4. Меңдаяқова Қ. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың ғылыми негіздері. – Алматы, 2007.

ТІЛДІК ОРТАҒА ЕНГІЗУ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Алтынбекова Ф. З.,

№38 «Шаттық» балабақшасының тәрбиешісі, Астана қаласы

Заман талабына сай баланың ақыл-ойын дамыту, ойлау қабілетін жетілдіру, өзіндік іскерлік қасиеттерін қалыптастыру – бүгінгі күннің талабы. Балабақшадағы тәрбиелеу-оқыту жұмысында балалардың тілін дамыту, сөздік қорларын кеңейту, ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдану, әрі оны күнделікті іс-әрекет кезіндегі тілдік қарым-қатынаста қолдана білуге жаттықтыру ісіне ерекше мән берілген. Сөйлеу дағдысын дамыту барысында игерілген білім негізінде балалар өзара пікір алысады, өзара байланыстырып сөйлеп, жеке фактілер мен бақылаулардан ой тұжырымдауға, талқылауға, өз бетінше шешім қабылдаудың жолдарын, әдістерін қарастырады. Бұл әдіс-тілдік ортаға ену әдісі. Баланың тілін дамытуда баламен әңгімелесу, күнделікті өмірге қажетті заттарды, айналадағы дүниені бақылату, заттың өзін немесе суретін көрсете отырып сөйлесу, сөздік тапсырмаларын орындату, әңгімелеуден соң балаға әңгіме мазмұнындағы оқиғаға байланысты әдеби шығармалар оқып беріп, тыңдату, түсінгені туралы оқиғаны суреттеп, мүсіндеп көрсетуге жаттықтыру әдістерінің алатын орны ерекше.

Мектеп жасына дейінгі баланың тілін дамытуда күнделікті пайдаланып жүрген заттарды (киім-кешек, ыдыс-аяқ, тағам, үй мүліктері) көрсету, оларды жеке-жеке баланың қолына беріп, атауын айтқызу, баланы белгілі заттардың атауына байланысты сөздерден сөйлем құратуға үйрету, сөзді, сөйлемді дұрыс айтуға үйрету, содан соң шағын әңгіме құрастыруға дағдыландыру бойынша жұмыс түрлерін

үнемі жүргізіп отыру өз нәтижесін береді. Балалардың қазақ тілін үйренуі тілдік ортаға ену әдісі арқылы жүзеге асады. Осыған байланысты көптеген әдіс-тәсілдерді күнделікті пайдалануға болады. Солардың бірнешеуіне тоқталатын болсақ: *сөйлесу әдісі* – берілген тақырып бойынша балалар мен ересектердің өзара қарым-қатынасы, *қайталау* – сөздерді сөз тіркестерін және сөйлемдерді қайталап айту (хормен, педагогпен бірге, жеке), *педагогтің әңгімесі* – сурет арқылы әңгімелеу, түсіндіру, *баланың әңгімесі* – бала өзінің көргенін, естігенін, әңгімелеп айтып береді, *сұхбат* – пікір алысу, өз ойын, ортаға салу.

Байланыстырып сөйлеуді дамытуда ертегілер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар, театрлық қойылымдар тәрбие әліппесі, түрлі өнер көздерінің алар орны ерекше. Сондай-ақ тәрбиешімен, құрбы-құрдастарымен қарым-қатынас жасауда балалар қажетті сөздік қор жинайды, қазақ тілінде сөйлеуді үйренеді.

Балалармен сөздік жұмыс жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып, атауын атай білуге, қарым-қатынас жасай білуге үйретеміз. Балаларға оқу қызметіндегі тақырыпты меңгертуде түрлі ойын тапсырмалары дайындалады. Мектеп жасына дейінгі бала заттардың елеусіз ерекшелігіне дейін бірден байқап, тез қабылдайды. Баланың бақылау кезінде көргендері жайлы педагог сұрақ қойып әңгімелесіп, оның есте сақталуын қадағалайды. Ойыншықтары, жақсы көретін заттары жайында әңгімелеткізеді. Сюжетті-

көркем суреттерді көрсетіп, оның мазмұнын әңгімелеп беруге баулиды. Сонымен оқу қызметін ұйымдастыру мен жүргізу кезінде балаларды өзіне-өзі қызмет етуге және дербестікке дағдыландыру процесінде қазақ тілінің мағынасын түсініп қабылдау арқылы сөйлеу дағдылары артады.

*Көрінеді тілден түйсік, білімде,
Біле білсең жарылқаушы –
тіліңде.*

Жүсіп Баласағұни

Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалармен сөздік жұмысын жүргізу ісі - тіл дамытудың негізгі бір міндеттері болып есептеледі. Біз балалармен сөздік жұмысын жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып атауын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр-түсі және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйретеміз.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорларын дамыту ісінде педагогтің негізгі міндеті - жаңа сөздерді меңгерту, сөздік қорларын дамыту, үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап отыру басты міндеті болып саналады. Осы аталған міндеттерді педагог үнемі сөздік жұмысын жүргізуде басшылыққа алып отыруы тиіс. Балалардың сөздік қорларын дамытуда тапсырма, жаттығулардың, ойындардың орны ерекше. Баланың бір ерекше қасиеті сөйлеуден еш жалықпайды. Ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным

белсенділігінің дамуына жол ашады. Қай бала болмасын ойынмен өседі, өйткені бала табиғатының өзі тек ойынмен байланысты. Ойын үстінде бала ешнәрсеге тәуелсіз. Ол өзін еркін ұстайды.

Ал еркіндік дегеніміз – барлық дамудың баспалдағы, бәрін білуге деген құштарлығы мен құлшынысы. Баланың білуге деген талпынысы, сөйлеуі ойын үстінде қалыптасады. Сөздік қорды дамыту ісін ұйымдастыру жұмысында ойын сабағы басты орын алады. Педагог бақылау, заттарды қарау, сурет қарау, жұмбақ шешу және құрастыру, саяхат, ойын-сабақтарын ұйымдастыру барысында балалардың сөздік қорларын дамытады. Сөздік қорларын дамыту жұмысына ойын түрлерін қолданумен қатар, «Қиын жолдар», «Суретті жалғастыр», «Пішіндер көрмесі» сияқты жаттығу тапсырмаларын да пайдаланып отыру өз нәтижесін береді. Бұл аталған жаттығу, тапсырмалар балалардың сөздік қорын дамыта отырып, таным белсенділіктерін және саусақ бұлшық етін дамытады. Осы жұмыс түрлері арқылы балалардың сөздік қоры дамып, ауызша сөйлеу машығын игереді. Таным белсенділіктері қалыптаса түсіп, ақыл-ойы өсіп жетіледі, әрі адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіреді. Сонымен, қорыта айтқанда қазіргі заманда алға қойылып отырған маңызды мәселелердің бірі-жан-жақты дамыған өнегелі, рухани ізденісі мол жас ұрпақ тәрбиелеу болса, осы бағытта мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорларын кеңейтуде балалардың сөздік қорларын дамыту, жаңа сөздерді меңгерту, үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап әрі байытып отыру басты мақсат болып есептеледі.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27 шілде 2007 ж.
2. Баймұратова Б., Тұрыскелдина – М., Мектепке дейінгі тәрбие бағдарламаларын оқыту және тілін дамыту. Бала мен балабақша №5, 2008.

МЕКТЕПІШІЛІК ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Жеткізген Ж. Б.,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы
Маңғыстау облысы бойынша ПҚ БАИ

Еліміздегі «Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясының іргетасы білім беру ұйымдарынан бастау алады. Елбасы Н. Ә. Назарбаев ұстаздар алдына жалпықазақстандық мәдениетті дамытуға жаңаша серпін беретін белсенді, білімді және дені сау азамат қалыптастыру міндетін қойды. Сондықтан, республикамызда білім беру үрдісіне енгізіліп жатқан ұлы өзгерістермен қатар, тәрбие саласындағы қызметте де жаңа бағыт-бағдар қолға алынып, ұлтымыздың рухани және шығармашылық әлеуетін жаңғырту мақсатында түрлі бағдарламалар мен тұжырымдамалар, жоспарлар дүниеге келді, бар нәрселер жаңғыртылуда.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 14-бабында оқу бағдарламалары мазмұны мен бағыттарына (міндеттеріне) қатысты - **жалпы білім беретін, кәсіптік, қосымша білім беру** болып, үш бағыт көрсетілген. Осылардың ішінен, қосымша білім беру бағыты балалардың шығармашылығын дамыту, олардың қабілеттерін іске асыру, қоғам өміріне бейімделуі мен азаматтық сана-сезімін, жалпы мәдениетін, салауатты өмір салтын қалыптастыру, бос уақытын мазмұнды ұйымдастыру үшін жағдайлар жасауды көздейді.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» да білім сапасын арттыру жөніндегі жұмыстың негізгі бағыттарының бірі - жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасы

азаматтарының интеллектуалдық, рухани және дене бітімі дамуын қалыптастыру мәселесін қамтиды. Ал бұл жұмыстардың дені, яғни, интеллектуалдық, рухани және дене бітімін тәрбиелеу жұмысы қосымша білім беру қызметі арқылы жүзеге асады.

*Ақыл керек білім таңдап оларға,
Білім керек жақсы іске қарауға.*

Жүсіп Баласағұни

Бүгінгі таңда, қосымша білім беру қызметін негізгі, жалпы білім беру бағдарламаларының құрамына енгізу көзделіп отыр. Яғни, білім берумен қатар, балалардың функционалдық сауаттылығын арттыру, алған білімін тәжірибеде, өмірде орынды іске жарата білу қабілеттерін қалыптастыру тәрізді бірлескен әрекеттер арқылы педагогиканың күрделі мәселелері - оқыту мен тәрбиелеуді шешу бағытында жұмыстар қолға алынуда.

Қосымша білім беру қызметі екі бағыт - сыныптан және мектептен тыс жүргізілетін жұмыстар арқылы жүзеге асады. Бұл екі жұмыста да оқушыға таңдау еркіндігі беріледі. Яғни, факультативтік сағаттар, үйірмелер мен секцияларға т.т. және мектептен тыс қосымша білім беру ұйымдарына бару оқушының жеке құзіретіне жатады. Бұл екі бағыттағы жұмыстар бір-бірінен мақсат, міндеттері, мазмұны мен өткізу, ұйымдастыру әдістерімен ерекшеленеді.

Сыныптан тыс жұмыс – бұл сы-

ныптан тыс уақыттарда жеке тұлғаның дамуы үшін қажетті жағдай туғызуға бағытталған педагогтердің түрлі қызмет аясы болып табылады. Сыныптан тыс жұмыстарды сынып сағаттарымен алмастыруға болмайды. Екеуінің де түпкі мақсаты баланы тәрбиелеу, жеке тұлға қалыптастыру болғанмен, бірі сыныптағы оқушыларды толық қамтитын, тек сол сыныптың ішінде ұйымдастырылатын шара болса, екіншісі оқушының өз қалауы бойынша таңдау құқығы сақталатын, мектептің ішіндегі үйірмелер мен секциялардағы, бірлестіктер мен клубтардағы жұмыстар болып табылады.

Ал мектептен тыс жұмыстар арнайы жарғы, бағдарламалары мен мемлекеттік нормативтік құжаттары бар, оқушылардың білім алу мерзімі бекітілген мекемелерде, яғни қосымша білім беру ұйымдары - өнер және музыка мектептері, спорттық кешендер, аула клубтары, шығармашылық орталықтар мен туристік орталықтар, стансалар, мәдени-ойын-сауық-спорттық кешендер - арқылы жүргізіледі.

Мектептен тыс жұмыстар арнайы жарғымен жұмыс жасайтын мекемелерде жүзеге асатындықтан, оларға тоқталмай, мектепте жүргізілетін мектепішілік қосымша білім беру қызметін қалай ұйымдастыруға болады, неге назар аударуымыз керек деген бағытта төмендегі ойлар ұстаздар назарына ұсынылады.

Білімді дамыту стратегиясы негізінде вариативті инновациялық технологияларды бекітуге бағытталған, 2017 оқу жылынан бастап 5 күндік оқу үдерісіне көшкен еліміздегі білім беру жүйесіне ең қажетті шара – ол оқушының бос уақыттарын, оның ішінде, сенбі күндері мектептегі қосымша білім беру қызметін жандандыру, күшейту, сонымен қатар, сапалы да қызықты, бала сұранысына сәйкес ұйымдастыра білу болып табылады.

Сенбі күнінің (алтыншы күн) негізгі

міндеттеріне: мектептегі өзін-өзі басқару; білім алушылардың бос уақыттарын қосымша білім берумен максималды қамту есебінен жеткіншектер арасындағы құқықбұзушылық пен қылмыстардың алдын алу шараларын қамтамасыз ету; **«отбасы - мектеп, қоғам»** байланысын нығайту жұмыстары кіреді. Сондықтан ұлттық код, құндылықтарымызды сақтау, оқушы белсенділігін, көшбасшылық қабілетін дамыту, тәрбие ісіндегі қосымша білім беру қызметтерінің: факультативтер, үйірмелер, студиялар мен клубтар, бірлестіктер және балалар ұйымдарының жұмысын жандандыру – бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып танылады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы дайындаған «Қазақстан Республикасында бабаларға қосымша білім беруді дамыту стратегиясы» әдістемелік ұсынымында әр баланың білім беру саласын (іс-әрекеттің бағытын және түрін), бағдарлама бейінін және оны игеру уақытын, педагогті еркін таңдауы, баланың сан алуан қызығушылықтарын, бейіндерін және қажеттіліктерін қанағаттандыратын іс-әрекет түрлерінің әртүрлілігі үшін яғни, қосымша білім берумен балалардың барынша қамтылуы үшін төмендегідей жағдай жасау қажеттігі ұсынылған:

- Мектептерде мектептен тыс мекемелердің филиалдарын ашу;
- Аймақтардың білім басқармаларына қарамайтын кешендерде, спорттық мектептерде шұғылданатын балалардың есебін жүргізу;
- Қызығушылықтары бойынша үйірмелердің, секциялардың, клубтардың жалпы білім беру мектептерінде таңдау бойынша элективті курстардың санын арттыру;
- Мектептен тыс мекемелердің педагогтерін тарту арқылы балалардың

қызығушылығы бойынша қосымша білім беру сыныптарын ашу;

- Педагогикалық білімі жоқ қосымша білім беру жүйесінің мамандарын қайта даярлау (ұшақ құрастырушылар, инженерлер, шаруагерлер, суретшілер, музыканттар, т.б.).

Оқу жылы ішінде келесі жаңа оқу жылының вариативті сағаттарын үйірме, факультативтік сағаттарды алуға мектеп әкімшілігінің ұстаздар қауымын хабарландыруы өте орынды болады. Осы хабарландыруға сәйкес қосымша білім педагогі, мектеп мұғалімдері ішкі мүмкіндігіне, ұйымдастырушылық қабілетіне қарай, мектеп әкімшілігіне өздерінің жобаларын (проект) ұсынады. Жобаның мақсатына, атқарылатын жұмыстардың ауқымына сәйкес жоба бір жылдық, екі жылдық, немесе, одан да көп жылдарды қамтитын түрде жасалынуы мүмкін. Жоба педагогикалық кеңесте қаралып, бекігеннен кейін мектеп әкімшілігі жаңа оқу жылына дейін қосымша білім қызметінің бағыттарына сәйкес үйірмелер мен секция, бірлестіктер мен клубтар жүргізуге вариативті сағаттарды бөледі, мектепшілік және мектептен тыс қосымша білім қызметінің іс-қимыл жоспарын жасақтайды. Ескеретін жай: қосымша білім беру сағаттарын ең өзекті, оқушылар үшін қажетті және мектептің ішкі, сыртқы мүмкіндігіне сай келетін бағдарламалары бар қосымша білім беру педагогтеріне беру басты назарға алынуы тиіс. Жүктемесі аз мұғалімдерге ұсына салу қосымша білім қызметінің мән-мағынасын жояды, сол сағатты алып отырған мұғалімнің жауапкершілігі, ішкі мүмкіндігі ескерілмей жатады. Көп жағдайда мұғалімдер сабақта үлгермеген жұмыстарын үйірмеде жалғастырып жатқандықтан, оқушы қызығушылығын жоғалтып та алатынымызды ойланған жөн. Егер мұғалімнің екі немесе одан да көп

бағдарламалар жобасы болып, қосымша қызметтің түр-түрінен оқушыларға қызмет көрсете алу мүмкіндігі болатын болса, сол мұғалімге бірнеше үйірме жүргізуіне қолдау көрсетіп, сәйкесінше вариативті сағаттарды көбірек берсек, мектептегі үйірмелер, факультативтік сағаттар сапалы да қызықты болған болар еді. Бастауыш сыныптарда сабақ бере отырып, жоғары сыныптарға кәсіби бағдар беретіндей жобалары бар мұғалімдерді де бұл жұмысқа тарту өте тиімді.

Мектеп әкімшілігі оқушылар мен ата-аналар алдында (қыркүйектің алғашқы аптасында) жаңа оқу жылында жүргізілетін вариативтік сағаттар қызметтерінің түрлерін презентациялай (тұсаукесерін) отырып, оқушыларды сабақтан тыс уақытта жүргізілетін қызмет түрлеріне шақырады.

Оқушылар мектептегі ұсынылған үйірмелер мен факультативтік сағаттармен таныса отырып, ата-анасының келісімімен, өзінің қалауы бойынша қажетті үйірмелеріне, секцияларына, клубтар мен бірлестіктерге (т.т.) жазылады. Бір оқушы бос уақытына сәйкес бірнеше үйірмелерге, қосымша қызмет түрлеріне қатыса алады.

Ары қарай, мектеп әкімшілігінде үйірме, факультативтік сағаттарға қатысушылардың тізімдері бекітіліп, қыркүйек айының 15-нен бастап жоспарлы түрде жұмыс жүргізіле бастайды.

Оқу жылы соңында, мамыр айының ішінде барлық қызметтер бойынша педагогикалық кеңесте, не ата-аналар алдында сыныптан тыс мектептегі қосымша біліммен қамтылған оқушылардың шығармашылық есебі, сайыстары, концерті, көрмесі ұйымдастырылып, қосымша біліммен қамтылған оқушылардың белсенділері, көшбасшылары марапатталады. Жұмыстың бұлай қорытындылануы, бақылануы

мектептегі вариативті сағаттарды мақсатты пайдаланған қосымша білім беру педагогтарының жұмысының көрінісі болып табылады, мектеп имиджі де жұртшылық алдында көтерілері даусыз.

Мектептерде қосымша білім беру педагогтерінің бірлестігі құрылып, оның жоспарлы, жүйелі жұмыс жүргізуі де мектеп әкімшілігіне байланысты болмақ. Қосымша білім беру қызметінің сан алуандылығы ұжымның креативтілігін көрсетеді.

Сонымен, қосымша білім берудің бағыттарының әртүрлілігі бүгінгі өмір талабы десек, қосымша білім беру - жалпы білім берудің вариативті құрамын ұлғайтады және мектеп басшысының қосымша білім қызметіне жауапкершілігін күшейтеді деген сөз. Мектеп басшысы оқушыларының қаншасы қосымша біліммен қамтылып отырғандығын білуі тиіс. Аудан, қала бойынша мектептердің қосымша білім беру қызметінің рейтингісі шығарылып, қызмет сапасына мән берілгенде ғана жұмыс сапалы нәтиже бермек.

Егер бұрындары қосымша білім қызметінде мәдени-бос уақытқа көбірек көңіл бөлінсе, балалардың танымдық қызығушылығын қанағаттандыру өрісіне байланысты, бүгінгі таңда **білімділік қызмет** үлкен масштабқа ие болып отыр. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «қосымша білім беру - білім берудің дербес түрі, сондықтан, оның мазмұны негізгі жалпы білім берудің мазмұнынан өзгеше болуы керек» деп танылады. Қосымша білім қызметі балалардың өзін-өзі кәсіби деңгейде ұстауға, мектептің базалық компонентінде алған білімін, күшін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Қосымша білім беру үйірмелеріне (факультатив, секция т.т.) келетін оқушылар

– біріншіден, мүлдем жаңа ортаға кіреді, сыныптастарынан бөлек, көзқарастары, дүниетанымы ұқсас, жаңа дос, қатар-құрбы табады. Өзара байланыс, қарым-қатынас орнайды, табиғи дарынының ашылуына мүмкіндік алады; екіншіден, оқушы өзінің қажетсінуіне, мүмкіндігіне және қабілетіне сәйкес қосымша білім алады; үшіншіден, алған білімінің, істеген жұмысының нәтижесін қысқа уақытта көре алады; төртіншіден, қосымша білім алған оқушы қатарларынан ерекшеленеді, белсенді, бастамашылығы жоғары, кез-келген ортада өздерін ұстай алатын, лидерлер ретінде қалыптасады.

Қосымша білім беру қызметінің сапалы және тімді ұйымдастырылуы қосымша білім педагогтеріне тікелей байланысты. Қосымша білім беру - ерекше, өзгеше қызмет, бұл жұмыс өз ісінің кәсіби, шебері бола білген педагогтердің арқасында ғана жүзеге асырылады. Қосымша білім педагогі - оқушыны жеке тұлға етіп қалыптастыратын үлкен қозғаушы күш. Ол өзінің қызметі аясында төмендегі әрекеттерді қалыптастыруы тиіс:

- Үйірменің нақты, іс-шаралары көрсетілген бағдарлама жобасының болуы (тақырыптық, кешенді немесе үйлестірілген бағдарлама);
- Оқушыларды үйірмеге тартатын жарнамалық ролигінің болуы;
- Үйірмеге қатысушы оқушылардың ата-аналарымен бірлестікте жүргізетін жұмыстарының жоспарлануы;
- Үйірме жұмысы туралы мектептің педагогикалық кеңестерінде шығармашылық есеп беруі;
- Үйірмеде психологиялық климат қалыптастырып, баланың өз мүмкіншіліктерін дамытуына жағдай жасауы;
- Нұсқаулық материалдарды: санитарлық-гигиеналық, техника қауіпсіздігі, өрт қауіпсіздігі, төтенше жағдайлардан

сақтандыру нұсқаулықтарын терең білуі;
- Оқушылардың түрлі жарыстар мен сайыстарға, байқауларға қатысуын қамтамасыз етуі;

- Бұқаралық-ақпараттық құралдарымен байланыстылығы;

- Оқу-көрнекілік материалдарының молдығы, қолжетімділігі;

- Кабинеттің тиімділігі, безендірілуі;

Қорыта айтқанда, қосымша білім беру қызметін оқушының бос уақытындағы мәдени шара деп қарамай, білімін толықтырып, белгілі бір кәсіпке қарай бағыттауы, болашағынан үлкен үміт күттіретін жұмыс деп тануымыз керек.

Егер мектептерде қосымша білім беруге жоғары талап қойылатын болса:

- Жекелеген бағдарламалар, жобалардың көбеюінен, вариативті білім беру жүйесі дамиды.

- Баланың бос уақытын мағыналы өткізуінен, құқық бұзушылық, тәртіпсіздік азаяды.

- Мұғалімдерге өзінің жеке «хоббиін», шығармашылық қызметін көрсету, оны жүзеге асыру мүмкіндігі берілгендіктен,

педагогтар бір-бірінен кәсіби дараланады.

Ал қосымша білім беру педагогі сабақтан тыс және мектептен тыс уақыттардағы қызметіне креативті қарап, үнемі ізденісте болса ғана оқушылардың іскерлік қабілеті мен өнертапқыштық таланты ұшталып, ерте бейіндік бағдар алады, қоршаған ортаға дұрыс қарым-қатынасы, байқампаздығы орнайды, эстетикалық көзқарастары орнығады, мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықтың артуына жағдай жасалады.

Қосымша білім беру қызметімен қамтылған бала әлеуметтік маңызы бар міндеттерді шешіп, өзін-өзі жетілдіруді жүзеге асырып, тіпті қызметтің кәсіби өрісіне шығып, толыққанды білім алса, онда оның есейген шағында қателеспей таңдау жасауына, үлкен нәтижелерге жетуіне көптеген мүмкіндігі болады.

Қосымша білім беру балаға болашақтағы мүмкіндігін, қабілет-икемін ұғындырады, өздерін белгілі бір мамандыққа қарай бейімдейді.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» (<https://egemen.kz/article/nursultan-nazarbaev-bolashaqqa-baghdar-rukhani-zhanhghyru>).
2. ҚР «Білім туралы» Заңы. Астана, Ақорда, 27 шілде 2007 ж. №319-3 РК// Білім беру мекемесі басшысының анықтамалығы 2007, №9 (<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>).
3. ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы Астана, 01.03.2016ж. (http://nkaoko.kz/documents/law_of_education/).
4. «Мәңгілік Ел» Патриоттық Актісі, Қазақстан Республикасы Президентінің жеке сайты - www.akorda.kz.
5. «Мәңгілік Ел» Патриоттық Актісін түсіндіру бойынша әдістемелік құрал – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016 ж.
6. Жексенбаева Ү. Б., Атажанова Л. А., Асавбаева Р. Б. «Балалардың функциональдық сауаттылығын дамытуға бағытталған қосымша білім беру мазмұнының ғылыми-әдістемелік жаңарту негізі», 2013 ж.
7. Қажиева Г. Т. «Балаларға арналған қосымша білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру және басқару» Әдістемелік құрал, 2014 ж.
8. Қажиева Г. Т. «Заманауи мектеп жағдайында тәрбие жұмысын ұйымдастыру». Әдістемелік құрал, 2015 ж.
9. ҚР БЖ ҒМ. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. «Сабақтан кейінгі мектеп: Оқушылардың сабақтан тыс кездегі бос уақытын ұйымдастыру». Әдістемелік ұсыныстар, 2015 ж.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІНІҢ ҚОҒАМДЫҚ РӨЛІ

*Сержанова Г. А., Шортомбаева Ш. Б.,
№ 8 «Балбөбек» бөбекжай-бақшасының
тәрбиешілері, Семей қаласы ШҚО*

М. Әуезовтің «Ел болам десең, бесігіңді түзе» деген нақыл сөзінің мағынасы тереңде жатыр. Яғни, болашақ тізгінін ұстар, елінің ертеңі болар, халқының үмітін ақтай білетін дені сау, білімді де саналы жас ұрпақты өсіру талабынан туындап отыр. Осы ұлы мақсаттарға жету жолында киелі де қасиетті екі түсінік бар. Бірі баланың бастапқы тәрбие мектебі алтын бесігі – отбасы болса, екіншісі алтын ұя - мектебі. Бұл екі ортаның да мақсат-мүддесі ортақ. Отбасы, ата-ана адамды дүниеге әкеліп қалыптастырып, дамытып жетілдірсе адам бойындағы бар игі қасиеттер мектеп қабырғасында қаланады. Бұл киелі жерде қызмет ететін мұғалім мен ата-анаға жауапкершіліктің үлкен жүгі артылған.

Ұлы Абай атамыз «Адамның адамшылығы - ақыл, ғылым, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады» - деп көрегендікпен ой түйген. Бала өміріне қажетті тәлім-тәрбиенің іргетасы ата-ана арқылы отбасында қаланады. Дана халқымыз «ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» демекші, ата-ананың әрбір іс-әрекеті балаға үлкен сабақ. Әрбір ата-ана өз балаларының тұңғыш тәрбиешілері, бала ата-ананың адамгершілік өмірінің айнасы. Адамгершілік қасиет отбасы мүшелерінің бірін-бірі қадірлеуінен, өзара бірлігі мен түсінушілігінен ата-ана мен балалар арасындағы мейірімді қарым-қатынасының қалыптасуынан, үлкенге құрмет, кішіге ізет секілді то-

лып жатқан жазылмаған заңдылықтар арқылы көрініс табады. Кішкентай сәбилердің үлкендер не айтса соны айта-тыны, не істесе соны істейтіні күнделікті өмірде жиі көрініс табады. Сондықтан да отбасы - баланың балабақшасы дегеніміз өте орынды. Ата-ананың баланы қалыптастырудағы рөлі өте зор. Ата-ананың бала алдында, жеке басының үлгі-өнегесі, беделі жоғары болуы керек.

Кез-келген адам ұшқыш немесе ұста бола алмайды. Ал өмірге ұрпақ әкелген соң өнегелі отбасы құрып, әке мен ана болу - әрбір адамның міндеті. Ата-ананың киім киюі, сөйлеу мәдениетінің жоғары болуы, өзгеге деген ілтипаты, үй ішіндегі тазалық пен тәртіп, сыпайы мінез, мейірімділік, төзімділік, балаға деген сүйіспеншілік тәрбие барысында өзінің оң нәтижесін берері анық. Баланың үйде көргені, ата-анасының жақын туған-туыстарынан естігені - ол үшін тәрбиенің ең үлкені. Осы тұста сүрінбеу үшін ата-ананың мінез-құлқының, ізетті қасиеттерінің, жалпы мәдени дәрежесінің деңгейі өте жоғары болуы керек.

Баланың жаны мен тәні таза, рухани бай дені сау етіп өсірумен бірге, еңбекке деген сүйіспеншілікке, ұлтжандылыққа, адалдыққа, жинақылыққа баулып өсіру шарт. Осы тамаша қасиеттердің бәрін ата-ана бойынан тауып соған еліктеп өссе және әрбір ата-ана баласының жүрегінен жол тауып, оның өмірдегі шынайы досына айналса, тер төккен еңбегінің жанғаны. «Қарға баласын аппағым дер»,

«кірпі баласын жұмсағым дер» дегенді ескеріп, баланы қанша жақсы көргенмен оның жасаған жағымсыз қылықтары мен елеулі қателіктерін ескерусіз қалдыруға мүлде болмайды. Әрине, ол үшін баланың намысын қорламай, ар-ожданын аяққа-таптамай, сезімсіздікпен қарамай байыпты ақылмен, қамқор сөзбен түсіндіру қажет. Сәл ғана сәтсіздігіне бола балаға сенімсіздік білдіру, оны алға ұмтылдырмайтын, жігерсіз жасық бала болуға итермелейді. Ал бұл ата-ананың бала тәрбиесіндегі жіберген үлкен олқылығы.

Отбасы - адамзат қоғамының ең шағын бейнесі. Қоғамда отбасы екі қызмет атқарады, оның бірі - дүниеге ұрпақ әкелу, екіншісі - дүниеге келген сәбиді тәндік жағынан дамытуды қамтамасыз етіп, өмір бойы рухани жағынан жетілдіру оны тұлға ретінде қалыптастыру. Отбасы тәрбиесі қоғамдағы өзгерістермен тығыз байланысты, сондықтан ол қоғам мүддесіне қызмет етуі тиіс.

Отбасы - тұлғаны дамытатын ең алғашқы әлеуметтік орта. Отбасында баланың тұлғалық қасиетіне ықпал ететін көптеген жағдайлар болады. Мәселен, отбасы мүшелерінің мәдени деңгейі баланың түрлі әлеуметтік құндылықтарды игеруіне игі әсерін тигізеді. Отбасында балалардың мүмкіндіктерін барынша дамыту оны өмірде қолдана білуге еңбек етуге, еңбектің қандай түрін болса да атқаруға психологиялық тұрғыдан даяр болуға, шығармашылық әрекетке даярлыққа әрдайым өзінің білімін жетілдіріп отыруға тәрбиелеу қажет. Жеке бастың пайдасы мен ұжымдық пайданың үйлесімділігін табуға іскерлікке, ізгілікке өздігінен ізденуге, өзін-өзі жетілдіруге тәрбиелеудің мәні зор.

«Баланың құқы жөніндегі конвенцияда» (1989) отбасында баланың

құқық қорғау, оған қамқорлық жасауы көрсетілген. Отбасындағы жас ұрпақтың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ата-ананың, отбасы мүшелерінің қарым-қатынасындағы мейірімділік пен махаббат қажет. Толық мәнді отбасы болу үшін ата-ананың және басқа да отбасы мүшелерінің береке-бірлікті, түсіністікті сақтауы, сонымен қатар әр отбасы мүшесінің құқы қорғалуы тиіс. Тек осындай ізгілік мұраттар отбасында орын алғанда ғана Отанын, елін жерін сүйетін, өз ұлтының салт-дәстүрін, сонымен бірге жалпы адамзаттық мәдени құндылықтарды бойына сіңіріп, өзінің кісілік келбетін сақтай алатын тұлға тәрбиелеуге болады. Бала отбасынан жақсыны да, жаманды да бойына сіңіреді. Ғасырлар бойы қазақ отбасында сақталған тәлімдік дәстүрлер мол. Сол дәстүрлер сабақтастығы бүгінгі бала тәрбиесінде жалғасын табууда. Отбасында халықтық рухани-зияткерлік мұраларын, мәдени құндылықтарды жандандырып, рухани ұлттық сипаттағы мінезді қалыптастыру өмірдің талабынан туындап отыр.

Баланың отбасындағы тұлғалық қасиетін жетілдіретін жағдайдың бірі отбасы және отбасынан тысқары атқарылатын еңбек. Отбасындағы күнделікті тұрмыс қажеті қамтамасыз етуден тынбайтын еңбек баланы әлеуметтік қатынасқа түсіріп, оны ересек өмірге тәрбиелейді. Сондай еңбектің барысында баланың жауапкершілігі артып еңбек ету қажеттігін түсінетін болады. Отбасы тәрбиесі кешенді педагогикалық мақсаттылығы арқылы іске асады. Белгілі педагог А. С. Макаренко «Ата-анаға арналған кітабында», бала тәрбиесінде сіздің іс-қимылыңыздың өзі шешуші рөл атқарады. Сіз тәрбиені сөз арқылы немесе үйрету, бұйыру арқылы іске асырамын

деп ойламаңыз. Тәрбие өмірдің әр сәтінде, тіпті, сіз үйде болмаған кезде де іске асады. Тәрбие сіздің қалай киінетінін, өзгелермен қалай сөйлесетінін, олар туралы не ойлайтыныңыз, қалай күлетінін, қалай газет оқығаныңыз, осы іс-әрекеттеріңіздің бәрі де балаңыз үшін маңызды. Тіпті дауыс екпінінің өзгеруін де бала сезінеді. Сіздің барлық ойыңыз баланың көкейіне беймәлім жолмен жетіп жатады, сіз оны байқамайсыз да.

*Адамның адамшылығы - ақыл,
ғылым, жақсы ана, жақсы құрбы,
жақсы ұстаздан болады.*
Абай Құнанбайұлы

Ал сіз отбасыңызда дөрекілік-көрсетіп, жұбайыңызды жәбірлесеніз, осы ісіңізбен сіз балаға жаман тәрбие бересіз», - дейді.

Жеке тұлғаның қалыптасуы - отбасы өмірінің тұрмыс-тіршілігін ұйымдастыру, көңіл-күй-адамгершілік тынысы, қалыптасқан жан дәстүрлері сияқты барлық саласымен тығыз байланысты. Міне сондықтан да баланы тәрбиелеу оның өмірін ұйымдастыру ата-ананың өзін-өзі тәрбиелеу, отбасы өмірін дұрыс ұйымдастыра білу, жылы да бейбіт, микроклиматты қамтамасыз ететін ізгілікке құрылған үй ішілік қарым-қатынасты орнықтырудан басталады.

1. Отбасының әлеуметтік құндылығы. Бұл отбасының беріктігімен, оның мүшелерінің адами, рухани жан саулығымен, ортақ іске қызығушылықтың болуымен анықталады. Пайдалы іс-әрекетке толы күнделікті ортақ тірлік отбасылық және қоғамдық мерекелер, мәдени және спорттық демалыстар отбасының бірлігін нығайта түседі өсіп келе жатқан кішкентай азаматқа үлкен қуаныш сыйлайды.

2. Балаға оны тәрбиелеуші ересек

адамдардың тарапынан қойылатын талаптың бірлігі. Бұл жерде атақты педагогтер А. С. Макаренко В. А. Сухомлинский, Л. С. Выготский, Т. А. Ильина және т.б. ғалымдардың педагогтерге арналған тәрбиенің педагогикалық мақсат-міндеттерге жұмылған барлық тәрбиешілердің ортақ ісі екендігі, егер педагогтердің тәрбиеге ортақ көзқарасы, қатынасы болмаса, мақсатқа бағытталған тәрбие үрдісін қамтамасыз ету мүмкін еместігі жөніндегі сөзін еске алуға болады. Отбасының барлық ересек мүшелері бала үшін тәрбиеші, олардың тарапынан болатын талаптың бірлігі өте маңызды.

3. Отбасылық өзара қарым-қатынастың дұрыс болуы. Бала тәрбиесінде әке мен шеше рөлінің өте маңызды екені белгілі. Ана өз баласының тәрбиешісі ғана емес, отбасының ұйытқысы. Отбасы мүшелерінің өзара түсінісуінің, бір-біріне кішіпейіл, қамқор қатынасы мен үйде жылы атмосфераның орнығуына бірден бір себепкер болатын әйел-ана. Сондай-ақ әке-азамат, отағасы, тәрбиеші. Парасатқа құрылған «әкешеше» қатынасы баланың адамгершілік сапаларына жетудегі теңдесі жоқ үлгі-өнеге.

4. Отбасылық дәстүрлер. Отбасының рухани байлығы мен потенциалды тәрбиелік мүмкіндіктерін, онда қалыптасқан дәстүрлерге қарап анықтаймыз. Уақыт сынынан, өмір елегінен өткізілген отбасылық дәстүрлер бала тәрбиесіне аса зор ықпал етеді. Бұл отбасыны ұжым ретінде нығайта түседі. Қалыптасқан өзара жауапкершілік пен теңдік атмосферасы баланың өзімшілдік, жалқаулық, дәрменсіздік, қанағатсыздық сияқты жаман қасиеттерден аулақ болуға баулиды.

5. Отбасындағы еңбекке қатынас. Үйдегі барлық отбасы мүшелеріне ортақ жұмыстарға үлкендермен бірге ара-

ласа отырып, бала алдында әркімнің өзіндік міндеті бар екенін, оны орындау қажеттігінің маңызын байқайды үлкендер де, балалар да не істегісі келсе соны істеп қана қоймайды, сонымен бірге оны тек өзі үшін ғана емес басқалар үшін жасайтынын, яғни отбасы ұжымының барлық іс-әрекеті ортақ қажеттілікке бағынатындығын саналы түсінеді.

6. Отбасындағы өсіп келе жатқан жеке тұлғаның қалыптасуына отбасындағы көңіл-күйге қатысты адамгершілік микроклиматтың әсері де зор. Кейбір отбасында барлық жағдай байыппен, ақылмен шешіледі, ал кейбір отбасында жәй әңгіменің өзі ұрыс-

керіспен балаларға дауыс көтерумен шешіледі.

Біздің халқымыздың әдепті де сыйластық қарым-қатынастарға әуелден көңіл бөлгендігі баршамазға белгілі. Осыған байланысты «ұлық болсаң – кішік бол», «сыйластық екі жаққа бірдей» деген мақал-мәтелдер ұрпақтан-ұрпаққа ауысып бүгінге жеткен. Әрине, мұның бәрі халқымыз ұстанған тәлім-тәрбиенің жүйелі бағдары. Бұл орайда қазақ халқына тән қонақжайлық, үлкенді құрметтеу, ағайын-туғанға бауырмалдық, аталы сөзді қадір тұтып, берген уәдеге тұра білуге үйрету ұрпақ тәрбиесінде ешуақытта қалмайтын үрдіс.

Әдебиеттер:

1. Н. Ә. Назарбаев *Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі. Әл-ауқатының артуы. //Қазақстан – 2030 жылға дейінгі стратегиялық даму бағдарламасы, –Алматы, 1997 жыл 10 желтоқсан – 41 бет.*
2. Н. Ә. Назарбаев *Ұлттық Кеңестің мәжілісінде жасаған баяндамасы. //Мәдени мұра 2003 ж. 26 бет.*
3. *Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы //Қазақстан Республикасы Парламент баспасынан, 1999 жыл.*
4. *Қазақстан Республикасының Гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы //Қ.Р.Парламенті баспасынан, 2000 ж.*
5. *Арғынбаев Х. Қазақ отбасы: /Қазақ отбасының кешегісі мен бүгінгісі жайындағы ғылыми зерттеу еңбек/ – Алматы: Қайнар, 1996 – 286 б.*

ОСВОЕНИЕ УЧАЩИМИСЯ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ АНАЛИТИЧЕСКОГО ЧТЕНИЯ

Руколеева Л. В.,

гл. специалист отдела по связям с общественностью
и издательской деятельности ФАО НЦПК «Өрлеу»
ИПК ПР по Павлодарской области

Воспитание семейных ценностей у молодого поколения – приоритетная задача воспитания, поставленная сегодня государством и обществом перед школой.

В Казахстане воспитание семейных ценностей строится в контексте ценно-

стей, провозглашенных в «Мәңгілік Ел». В основе Мәңгілік Ел – простые, понятные и самые ценные для каждого из нас истины: благополучие наших семей, гостеприимство и трудолюбие, стабильность, безопасность и единство, уверенность в завтрашнем дне. Семь незыбле-

мых основ Мәңгілік Ел: независимость и Астана, общенациональное единство, мир и согласие, светское Государство и Высокая Духовность, устойчивый экономический рост на основе инноваций, Общество Всеобщего Труда, общность Истории, Культуры и Языка. Мы – Большая Страна – Большая Семья [1].

В основе общесемейных ценностей – общечеловеческие ценности, проповедуемые в рамках дисциплины «Самопознание»: совесть человека как воплощение любви, истины, спокойствия, долга, ненасилия, добра, сострадания.

Семейные ценности – это то, что важно, ценно, уважаемо всеми членами семьи, общее поле их интересов. Ценности и ценностные ориентации семьи – это фундамент, на котором строится семейная жизнь и воспитание детей.

К проблеме воспитания семейных ценностей обращались философы, психологи и педагоги – П. П. Блонский, Я. А. Коменский, К. Д. Ушинский, В. А. Сухомлинский, А. С. Макаренко. Воспитание семейных ценностей учащихся разного возраста раскрывается в работах Ш. А. Амонашвили, В.А.Караковского, С.Т. Шацкого. Проблему воспитания семейных ценностей исследовали Л. О. Володина, Ю.А.Зеликова, О.В.Архипова, Е. А. Крючкова Н. Пезельскиан, Ю. Б. Гиппенрейтер, Р. П. Ефимкина и др. Ученые и педагоги-практики выделяют три группы семейных ценностей: ценности, связанные с супружеством, ценности, связанные с родительством и ценности, связанные с родством. Среди всего многообразия ценностей супружества можно выделить основные: ценность брака, ценность равноправия супругов, ценность доминирования одного из них, ценности различных половых ролей в

семье, ценность межличностных коммуникаций между супругами, отношений взаимоподдержки и взаимопонимания супругов. К основным ценностям родительства относятся ценность детей, включающая в себя ценность многодетности или малодетности, а также ценность воспитания и социализации детей в семье. К ценностям родства можно отнести ценность наличия родственников (например, братьев и сестер), ценность взаимодействия и взаимопомощи между родственниками, ценность расширенной или нуклеарной (от лат. nucleus ядро), простая семья, основная семья, семья, состоящая из супружеской четы с детьми или без детей или одного из родителей со своими детьми, не состоящими в браке) семьи [2].

Отношение к семейным ценностям как интегральное свойство личности воплощает единство мотивов, убеждений, сознания, эмоциональной и деятельностной сферы: понимание ценности семьи и брака, осознание мотивации на создание семьи и готовности к выполнению супружеских и родительских обязанностей, понимание сопричастности к семье и роду. А также осознание нравственных ценностей – любви, дружбы, верности, взаимоуважения как основы семьи; признание главной обязанностью супругов рождение и воспитание детей; владение своими чувствами, переживаниями; проявление ответственности в дружбе, любви, семейных отношениях; активное участие в жизни семьи, умение сотрудничать, оказывать помощь [3].

Учебное взаимодействие учащихся старшей школы оказывается весьма продуктивным. Старшие подростки отличаются достаточно развитой познавательной самостоятельностью. Для понимания

процесса становления познавательной самостоятельности необходимо учесть психологические особенности старшего школьника:

- яркая направленность личности в этом возрасте – человек прежде всего стремится к устойчивым потребностям, установкам, идеалам;
- учащиеся словно испытывают себя, чтобы наилучшим образом реализовать индивидуальность в постоянно усложняющихся явлениях мира;
- учащиеся проживают внутри себя систему ценностей, отношений, моральных правил, которые регулируют его деятельность;
- у него все больше развивается независимая активная деятельность, его познавательные интересы приобретают все более широкий, устойчивый характер, развивается умение сосредотачиваться на работе, пользоваться разнообразными приемами логического запоминания;
- умственная деятельность приобретает все более самостоятельный характер, мыслительная деятельность характеризуется все более высоким уровнем обобщения и абстрагирования, нарастающей тенденцией к объяснению явлений, умением аргументировать и доказывать положения, делать глубоко обоснованные выводы, связывать изучаемое в систему.

Классическая художественная литература является неисчерпаемым ресурсом для воспитания семейных ценностей, в частности, тема «Мысль семейная» в романе Л. Н. Толстого «Война и мир». Аналитическое чтение и обсуждение эпизодов романа в процессе учебного взаимодействия позволит старшеклассникам открыть для себя, в чем состоит семейное счастье по Толстому и тем самым обогатить свое представление о се-

мейном счастье.

Нами были разработаны 10 текстов для организации урока-исследования «Формула семейного счастья по Толстому». У каждого учащегося – свой отрывок текста и задания к нему. Каждый читает, находит ответы на вопросы, интерпретирует, анализирует, размышляет. После этого в парах сменного состава они рассказывают о своих открытиях друг другу, затем в группах ученики систематизируют информацию, заполняя органайзеры. А после в общей дискуссии выводят формулу семейного счастья по Толстому, дополняя ее своими компонентами: Семейное счастье = внимание + понимание + прощение + действие + постоянная неусыпная забота о детях сейчас и их будущем + взаимопонимание между мужем и женой + уважение к занятиям другого + выражение своей любви друг к другу + искренность + требовательность + желание порадовать другого + желание поделиться своими мыслями + ... = любовь

Так в процессе аналитического чтения у старшеклассников формируются представления о семейных ценностях родства, супружества, родительства. Приведем примеры заданий для аналитического чтения.

Текст 3.1. (Т.4, Эпилог, ч.1, Гл.15)

За ужином разговор не шел более о политике и обществах, а, напротив, затеялся самый приятный для Николая, - о воспоминаниях 12-го года, на который вызвал Денисов и в котором Пьер был особенно мил и забавен. И родные разошлись в самых дружеских отношениях.

Когда после ужина Николай, раздевшись в кабинете и отдав приказания заждавшемуся управляющему, пришел в халате в спальню, он застал жену еще за письменным столом: она что-то писала.

- Что ты пишешь, Мари? - спросил Николай. Графиня Марья покраснела. Она боялась, что то, что она писала, не будет понято и одобрено мужем. Она бы желала скрыть от него то, что она писала, но вместе с тем и рада была тому, что он застал ее и что надо сказать ему.

- Это дневник, Nicolas, - сказала она, подавая ему синенькую тетрадку, исписанную ее твердым, крупным почерком.

- Дневник?.. - с оттенком насмешливости сказал Николай и взял в руки тетрадку. Было написано по-французски: «4 декабря. Нынче Андрюша, старший сын, проснувшись, не хотел одеваться, и m-lle Louise прислала за мной. Он был в капризе и упрямстве. Я попробовала угрожать, но он только еще больше рассердился. Тогда я взяла на себя, оставила его и ста-

ла с няней поднимать других детей, а ему сказала, что я не люблю его. Он долго молчал, как бы удивившись; потом, в одной рубашонке, выскочил ко мне и разрыдался так, что я долго его не могла успокоить. Видно было, что он мучился больше всего тем, что огорчил меня; потом, когда я вечером дала ему билетец, он опять жалостно расплакался, целуя меня. С ним все можно сделать нежностью»

Вопросы и задания

1. Что объединило родных во время ужина?
2. Почему графиня Марья покраснела, услышав вопрос мужа?
3. Как воспринял Николай признание жены в том, что она пишет дневник?
4. Представьте в виде органайзера запись в дневнике от 4 декабря:

Дата	Поведение ребенка (имя)	Приемы воспитания	Реакция ребенка	Воспитательный эффект	Вывод матери

5. Как характеризует эта запись графиню Марью как мать?

Модельный ответ:

1. Родных объединили воспоминания о 12-м годе.

2. Она не знала, как муж отнесется к ее дневнику.

3. Он удивился «с оттенком насмешливости».

4. Запись в дневнике:

Дата	Поведение ребенка (имя)	Прием воспитания	Реакция ребенка	Воспитательный эффект	Вывод матери
4 декабря	Не хотел одеваться, капризничал упрямялся	Угрожала	Рассердился	-	С ним все можно сделать нежностью
		Сказала, что не любит его и стала одевать других детей	Молчал, потом разрыдался	Понял, что огорчил мать	
		Дала билетец	Жалостно расплакался, целуя руку матери	Очень переживал	

5. Запись в дневнике показывает, что графиня Марья очень внимательная, рефлекслирующая мать, ищущая действенные приемы воспитания, осмысляющая каждое свое действие, заботящаяся о том, чтобы дети выросли хорошими людьми.

Текст 3.2.

- Что такое билетец? - спросил Николай.
 - Я начала давать старшим по вечерам записочки, как они вели себя.

Николай взглянул в лучистые глаза, смотревшие на него, и продолжал перелистывать и читать. В дневнике записывалось всё то из детской жизни, что для матери казалось замечательным, выражая характеры детей или наводя на общие мысли о приемах воспитания. Это были большей частью самые ничтожные мелочи; но они не казались таковыми ни матери, ни отцу, когда он теперь в первый раз читал этот детский дневник. 5-го декабря было записано: «Митя шалил за столом. Папа не велел давать ему пирожного. Ему не дали; но он так жалостно и жадно смотрел на других, пока они ели! Я думаю, что наказывать, не давая сладостей, развивает жадность. Сказать Nicolas».

Николай оставил книжку и посмотрел на жену.

Лучистые глаза вопросительно (одобрял или не одобрял он дневник) смотрели на него. Не могло быть сомнения не только в одобрении, но в восхище-

нии Николая перед своей женой. «Может быть, не нужно было делать это так педантически; может быть, и вовсе не нужно», - думал Николай; но это неустанное, вечное душевное напряжение, имеющее целью только нравственное добро детей, - восхищало его. Ежели бы Николай мог сознавать свое чувство, то он нашел бы, что главное основание его твердой, нежной и гордой любви к жене имело основанием всегда это чувство удивления перед ее душевностью, перед тем, почти недоступным для Николая, возвышенным, нравственным миром, в котором всегда жила его жена. Он гордился тем, что она так умна и хороша, сознавая свое ничтожество перед нею в мире духовном, и тем более радовался тому, что она с своей душой не только принадлежала ему, но составляла часть его самого.

- Очень и очень одобряю, мой друг, - сказал он с значительным видом.

Вопросы и задания

1. Что такое билетец?
2. Почему ничто из жизни детей не казалось матери и отцу «ничтожными мелочами»? Как это раскрывает их как родителей?
3. Одобрял или не одобрял Николай детский дневник жены?
4. Представьте в виде органайзера запись в дневнике от 5 декабря:

Дата	Поведение ребенка (имя)	Приемы воспитания	Реакция ребенка	Воспитательный эффект	Вывод матери

5. Как характеризует эта запись графиню Марью как мать?
6. С помощью каких 3-х эпитетов Толстой описывает любовь Николая к жене? Как относится Николай к графине Марьи (выпишите ключевые слова и словосочетания)? Осознает ли он сам свое отношение?

Модельный ответ

1. Билетец - это «формативное оценивание» поведения ребенка за день.
2. Для них как родителей все важно в жизни ребенка, потому что в воспитании нет мелочей, от каждого мельчайшего события зависит воспитание человеческих качеств.
3. Не только одобрял, но и восхищался.
4. Запись от 5 декабря.

Дата	Поведение ребенка (имя)	Прием воспитания	Реакция ребенка	Воспитательный эффект	Вывод матери
5 декабря	Шалил за столом	Не давать сладкого	Жадно смотрел на других, пока они ели	Развивает жадность	Сказать мужу, что больше не следует применять этот прием

5. Графиня Марья – мать, находящаяся в «неустанном, вечном душевном напряжении, имеющем целью только нравственное добро детей».

6. Его любовь твердая, нежная и гордая. Ключевые слова: удивление перед ее душевностью, перед ее возвышенным, нравственным миром. Он гордился тем, что она так умна и хороша, радовался тому, что она составляла часть его самого. Он не осознает свое чувство, осознает только, что духовно она выше него.

Наташа Ростова - текст 6.

Эпилог, часть 1

Наташа вышла замуж ранней весной 1813 года, и у неё в 1820 году было уже три дочери и один сын, которого она страстно желала и теперь сама кормила. Она пополнила и поширела, так что трудно было узнать в этой сильной матери прежнюю тонкую, подвижную Наташу. Черты лица ее определились и имели выражение спокойной мягкости и ясности. В ее лице не было, как прежде, этого непрестанно горевшего огня оживления, составлявшего ее прелесть.

Теперь часто видно было одно ее лицо и тело, а души вовсе не было видно. Очень редко зажигался в ней теперь прежний огонь. Это бывало только тогда, когда, как теперь, возвращался муж, когда выздоравливал ребенок или когда она с графиней Марьей вспоминала о князе Андрее.

Наташа не заботилась ни о своих манерах, ни о деликатности речей, ни о том, чтобы показываться мужу в самых выгодных позах, ни о своем туалете, ни о том, чтобы не стеснять мужа своей требовательностью. Она делала все противное этим правилам. Она чувствовала, что те очарования, которые инстинкт ее научал употреблять прежде, теперь только были бы смешны в глазах ее мужа, которому она с первой минуты отдалась вся - то есть всей душой, не оставив ни одного уголка не открытым для него. Она чувствовала, что связь ее с мужем держалась не теми поэтически чувствами, которые привлекли его к ней, а держалась чем-то другим, неопределенным, но твердым, как связь ее соб-

ственной души с ее телом.

Главная же причина, по которой она не занималась ни пением, ни туалетом, ни обдумыванием своих слов, состояла в том, что ей было совершенно некогда заниматься этим. Известно, что человек имеет способность погрузиться весь в один предмет, какой бы он ни казался ничтожный. И известно, что нет такого ничтожного предмета, который бы при сосредоточенном внимании, обращенном на него, не разросся до бесконечности. Предмет, в который погрузилась вполне Наташа, - была семья, то есть муж, которого надо было держать так, чтобы он нераздельно принадлежал ей, дому, - и дети, которых надо было носить, рожать, кормить, воспитывать.

Наташе нужен был муж. Муж был дан ей. И муж дал ей семью. И в другом, лучшем муже она не только не видела надобности, но, так как все силы душевные ее были устремлены на то, чтобы служить этому мужу и семье, она и не могла себе представить и не видела никакого интереса в представлении о том, что бы было, если б было другое. Наташа не любила общества вообще, но она тем более дорожила обществом родных - графини Марьи, брата, матери и Сони.

С самых первых дней их супружества Наташа заявила свои требования. Пьер удивился очень этому совершенно новому для него воззрению жены, состоящему в том, что каждая минута его жизни принадлежит ей и семье; Пьер удивился требованиям своей жены, но был польщен ими и подчинился им. Подвластность Пьера заключалась в том, что он не смел не только ухаживать, но не смел с улыбкой говорить с другой женщиной, не смел ездить в клубы, на обеды так, для того чтобы провести вре-

мя, не смел расходовать денег для прихоти, не смел уезжать на долгие сроки, исключая как по делам, в число которых жена включала и его занятия науками, в которых она ничего не понимала, но которым она приписывала большую важность. Взамен этого Пьер имел полное право у себя в доме располагать не только самим собой, как он хотел, но и всей семьей. Весь дом ходил на цыпочках, когда Пьер занимался - читал или писал в своем кабинете. Стоило Пьеру показать какое-нибудь пристрастие, чтобы то, что он любил, постоянно исполнялось. Стоило ему выразить желание, чтобы Наташа вскакивала и бежала исполнять его. Весь дом руководился только мнимыми повелениями мужа, то есть желаниями Пьера, которые Наташа старалась угадывать. Образ, место жизни, знакомства, связи, занятия Наташи, воспитание детей - не только все делалось по выраженной воле Пьера, но Наташа стремилась угадать то, что могло вытекать из высказанных в разговорах мыслей Пьера. И она верно угадывала то, в чем состояла сущность желаний Пьера, и, раз угадав ее, она уже твердо держалась раз избранного. Когда Пьер сам уже хотел изменить своему желанию, она боролась против него его же оружием.

Весьма часто, в минуты раздражения, случалось, что муж с женой спорили подолгу, потом после спора Пьер, к радости и удивлению своему, находил не только в словах, но и в действиях жены свою ту самую мысль, против которой она спорила. И не только он находил ту же мысль, но он находил ее очищенную от всего того, что было лишнего, вызванного увлечением и спором, в выражении мысли Пьера.

После семи лет супружества Пьер

чувствовал радостное, твердое сознание того, что он не дурной человек, и чувствовал он это потому, что он видел себя отраженным в своей жене. В себе он чувствовал все хорошее и дурное смешанным и затемнявшим одно другое. Но

на жене его отражалось только то, что было истинно хорошо: все не совсем хорошее было откинуто. И отражение это произошло не путем логической мысли, а другим таинственным, непосредственным отражением.

Вопросы и задания к тексту 6 наташа ростова

1. В каком году Наташа Ростова вышла замуж? _____
2. Сколько детей было у Наташи Ростовой через 7 лет замужества? _____
3. Как изменилась Наташа после замужества? _____
4. В каких случаях теперь в лице Наташи зажигался огонь оживления? _____
5. Назовите 2 причины, по которым Наташа не заботилась ни о своих манерах, ни о деликатности речей, ни о нарядах: _____
6. Зачем Наташе нужен был муж? _____

7. Какими требованиями жены был польщен и подчинился им Пьер (выпишите из текста): _____

8. На что Пьер имел полное право? _____

9. Как Наташа относилась к мировоззрению, мыслям Пьера? _____

10. Что Пьер чувствовал после семи лет супружеской жизни? _____

11. Озаглавьте текст, в заголовке отобразите его тему: _____

12. Сформулируйте главную мысль (идею) текста. _____

Литература:

1. Воронина Е. В. Воспитание семейно-нравственных ценностей у школьников. - Вестник ИГПИ им. П.П. Ершова № 1 (5) 2012.
2. Патриотический акт - «Мәңгілік Ел». Полный текст - Электронный ресурс: <http://www.kazpravda.kz/news/politika/patrioticheskii-akt--mangilik-el-polnii-tekst/>
3. Руколеева Л.В. Урок литературы как акт самосознания и импульс к саморазвитию: организация коллективных учебных занятий по литературе. Методические рекомендации. – Павлодар, 2014.
4. Руколеева Л.В., Кальсина О.В., Сотник А. А. Литература как предмет творческого самопознания, самоопределения, самовыражения: учебное пособие по развитию функциональной грамотности чтения на уроках литературы. – Павлодар, 2017.
5. Семейные ценности как фактор формирования гармоничной личности в поликультурном образовательном пространстве/сост. О.В. Кальсина, Л. В. Руколеева, Т.Д. Савченко, О.Б. Свириденко.-Усть-Каменогорск: типография «Эстамп». – 2017. – 103с.
6. Толстой Л. Н. Война и мир. – Т. 7.- Собр.соч.в 12-ти томах.- М., 1980.

СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВЫЯВЛЕНИЯ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРАЦИЮ ПРЕДМЕТОВ «ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА» И «САМОПОЗНАНИЕ»

Клименко Н. А.,
тренер НДО «Самопознание»
ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана
Хачатрян Л. А.,
учитель истории и самопознания
ШГ №22 г. Астаны

В статье Н. А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» отмечается, что «патриотизм начинается с любви к своей земле, к своему аулу, городу, региону, с любви к малой родине»... Особое отношение к родной земле, ее культуре, обычаям, традициям – это важнейшая черта патриотизма...».

По инициативе Сары Алпысовны Назарбаевой была разработана Программа по духовно-нравственному воспитанию «Самопознание». Она дает возможность педагогам реализовать важнейшие принципы гуманистической педагогики: принцип диалога взрослого и ребенка, детей между собой, сотрудничества педагогов с родителями.

Именно развитие нравственно-духовных качеств у детей является главной задачей системы образования, проводником которых и является предмет «Самопознание». А для этого все этапы подачи академических знаний следует поставить на прочную нравственно-духовную основу. Для многогранного познания личностью своего «Я» и окружающего мира в процессе обучения самопознанию необходимо осуществление интеграции во всех учебных дисциплинах.

Идея интеграции заключена в самом предмете самопознания. Об этом говорится в Государственном стандарте РК

по предмету «Самопознание»: «...В современном мировом образовательном пространстве особое внимание уделяется формированию у молодежи целостной картины мира, пробуждению интереса к духовности, нравственности... Интегрированный предмет «Самопознание», призванный выполнять ключевую роль в образовательном пространстве казахстанской школы, закладывает основы гуманистического мировоззрения. Все другие образовательные области становятся частью целостного гуманитарного знания...».

Остановимся на межпредметной связи предметов «Самопознание» и «История». Что же объединяет их? Содержание курсов «Самопознание» и «История Казахстана» направлено на познание нравственно-духовных ценностей каждого народа и человечества в целом, помогающих правильно и мудро построить свою жизнь, наполнить её светом добра, любви и справедливости, сделать ее полноценной и достойной, осознать радость познания своего духовного мира и задуматься над вечными вопросами. Задача истории как предмета гуманитарного цикла заключается в том, чтобы способствовать формированию нравственных качеств на основе знакомства с историческим опытом народов и духовными ценностями,

выработанными человечеством. Так источниками нравственной культуры могут стать:

- нравственные формы философских учений, притч, сказаний, легенд, эпосов, жыры;
- труды выдающихся отечественных и зарубежных мыслителей;
- народная педагогика;
- памятники архитектуры, произведения искусства.

Исторический материал на уроке должен осмысливаться учениками разумом и сердцем, должен влиять на формирующиеся ценности, на складывающуюся этическую и нравственную культуру и, в конечном счете, на самовоспитание учеников. Роль учителя истории в этом процессе становится побудительной и направляющей, если хотите, вдохновляющей, но ни в коем случае не навязывающей свои ценности.

Воспитательные задачи урока можно свести к следующим:

- научить определять суть и содержание духовных ценностей, без которых не обходилась ни одна эпоха (что есть добро и зло и как менялись представления о них в разные периоды истории человечества; какие эпохи двигались в сторону нравственного прогресса, а какие склонялись к материальным ценностям; какие цивилизации не выдержали испытание временем и почему их ценности оказались слабее других цивилизаций и т.д.);
- взывать к высшим ценностям (любви, милосердию, благородству, мужеству, братству, самоуважению, к жизни, согласной с идеалами), в равной степени показывая и злой опыт истории;
- способствовать формированию толерантности в отношении тех ценностей, которые существуют в разных цивилизациях и в отношении ценностей, носите-

лями которых являются другие учащиеся.

Например, тема «Кочевые племена на территории Казахстана». Основные процессы и этапы развития эпохи позднего железа.

Создание проблемных ситуаций:

1. Чем похожи и чем отличаются все племена Казахстана эпохи позднего железа?
2. В чем главная причина сложных отношений гуннов с соседями (юечжи, Китай)?
3. В какой момент личность может сыграть переломную роль в истории? Является ли этот фактор общим для всех народов? Почему?
4. Почему в эпоху позднего железа стал меняться антропогенный облик древнего населения Казахстана?

Темы творческих эссе-размышлений:

- Мир до гуннов и после.
- Гунны – кочевники, изменившие мир.

Решая подобные ситуации, учащийся неизбежно будет приходиться к мысли об общей исторической основе всех этносов, независимо от времени и места их возникновения и среды обитания. Осознание общих глубинных корней – это начало понимания общечеловеческого единства в многообразном поликультурном мире.

Уроки истории призваны помочь пережить и осмыслить великие свершения прежних времен, использовать все положительное в прошлом. Ведь извечно желание здорового общества: так воспитать детей, чтобы они наследовали и приумножали материальные и духовные ценности, созданные человечеством. Однако критический анализ пережитого показывает: прошлое нельзя воспринимать в идиллическом свете. Изучение истории помогает нам преодолеть то, что было отрицательного в прошлом и не повторять

его ошибок, а значит, эта учебная дисциплина привлекает внимание учащихся к важным вопросам самоопределения личности и к проблемам нравственного выбора.

Сегодня на «Историю Казахстана» как на учебный предмет возлагается особая миссия – воспитание духовно-нравственной личности, обладающей высокой степенью осознания себя гражданином Казахстана. Необходимо выявить непреходящие духовные богатства, накопленные казахским народом за всю историю его развития и понять взаимосвязь каждого человека со всеобщими нравственными и духовными законами.

И здесь цель исторического образования и, конечно же, самопознания – «... научить ребенка излагать свои мысли, не бояться рассуждать и в то же время научить вершить дела», как отмечает С.А. Назарбаева [5].

Где, как не на уроках истории возможна целенаправленная работа по воспитанию патриотических чувств в ребенке? Что такое патриотизм? Родина? Отечество? Какой смысл мы вкладываем в эти слова? Формирование духовности невозможно без воспитания любви к Отечеству, без знания истории своей страны, традиций и обычаев народа.

Литература:

1. Назарбаев Н. А. «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», 2017.
2. Закон РК «Об образовании»// Интернет ресурс www.zakon.kz.
3. Назарбаева С. А. «Путь к себе» - Алматы, 1999.
4. История Древнего Казахстана. Учебник для 6 класса общеобразовательной школы. Алматы, 2015.

Интернет-ресурсы:

1. www.inform.kz/ru/my
2. [http:// go.mail.ru/redirect?via_page=1&type=sr&redir=eJzLKCkpsNLXLY8v18vMS8svytXLrtIvKtXPrdRNypysir1C3Iz81PTyzRTUktqUzM1S1KLM4uqiwDCmQC2VVImSBmSWJOYl5JpW5xYlGib15iVWJRUmJqWWJ8opGpgbmJsRkDg6GpkZmBsamlSXD4sL0sqdnfSTU2hewlh45_w8AyyQw6A](http://go.mail.ru/redirect?via_page=1&type=sr&redir=eJzLKCkpsNLXLY8v18vMS8svytXLrtIvKtXPrdRNypysir1C3Iz81PTyzRTUktqUzM1S1KLM4uqiwDCmQC2VVImSBmSWJOYl5JpW5xYlGib15iVWJRUmJqWWJ8opGpgbmJsRkDg6GpkZmBsamlSXD4sL0sqdnfSTU2hewlh45_w8AyyQw6A)

ТЕКСТ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Нурмагамбетова Ж. С.,
преподаватель кафедры
ФАО НЦПК «ӨРЛЕУ»
ИПК ПР по г. Астана

Основой успешной социализации граждан является функциональная грамотность как способность использовать знания, умения и навыки, приобретенные в школе для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах

человеческой деятельности, а также в межличностном общении и социальных отношениях. Развитие функциональной грамотности школьников актуализируется в процессе вхождения Казахстана в число 30 конкурентоспособных стран

мира. Опыт стран-лидеров Глобального индекса конкурентоспособности 2014-2015, в том числе Швейцарии, Сингапура, Германии, Финляндии, Южной Кореи и других, свидетельствует, что их успех основан на конкурентоспособной системе образования, в которой целью деятельности школы рассматривается подготовка выпускников к успешной социализации в XXI веке [2].

Под функциональной грамотностью понимается уровень образованности, дающий возможность на основе практико-ориентированных знаний решать стандартные жизненные задачи в различных сферах деятельности.

На основе пилотных исследований были выделены следующие индикаторы грамотности: общая грамотность; информационная; компьютерная; коммуникативная; владение иностранными языками (на уровне бытовой лексики); грамотное решение бытовых проблем; грамотность действий в чрезвычайных ситуациях; правовая и общественно-политическая грамотность. В свою очередь каждый индикатор включает характеристики умений, раскрывающих его содержание [1].

Индикаторы функциональной грамотности школьников и их эмпирические показатели (умения):

Общая грамотность.

- Написать эссе.
- Читать без калькулятора.
- Отвечать на вопросы, не испытывая затруднений в построении фраз, подборе слов.
- Написать заявление, заполнить какие-либо анкеты, бланки.

Информационная.

- Находить и отбирать необходимую ин-

формацию из энциклопедий и других печатных текстов.

- Читать чертежи, схемы, графики.
- Анализировать числовую информацию.
- Использовать информацию из СМИ.
- Пользоваться алфавитным и систематическим каталогом библиотеки.

Коммуникативная.

- Работать в группе, команде.
- Расположить к себе других людей.
- Не поддаваться колебаниям своего настроения.
- Приспосабливаться к новым условиям.
- Организовать работу группы.

Владение иностранными языками.

- Перевести со словарем текст.
- Рассказать о себе, своих друзьях, своем городе.
- Понимать тексты инструкций на упаковках различных товаров, приборов бытовой техники.
- Общаться с зарубежными друзьями и знакомыми на различные темы [1].

«При функциональном чтении применяются приемы просмотрового чтения (сканирования) и аналитического чтения (выделение ключевых слов, подбор цитат, составление схем, графиков, таблиц)» [2]. К данным навыкам и умениям относятся такие умения, как умение осмысленно читать и воспринимать на слух, а также продуцировать тексты разных типов (информационного и прикладного характера); уметь извлекать информацию из разных источников; учиться находить и критически оценивать информацию из СМИ и Интернета; уметь пользоваться источниками и ссылаться на них; уметь читать таблицы, диаграммы, схемы, условные обозначения и уметь применять их при подготов-

ке собственных текстов; реализовывать разные стратегии чтения при работе с текстом.

Концепция PISA в определении читательских компетенций школьников выходит за пределы традиционного значения расшифровки информации и интерпретации текста.

Структура оценки уровня сформированных читательских компетенций представлена следующим образом.

Первое – текст, представленный различными способами (книги, листовки, интернет-форумы и новостные ленты) и формами (художественная литература и научно-популярные тексты, официальные документы, информации о событиях общественного значения, таблицы, графики, диаграммы и карты) [3].

Что же такое «текст»? Какие существуют стили и типы текстов? Текст (от лат. *textus* «ткань; сплетение, связь, сочетание») — в общем плане связная и полная последовательность знаков. При этом текст обладает следующими признаками:

- текст – это высказывание на определённую тему;
- в тексте реализуется замысел говорящего, основная мысль;
- текст любого размера – это относительно автономное (законченное) высказывание;
- к тексту можно подобрать заголовок;
- правильно оформленный текст обычно имеет начало и конец.

Тип текста - способ изложения, избираемый автором и ориентированный (в зависимости от содержания высказывания и характера текстовой информации) на одну из задач:

- статически изобразить действительность, описать ее;

- динамически отразить действительность, рассказать о ней;

- отразить причинно-следственные связи явлений действительности [2].

В соответствии с этими целями коммуникации выделяются три основных типа речи: описание, повествование, рассуждение, но в этих заданиях есть такие типы текстов, которые в школьной программе не рассматриваются. Тексты описание и повествование относятся к сплошным и не вызывают особых трудностей при ответах. Сложности возникают после чтения несплошных смешанных текстов, где присутствуют диаграммы, таблицы.

Способом решения указанных проблем является организация методической работы и создание организационно-педагогических условий в школе.

В PISA-2015 использованы 4 вида текстов. Это «сплошные тексты» из художественных произведений и целые смысловые абзацы. Их доля составляет 39 %. Несплошные информационные тексты в таблицах, графиках и диаграммах составляют 30 % заданий. Доля смешанных текстов с вербальными и невербальными элементами составила 23 % (веб-страницы и журналы), а связанных по смыслу, но различных по содержанию и по формату текстов, являющихся составными - 8 % [6].

В отличие от элементарной грамотности как способности личности читать, понимать, составлять простые короткие тексты и осуществлять простейшие арифметические действия, функциональная грамотность есть атомарный уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе соци-

альных отношений, который считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности личности в конкретной культурной среде.

В таком контексте функциональная грамотность выступает как способ социальной ориентации личности, интегрирующий связь образования с многоплановой человеческой деятельностью. Достижение уровней информированности и функциональной грамотности является общей задачей и итоговым результатом деятельности школ [4].

Для достижения поставленной цели были поставлены следующие задачи:

- 1) конкретизировать содержание понятия «функциональная грамотность ученика в области чтения»;
- 2) выявить возможности предмета «Русский язык» для формирования

функциональной грамотности в области чтения (определить систему учебных действий (универсальных и специфических), необходимые для успешного выполнения учебно-познавательных и учебно-практических задач;

- 3) описать организацию работы по формированию функциональной грамотности в области чтения: определить методический инструментарий формирования функциональной грамотности в области чтения; определить формы взаимодействия субъектов учебного процесса в части развития функциональной грамотности в области чтения; подобрать адекватные учебные задачи, направленные на диагностику уровня функциональной грамотности в области чтения у обучающихся.

Литература:

1. Вершловский С. Г., Матюшкина М. Д. «Функциональная грамотность выпускников школ» - 2006.
2. Барановский А. И. Пути повышения конкурентоспособности образовательных услуг: Монография-Омск: Изд-во ОмГПУ, 2003.
3. С. Ирсадиев, Култуманова А., Е. Сабырұлы, М. Амангазы. «Основные результаты международного исследования PISA-2015», 2017.
5. Шамова Т. И., Шарай Н. А. Системный подход к управлению качеством образования в школе // Завуч. 2002. - № 8.
6. <http://iac.kz/> Казахстан в TIMSS и PISA-2015: результаты и факторы влияния. АО «Информационно-аналитический центр». Республика Казахстан, г. Астана, 2017.